
RAPORT

UWARUNKOWANIA PRAWNE ORAZ POLITYKA PODATKOWA PAŃSTWA WOBEC WYROBÓW TYTONIOWYCH A RYNEK PRACY W POLSKIEJ BRANŻY TYTONIOWEJ

WARSZAWA, MAJ 2013

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ EKSPERTÓW W SKŁADZIE: ANDRZEJ BARNA, RENATA MARCHEWKA, MAREK WEPA

RAPORT

UWARUNKOWANIA PRAWNE
ORAZ POLITYKA PODATKOWA PAŃSTWA
WOBEC WYROBÓW TYTONIOWYCH
A RYNEK PRACY W POLSKIEJ BRANŻY TYTONIOWEJ

WARSZAWA, MAJ 2013

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ EKSPERTÓW W SKŁADZIE: ANDRZEJ BARNA, RENATA MARCHEWKA, MAREK WEPA

Wstęp	5
1. KONKLUZJE RAPORTU	8
2. SEGMENTY RYNKU PRACY W ŁAŃCUCHU BIZNESOWYM ZWIĄZANYM Z PRODUKCJĄ I DYSTRYBUCJĄ WYROBÓW TYTONIOWYCH.....	15
2.1 Rynek uprawy i przetwórstwa tytoniu na świecie	15
2.2 Segmenty rynku pracy wynikające z charakterystyki rynku tytoniowego w Polsce	17
3. PLANTATORZY TYTONIU W POLSCE.....	19
4. PRZETWÓRCY TYTONIU SUROWEGO.....	24
5. PRODUCENCI WYROBÓW TYTONIOWYCH.....	27
6. DYSTRYBUCJA WYROBÓW TYTONIOWYCH W POLSCE	32
7. SYTUACJA MAKROEKONOMICZNA NA RYNKU PRACY W POLSCE	35
8. CHARAKTERYSTYKA DOTYCHCZASOWEJ POLITYKI PODATKOWEJ WOBEC RYNKU WYROBÓW TYTONIOWYCH.....	39
9. OCENA SKUTKÓW DŁUGOTERMINOWEJ POLITYKI AKCYZOWEJ A STABILNOŚĆ RYNKU PRACY W BRANŻY TYTONIOWEJ.....	45
10. ZAGROŻENIA RYNKU PRACY W BRANŻY TYTONIOWEJ WYNIKAJĄCE Z POLITYKI UNII EUROPEJSKIEJ	48
11. OCENA KONSEKWENCJI WDROŻENIA REWIZJI DYREKTYWY TYTONIOWEJ DLA RYNKU PRACY W POLSCE	50
11.1 Rynek pracy związany z plantacjami tytoniu.....	50
11.2 Rynek pracy związany z przetwórstwem liści tytoniu	51
11.3 Rynek pracy związany z produkcją wyrobów tytoniowych	51
11.4 Rynek pracy związany z dystrybucją wyrobów tytoniowych	52
12. WPŁYW REDUKCJI LEGALNEGO RYNKU NA RZECZ SZAREJ STREFY I JEGO SKUTKI DLA BEZPIECZEŃSTWA ZATRUDNIENIA	54
13. WYCENA EKONOMICZNA POTENCJALNYCH ZDARZEŃ NA RYNKU PRACY DOTYCZĄCYM SEKTORA TYTONIOWEGO	59
14. PODSUMOWANIE.....	65
15. PODSTAWA METODOLOGICZNA ANALIZY. E&L.....	67
Spis tabel, wykresów i obrazów	68

Niniejszy Raport został opracowany przez zespół niezależnych ekspertów, współpracujących ze Związkiem Przedsiębiorców i Pracodawców z siedzibą w Warszawie, przy ul. Krakowskie Przedmieście 6. Zleceniodawcą Raportu jest British American Tobacco – jeden z głównych producentów wyrobów tytoniowych w Polsce oraz na świecie. W Raporcie fragmentarycznie wykorzystano dane rynkowe, wyniki prac analitycznych oraz wnioski, które zostały przez autorów opracowane pod auspicjami Centrum im. Adama Smitha, przy sporządzaniu dwóch raportów tematycznych dotyczących polskiej branży tytoniowej.

Branża tytoniowa odgrywa specyficzną rolę w gospodarce Polski – zarówno w kontekście jej wpływu na sytuację budżetową, jak i zakres oraz skalę jej obecności w krajowym łańcuchu gospodarczym. Łańcuch ten ma w Polsce charakter kompleksowy – począwszy od uprawy surowca, a kończąc na dystrybucji wyrobów tytoniowych.

Polska jest krajem z długimi tradycjami uprawy surowca, jakim jest tytoń surowy. Głównym elementem łańcucha biznesowego branży jest jednak potencjał wytwórczy, który czyni Polskę kluczowym europejskim producentem wyrobów tytoniowych na tle pozostałych państw Unii Europejskiej. Krajowa konsumpcja wyrobów tytoniowych to znaczący segment przychodów na rynku dystrybucji dóbr szybko zbywalnych (FMCG).

Biorąc pod uwagę aktualną sytuację gospodarczą – światową jak i europejską – gdzie gospodarki szeregu krajów zmagają się z problemem bezrobocia, ważnym zagadnieniem jest rynek pracy, jaki istnieje w branży. Jest on bardzo zróżnicowany właśnie z uwagi na strukturę funkcjonalną i podmiotową uczestników tego rynku. Niemniej jednak zachodzące procesy, które dotyczą branży bądź są planowane wobec niej, mogą implikować skutki dla każdego obszaru rynku pracy.

Celem niniejszego Raportu jest zdefiniowanie skali i znaczenia rynku pracy, który funkcjonuje w Polsce dzięki szeroko rozumianej branży tytoniowej. Ponadto poddano ekonomicznej analizie prawa podstawowe scenariusze rozwoju sytuacji w branży tytoniowej i ich wpływ na rynek pracy.

Poszczególne rozdziały analizy odnoszą się do odpowiednich składowych rynku pracy, funkcjonującego w bezpośrednim powiązaniu z charakterem rynku tytoniowego w Polsce. Rynek pracy tworzą bowiem:

1. plantatorzy tytoniu;
2. przetwórcy tytoniu;
3. producenci wyrobów tytoniowych;
4. obszary logistyki i dystrybucji, złożone w dużej mierze z małych i średnich przedsiębiorstw.

Celem autorów związanym z niniejszą publikacją jest uwzględnienie prezentowanego charakteru, źródeł zagrożeń i ich konsekwencji dla rynku pracy w branży tytoniowej w procesach decyzyjnych kształtujących politykę gospodarczą państwa.

Rynek tytoniowy podlega licznym branżowym regulacjom prawnym zarówno na poziomie legislacji krajowej, jak i obowiązującej wszystkie państwa członkowskie Unii Europejskiej.

Planując jakiegokolwiek regulacje, nie można pominąć aspektu złożoności rynku i wzajemnego oddziaływania na siebie poszczególnych jego elementów, na co zwrócił uwagę Karl Gunnar Myrdal – jeden z „ojców założycieli” szwedzkiej socjaldemokracji. Był on twórcą ciekawej teorii metodologicznej, określonej mianem „okrężnej przyczynowości”, którą wykorzystywał do badania źródeł nędzy, a która z równym powodzeniem może być

zastosowana w każdej innej analizie ekonomicznej. W teorii okrężnej przyczynowości łańcuch przyczynowo-skutkowy różnych wydarzeń jest spięty w koło, co upodabnia ją do cybernetycznych lub biologicznych modeli sprzężeń zwrotnych, które powodują, że jakaś sytuacja lub zdarzenie może być zarazem przyczyną samej siebie. Taki układ okrężny nie może być istotnie zmieniony za pomocą punktowych reform jednoczynnikowych, których wprowadzenie może doprowadzić do kumulacji innych elementów negatywnych, wpływających zwrotnie na siebie. Szansę na sukces w okrężnym układzie zamkniętym ma tylko wieloczynnikowa strategia reform, polegająca na jednoczesnym lub przynajmniej odpowiednio skoordynowanym oddziaływaniu na wszystkie elementy zamknięte w kole przyczyn. Taki charakter koła przyczyn ma rynek tytoniowy i papierosowy. Dlatego celowe wydaje się przypomnienie teorii Myrdala dla uświadomienia, że punktowe reformowanie jednego aspektu funkcjonowania rynku może przynieść więcej szkód niż korzyści. Punktowa reforma jednego elementu, bez uwzględnienia wszystkich pozostałych, nie przyniesie oczekiwanych efektów. A jedna regulacja pociąga za sobą konieczność kolejnych regulacji.

Wydaje się, że właśnie takie okoliczności niesie jeden z aspektów analizowanych w Raporcie. Jest nim ocena projektu rewizji regulacji rynku papierosowego, przedłożonego przez Komisję Europejską w postaci projektu nowej Dyrektywy Tytoniowej.

Dyrektywa Tytoniowa jest przykładem nakazowo-zakazowej polityki Brukseli. Polityka ta ogranicza wolność gospodarczą, choć zgodnie z pierwszą Strategią Lizbońską z 2000 roku miała być ona zwiększana, dzięki czemu gospodarka europejska miała stać się bardziej konkurencyjna od amerykańskiej. Strategia Lizbońska zakładała, między innymi:

1. rozwój przedsiębiorczości poprzez ograniczenie biurokracji;
2. wzrost zatrudnienia poprzez uelastycznienie rynku pracy;
3. ograniczanie biedy i wykluczenia społecznego.

Kolejne działania Komisji Europejskiej pozostawały w jaskrawej sprzeczności z tymi założeniami. Dlatego już w 2004 roku przystąpiono do modyfikacji Strategii, koncentrując się na jednym z jej aspektów – liberalizacji usług finansowych, które – dzięki przyjęciu wspólnej waluty – miały pomóc w realizacji wszystkich pozostałych wcześniejszych celów, a niektóre zastąpić. W efekcie coraz mniejszą wagę przykładano do sektora produkcyjnego. Nowa Dyrektywa Tytoniowa stanowi kontynuację tej zmodyfikowanej strategii, pokazując, że biurokracja europejska w ogóle nie bierze pod uwagę realnych zdarzeń gospodarczych, starając się prowadzić politykę „wychowawczą”, nie licząc się przy tym w najmniejszym stopniu z realiami gospodarczymi. Projekt nowej dyrektywy naraża Unię Europejską na ryzyko konfliktu w WTO, ogranicza możliwość korzystania z wypracowanej przez lata własności intelektualnej przedsiębiorców działających w branży tytoniowej, naraża kraje członkowskie na spadek wpływów budżetowych z tytułu opodatkowania wyrobów tytoniowych podatkiem akcyzowym, co wymusi zwiększenie podatków na inne dobra, w tym być może podatku VAT na dobra pierwszej potrzeby. Zapomina również o bezpośrednich ryzykach dla rynku pracy, który jest nieodłącznym elementem realnej gospodarki każdego z państw członkowskich.

Warto również zwrócić uwagę na zadziwiający sposób przeprowadzenia konsultacji społecznych przygotowujących zmiany prawa. Zostały one na zlecenie Komisji wykonane w 2010 roku. W ramach dużego odzewu społecznego odnośnie do stawianych przez Komisję Europejską kwestii związanych z konsumpcją wyrobów tytoniowych – w Polsce respondentami było ponad 28 tys. obywateli – wyrażone zostały zasadniczo negatywne opinie

konsumentów wobec proponowanych zmian prawa. Ostatecznie opinie te zostały zignorowane przy tworzeniu zapisów proponowanej rewizji Dyrektywy Tytoniowej. Ponadto zakaz stosowania dodatków smakowych oraz standaryzacja wyrobów eliminująca papierosy typu „slim” w ogóle nie były przedmiotem konsultacji społecznych. Taki sposób procedowania Komisji Europejskiej rodzi słuszne pytanie, dotyczące uwzględnienia na etapie tworzenia prawa interesów i opinii wszystkich interesariuszy rynku tytoniowego. Obok konsumentów, pracodawców, budżetu państwa są nimi również w przypadku Polski setki tysięcy pracowników.

Drugim i odrębnym aspektem jest bieżąca sytuacja na polskim rynku wyrobów tytoniowych. A ta, wskutek stosowania przez lata silnej progresji podatkowej wobec rynku papierosów, znajduje się obecnie w punkcie zwrotnym. Cechą polskiego rynku papierosów jest to, że obciążenia akcyzowe, kształtujące jednostkowe ceny detaliczne papierosów, nie przynoszą już oczekiwanych rezultatów w postaci corocznego wzrostu łącznych wpływów z tego podatku do budżetu państwa. Spadek wolumenu legalnie nabywanych i konsumowanych papierosów w Polsce zaczyna przybierać wyższą dynamikę niż dynamika wzrostu podatku akcyzowego. Bariery te pokonuje oczywiście alternatywna forma zaopatrzenia rynku, jaką jest „szara strefa”. Jej nadmierny rozwój może być katastrofalny dla legalnie działających przedsiębiorców.

Należy pamiętać, że podłożem istnienia szarej strefy są przede wszystkim uwarunkowania ekonomiczne. Zbyt wysokie ceny legalnych dóbr w połączeniu z „opłacalnością” nielegalnych operacji są motorem napędowym dla rozwoju szarej strefy. W praktyce funkcjonowania rynku wyrobów tytoniowych linię rozgraniczającą legalny i nielegalny obrót papierosami wyznacza cena najtańszej paczki papierosów. Ta z kolei jest głównie pochodną polityki państwa, gdyż ponad 80% ceny detalicznej papierosów stanowią podatki. Segment tanich papierosów, określane jako segment marek popularnych, ma bardzo kluczowy wymiar. Wolumen sprzedaży tego segmentu, mimo ponadprzeciętnej tendencji spadku skali sprzedaży, odpowiada za niemal 60% obrotów rynku papierosowego w Polsce i za niewiele mniej, jeśli chodzi o wpływy podatkowe. Jest to zatem obszar o szczególnej wrażliwości zarówno na reakcje konsumentów, jak i konsekwencje dotyczące strumienia podatków uzyskiwanego z tego segmentu przez budżet państwa. Te proste związki przyczynowo-skutkowe pokazują, jakie znaczenie dla rynku ma zrównoważona polityka podatkowa państwa.

1. KONKLUZJE RAPORTU

Niniejszy Raport prezentuje problemową diagnozę polskiego rynku tytoniowego. Wyselekcjonowanym pryzmatem analiz i konkluzji są **społeczno-ekonomiczne** skutki identyfikowanych obecnie zagrożeń dla sektora produkcji wyrobów tytoniowych, jak i powiązanych z nim innych działów gospodarki narodowej.

Oceniając szeroko rozumiany rynek tytoniowy, w pierwszej kolejności przypomnijmy jego rolę w polskiej gospodarce narodowej w świetle kluczowego aspektu społecznego. Z rynkiem tytoniowym związane są **miejsca pracy dla przeszło 500 tys. osób**, począwszy od rolników zajmujących się uprawą tytoniu, poprzez pracowników zakładów przetwórczych i produkcyjnych, a skończywszy na pracownikach punktów sprzedaży detalicznej.

Ponadto wagę tego rynku podkreślają inne dane ekonomiczne, wśród których zwracamy uwagę na następujące:

1. strumień podatków pośrednich zasilający corocznie budżet państwa, związany z wytwarzaniem i obrotem produktami tytoniowymi, sięga niemal 10% całkowitych wpływów budżetowych Polski z tytułu podatków;
2. rozwój branży tytoniowej w Polsce doprowadził do sytuacji, w której branża ta generuje coroczną nadwyżkę w obrotach handlu zagranicznego przekraczającą wartość 1 mld USD;
3. setki milionów złotych corocznych inwestycji realizowanych przez wytwórców wyrobów tytoniowych tworzą korzystne środowisko dla wykonawców, podwykonawców i kooperantów, co generuje dodatkowe strumienie podatkowe dla budżetu państwa, jak też dochodowe dla innych przedsiębiorców i zatrudnionych przez nich pracowników.

Nie jest to więc rynek niszowy, a wręcz przeciwnie – jeden z kluczowych rynków pod względem znaczenia gospodarczego w Polsce. Tym samym polityka gospodarcza, która wobec tego rynku powinna być realizowana, wymaga najwyższej staranności.

Rynek tytoniowy w Polsce napotyka aktualnie **dwa strategiczne wyzwania**:

- 1. związane z ewentualną implementacją tworzonego prawa Unii Europejskiej w formie rewizji dotychczasowej Dyrektywy Tytoniowej, zaproponowanej przez Komisję Europejską;**
- 2. wynikające ze skutków dotychczasowej długoterminowej polityki fiskalnej państwa dla branży wyrobów tytoniowych, wspartej niekorzystnym rozwojem czynników makroekonomicznych.**

Pierwsze zagrożenie – w swej istocie – dotyczy arbitralnego ustanowienia zakazów wytwarzania określonych formatów i typów papierosów. Jest więc bezpośrednią ingerencją ustawodawcy w strukturę produkowanych i oferowanych konsumentom wyrobów. Promowany przez Komisję Europejską zakaz produkcji i oferowania na rynku papierosów z dodatkami smakowymi oraz papierosów o średnicy mniejszej niż 7,5 mm nie pozostawia w tej płaszczyźnie wątpliwości interpretacyjnych.

Drugie zagrożenie związane jest z krajową polityką gospodarczą, a ściślej rzecz ujmując – z wieloletnią polityką podatkową państwa. Charakter tej polityki opierał się na bezkompromisowym podnoszeniu poziomu obciążeń podatkowych wobec wyrobów tytoniowych, szczególnie papierosów. Świadczą o tym zarówno zmiany

nominalnych wartości akcyzy, udziału obciążeń podatkowych w cenie wyrobu jak i wskaźniki relatywne, którym jest chociażby niewspółmierne tempo wzrostu krajowych obciążeń akcyzowych względem wymogów prawa Unii Europejskiej.

W ciągu dekady, to jest lat 2004–2013, odnotowujemy następujące zmiany parametrów określających warunki funkcjonowania rynku produkcji i konsumpcji papierosów:

1. stawka kwotowa akcyzy wzrosła o 194%;
2. minimalna stawka akcyzy na papierosy wzrosła o 210%;
3. minimalna stawka akcyzy wyrażona w euro wzrosła o 245% oraz osiągnęła poziom bliski wymogom Unii Europejskiej, na których realizację Polska ma jeszcze ponad 4 lata (aktualnie 84,5 euro/1000 szt. względem wymaganych 90 euro począwszy dopiero od 1 stycznia 2018 roku);
4. całkowity udział podatków w cenie wyrobu wzrósł do poziomu znacznie przekraczającego 80% ceny detalicznej paczki papierosów, podczas gdy na początku dekady wartość ta kształtowała się poniżej 70%.

Bilans materializacji wyżej wymienionych zagrożeń niósłby katastrofalne skutki dla każdego segmentu branży tytoniowej, a tym samym dla budżetu państwa.

Pierwsze ze wskazanych zagrożeń pozostaje jeszcze w sferze prac legislacyjnych, aczkolwiek kierunki uzgodnień organów Unii Europejskiej oraz przedstawicieli państw członkowskich wskazują, że finalne rozstrzygnięcia nie będą polegały na wykluczeniu zaproponowanych przez Komisję Europejską rozwiązań.

Natomiast materializacja skutków długoterminowej polityki fiskalnej państwa jest procesem już postępującym i trwa od kilku kwartałów. Jej wymiar to brak realizacji zakładanych wpływów budżetowych, będących konsekwencją nienotowanej w przeszłości dynamiki spadku wolumenu legalnie nabywanych papierosów. Spadki te są alarmujące i w tak krótkiej perspektywie czasowej wytłumaczeniem tego zjawiska z całą pewnością nie jest zmiana upodobań konsumentów i porzucanie palenia. Konsumenci przenieśli się do innych obszarów rynku – w tym przede wszystkim do szarej strefy.

Dokonana w raporcie analiza rynku pracy pozwoliła na oszacowanie konsekwencji społecznych, jakie mogą wynikać ze zmiany prawodawstwa unijnego oraz skondensowanych skutków długoterminowej polityki podatkowej państwa.

Z uwagi na rozłączny charakter zjawisk, ich skutki również zaprezentowano rozłącznie.

Skutki wdrożenia Dyrektywy Tytoniowej

Obszar rynku	Opis konsekwencji	Wartość minimalna	Wartość maksymalna	Częstotliwość
Rynek tytoniowy ogółem	Utrata przychodów gospodarstw domowych (wraz z rolnictwem)	1 206,9 mln zł	1 229,1 mln zł	rocznie
	Koszty dostosowawcze (zmiana profilu gospodarstwa rolnego)	652,8 mln zł	1 1480,0 mln zł	jednorazowo
	Utrata miejsc pracy	29,75 tys. osób	30,25 tys. osób	jednorazowo

1. KONKLUZJE RAPORTU

Uprawę tytoniu w Polsce prowadzi około 12,5 tys. gospodarstw indywidualnych. Z uprawą tytoniu należy wiązać zatrudnienie bezpośrednio około 60 tys. pracujących w rolnictwie, i to w rejonach o niekorzystnej strukturalnej charakterystyce gospodarstw rolnych i lokalnego rynku pracy. Produkcja i sprzedaż tytoniu na poziomie 35 tys. t w skali roku pozwala im realizować roczny dochód brutto w kwocie około 230 mln zł.

Plantatorzy tytoniu stoją w obliczu zagrożenia utrzymania rodzimych plantacji, a zatem ich przyszłe coroczne dochody 230 mln zł zostałyby utracone, a dodatkowo gospodarstwa te musiałyby zdobyć środki finansowe na przekwalifikowanie profilu gospodarstw, a szacowana wartość zmiany profilu wynosi od 652,8 mln zł do 11480,0 mln zł. W ostatecznym rozrachunku realnym skutkiem będzie zubożenie i degradacja indywidualnych gospodarstw rolnych prowadzących dziś uprawę tytoniu. Z uwagi na dysponowanie aktywem produkcyjnym, jakim jest ziemia rolna, trudno w tym przypadku mówić o klasycznym bezrobociu. Gospodarstwa te z uwagi na niskie zasoby kapitałowe będą podejmowały najtańszą wdrożeniowo produkcję alternatywną, która z natury rzeczy będzie również niskodochodowa. Część członków rodzin takich gospodarstw – szczególnie w strefach przygranicznych Unii Europejskiej – skazana zostanie na podjęcie nielegalnego handlu transgranicznego.

W przetwórstwie tytoniu scenariusz braku rodzimego surowca oznaczałby likwidację lub bankructwo podmiotów. **Utracone zostałyby miejsca pracy dla 0,5 do 1,0 tys. osób. Rodziny zatrudnionych pozbawione byłyby rocznych dochodów brutto rzędu od 22 mln do 44 mln zł.**

Produkcja wyrobów tytoniowych angażuje 5,3 tys. pracowników. Skutki implementacji dyrektywy w pełnym kształcie byłyby bardzo dotkliwe dla rynku pracy, który kreuje ten sektor. Utrata miejsc pracy dotyczyłaby 0,75 tys. pracowników, nowi bezrobotni zaś zostaliby pozbawieni corocznych przychodów z wynagrodzenia rzędu 52 mln zł.

Najbardziej dotkliwe skutki odniósłby obszar dystrybucji, a szczególnie legalnego handlu detalicznego. Aktualnie około 3/4 obrotu wyrobami tytoniowymi w Polsce prowadzone jest przez podmioty o niskich własnych zasobach ekonomicznych – kioski oraz małe i średnie sklepy spożywcze. Sfera handlu związanego z wyrobami tytoniowymi współgeneruje 450 tys. miejsc pracy. Wyłączenie z oferty produktowej wielu formatów i typów papierosów spowodowałoby katastrofalne skutki dla tego sektora.

Wymiar tych skutków wyraża szacunek utraconych miejsc pracy obejmujący 28,5 tys. pracowników oraz brak corocznych, legalnych przychodów gospodarstw domowych z wynagrodzenia w łącznej kwocie przeszło 900 mln zł.

A. Implementacja Dyrektywy Tytoniowej w kształcie przedstawionym przez Komisję Europejską

Przetwórstwo tytoniu

- Utrata miejsc pracy dla **0,5–1,0 tys.** pracowników
- Utrata corocznych przychodów z wynagrodzenia rzędu **od 22,2 do 44,4 mln zł**

Gospodarstwa rolne

- Utrata corocznych przychodów z uprawy tytoniu rzędu **230 mln zł**
- Zubożenie **60 tys.** osób związanych z produkcją roślinną
- Jednorazowe koszty zmiany profilu gospodarstwa **od 652,8 mln zł do 1 | 480,0 mln zł**

Kooperanci

- **Skala skutków wymagająca indywidualnych badań ilościowych**

Dystrybucja wyrobów tytoniowych

- Utrata miejsc pracy dla **28,5 tys.** pracowników
- Utrata corocznych przychodów z wynagrodzenia rzędu **903,2 mln zł**

Produkcja wyrobów tytoniowych

- Utrata miejsc pracy dla **0,75 tys.** pracowników
- Utrata corocznych przychodów z wynagrodzenia rzędu **51,6 mln zł**

1. KONKLUZJE RAPORTU

Skutki funkcjonowania polityki wysokiego fiskalizmu państwa

Obszar rynku	Opis konsekwencji	Wartość minimalna	Wartość maksymalna	Częstotliwość
Rynek tytoniowy ogółem	Utrata przychodów	394,9 mln zł	530,0 mln zł	rocznie
	Koszty dostosowawcze (zmiana profilu gospodarstwa)	65,2 mln zł	97,8 mln zł	jednorazowo
	Utrata miejsc pracy	10,0 tys. osób	15,1 tys. osób	jednorazowo

Skutki historycznej, długoterminowej polityki podatkowej państwa względem sektora wyrobów tytoniowych wrysowują się w schemat krzywej Laffera, na odcinku obrazującym spadkowy trend przychodów podatkowych. Z drugiej strony dane rynkowe wskazują na alarmujący wzrost tempa spadku wolumenu papierosów na legalnym rynku sprzedaży. Analiza tych zjawisk pozwala oszacować średnioterminowe konsekwencje dla przedsiębiorców związanych z rynkiem tytoniowym.

Zdaniem autorów Raportu, wymuszone dostosowanie potencjału przedsiębiorców do tej nienotowanej wcześniej sytuacji niesie realne zagrożenie utraty miejsc pracy dla 10,0 do 15,1 tys. osób w każdym segmencie rynku tytoniowego. Podstawę oszacowania stanowi założenie spadku wolumenu krajowej konsumpcji papierosów w przedziale od 10% do 15% w perspektywie krótkoterminowej.

Podkreślmy, że bezprecedensowe obecne tempo spadku legalnego rynku jest następstwem:

1. polityki szybkich podwyżek akcyzy, realizowanych bez uwzględnienia realnych projekcji sytuacji makroekonomicznej gospodarki;
2. szybszego tempa kształtowania obciążeń akcyzowych niż wymaga Unia Europejska;
3. dyskryminacji podatkowej taniego segmentu rynku papierosów, rozumianej jako kształtowanie obciążeń podatkowych na poziomie relatywnie wyższym niż obciążenia funkcjonujące w segmencie papierosów luksusowych, bez uwzględnienia faktu, że segment marek popularnych jest kluczowy zarówno pod kątem generowanych wpływów podatkowych, jak i wolumenu rynku;
4. kreowania korzystniejszego środowiska dla funkcjonowania szarej strefy, dla której głównym obszarem transferu konsumentów jest segment marek najtańszych, z uwagi na najwyższy stopień wrażliwości cenowej konsumentów.

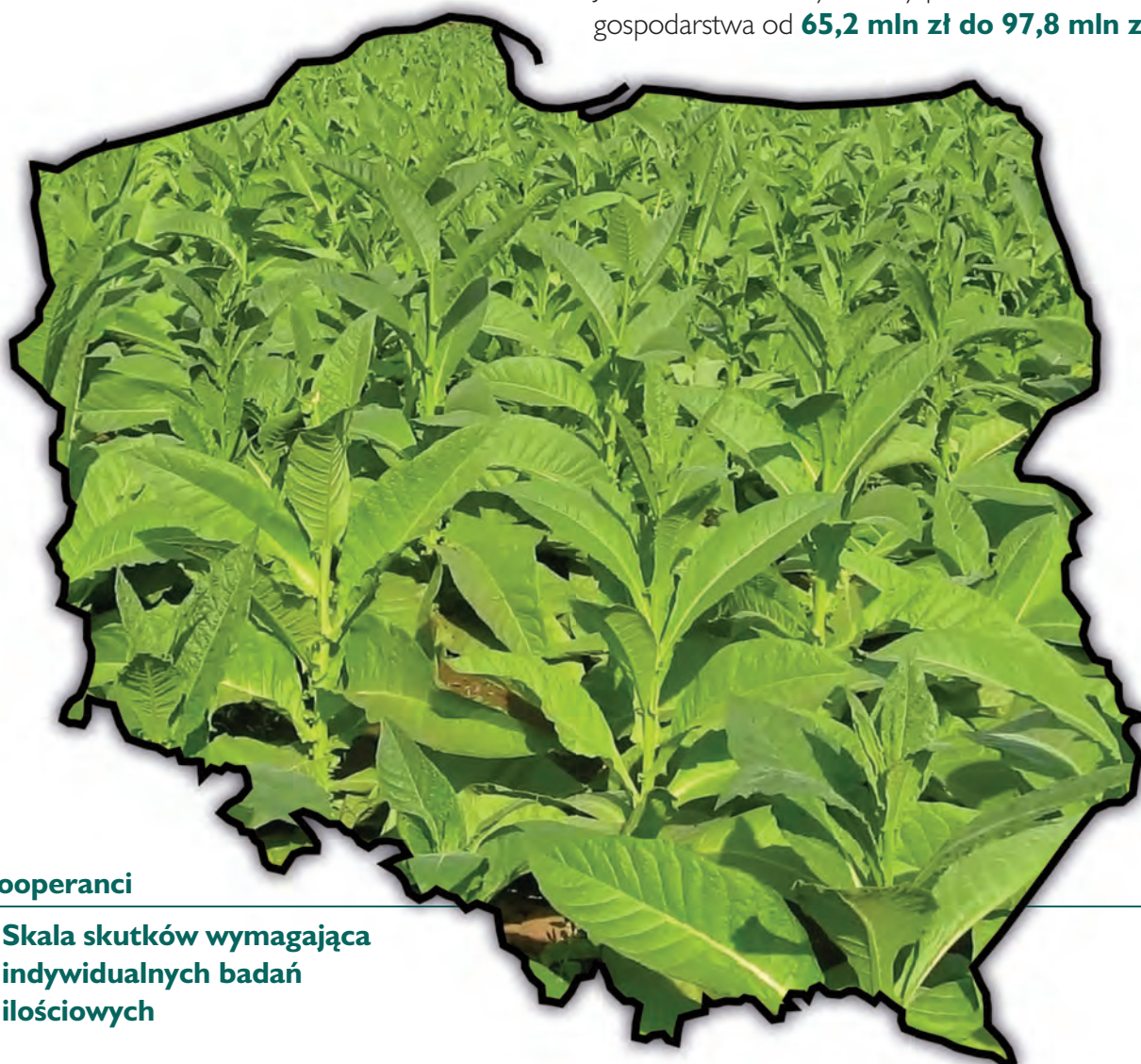
B. Konsekwencje funkcjonowania polityki wysokiego fiskalizmu państwa

Przetwórstwo tytoniu

- Utrata miejsc pracy dla **0,1–0,2 tys.** pracowników
- Utrata corocznych przychodów z wynagrodzenia rządu **od 2,2 do 3,3 mln zł**

Gospodarstwa rolne

- Utrata corocznych przychodów z uprawy tytoniu rządu **22,9–34,4 mln zł**
- Zubożenie **6–9 tys.** osób związanych z produkcją roślinną
- Jednorazowe koszty zmiany profilu gospodarstwa od **65,2 mln zł do 97,8 mln zł**

Kooperanci

- **Skala skutków wymagająca indywidualnych badań ilościowych**

Dystrybucja wyrobów tytoniowych

- Utrata miejsc pracy dla **9,5–14,3 tys.** pracowników
- Utrata corocznych przychodów z wynagrodzenia rządu **301,0–451,0 mln zł**

Produkcja wyrobów tytoniowych

- Utrata miejsc pracy dla **0,4–0,6 tys.** pracowników
- Utrata corocznych przychodów z wynagrodzenia rządu **27,5 mln zł–41,3 mln zł**

1. KONKLUZJE RAPORTU

Niezależnie gdzie odnajdujemy początek rynku tytoniowego w Polsce, to nie ulega wątpliwości, że ta dziedzina gospodarki sprzężona jest potężnymi regulacjami prawa, w tym podatkowego, stanowiąc źródło bardzo ważnego zasilania budżetu państwa. Poruszenie jednej kostki w tym łańcuchu powiązanych ze sobą podmiotów gospodarczych spowoduje tak zwany „efekt domina”. Do takich wniosków prowadzi bowiem rozumienie konkretnych wartości, jakie pojawiłyby się po stronie utraconych przychodów, miejsc pracy czy konieczności wydatkowania dodatkowych strumieni kapitału na tworzenie alternatyw dla gospodarczej aktywności przedsiębiorców oraz alternatywnych miejsc pracy.

Rekomendacją autorów Raportu jest to, aby ustawodawcy i uczestnicy tego rynku mieli jak najlepszą świadomość zagrożeń i ich potencjalnych konsekwencji. Wydaje się to pierwszym warunkiem do tworzenia optymalnych decyzji przy kreowaniu rozwiązań legislacyjnych, modyfikacji polityki podatkowej czy też kształtowania innych ważnych relacji na tym rynku.

Należy jeszcze raz podkreślić znaczenie branży tytoniowej dla polskiej gospodarki, którego najbardziej wymiernym wyrazem jest to, że zapewnia ona prawie 10% całkowitych wpływów budżetowych z podatków oraz współgeneruje zatrudnienie dla niemal 6% pracujących ogółem w kraju.

2. SEGMENTY RYNKU PRACY W ŁAŃCUCHU BIZNESOWYM ZWIĄZANYM Z PRODUKCJĄ I DYSTRYBUCJĄ WYROBÓW TYTONIOWYCH

2.1 Rynek uprawy i przetwórstwa tytoniu na świecie

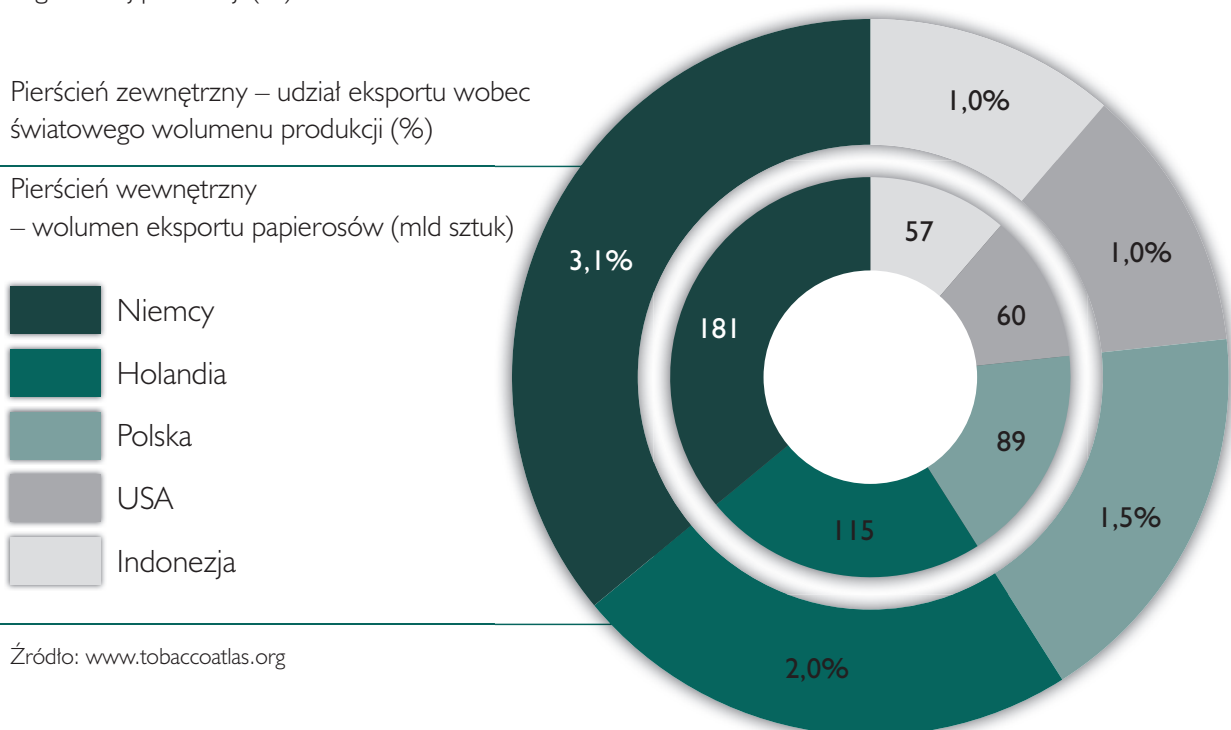
Tytoń, jako roślina uprawna o charakterze przemysłowym, znany jest od setek lat. Kontynent europejski odkrył go dzięki zamorskim wyprawom Krzysztofa Kolumba. Liście tej rośliny używane są do produkcji wyrobów tytoniowych w różnej formie, od używek palonych do bezdymnych. Wśród wyrobów tytoniowych wyróżnia się rodzaje, grupy i typy. Za rodzaje uważane są papierosy, tytoń fajkowy, cygaretki, cygara i tabaka. Do grup zaliczane są na przykład papierosy bez ustnika, z ustnikiem, z filtrem czy też tytoń fajkowy krajane lub prasowane. Typy wyrobów tytoniowych uwzględniają ich formy aromatyzowane i niearomatyzowane, w tym: jasne, ciemne, orientalne, półorientalne, nasycone czy też nienasycone¹. Lokalizacja upraw tytoniu na przestrzeni wieków ulegała istotnym zmianom i dziś obejmuje ponad 100 państw na wszystkich kontynentach. Aktualnie światowa produkcja tytoniu jest na poziomie 6 190 tys. t w skali roku (prognoza zbiorów w 2012 roku).

Dominującym sposobem przetworzenia tytoniu jest produkcja papierosów, absorbująca około 80% światowego surowca. Służy on do wytworzenia niemal 6 bilionów sztuk papierosów rocznie. Mimo że produkcja papierosów odbywa się na wszystkich kontynentach, to jednak światowe centra wytwarzania nie odzwierciedlają w pełni struktury terytorialnej upraw tytoniu. Warte odnotowania jest oczywiście pozycja Chin, które zachowują pozycję niekwestionowanego lidera zarówno w sferze produkcji tytoniu, jak i wyrobów tytoniowych.

Zainstalowane moce wytwórcze na poszczególnych kontynentach oraz w poszczególnych krajach znacznie różnią się od lokalnej, krajowej konsumpcji papierosów. W związku z tym, nadwyżki produkcyjne podlegają alokacji zgodnie z globalnymi strategiami działania koncernów tytoniowych.

Ranking państw – światowych eksporterów papierosów – dalece odbiega od rejonów skalowanych wolumenem produkcji surowca. Co ważne, w rankingu tym dominują kraje europejskie, w tym Polska.

Wykres I. Ranking „big 5” wolumenu eksportu papierosów w 2010 roku (mld sztuk) oraz jego udział w globalnej produkcji (%)

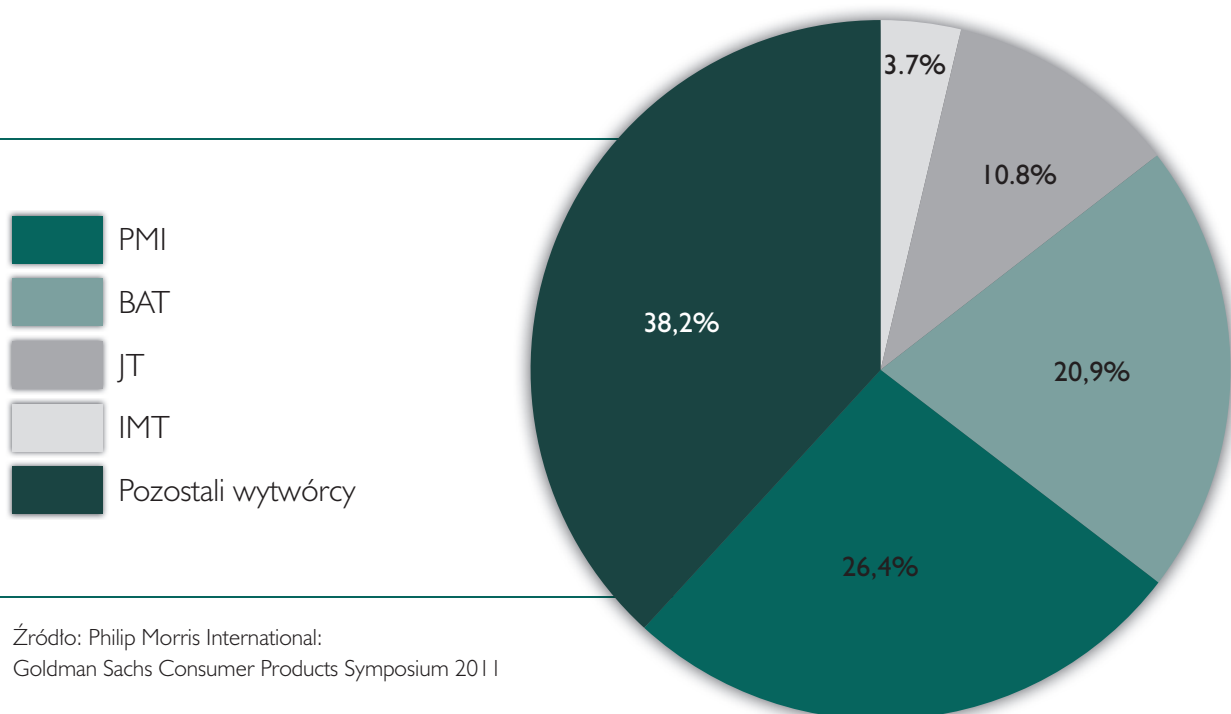
Źródło: www.tobaccoatlas.org

¹ Źródło: SGGW, A. Borowska Światowy rynek wyrobów tytoniowych w latach 1990–2006.

2. SEGMENTY RYNKU PRACY W ŁAŃCUCHU BIZNESOWYM ZWIĄZANYM Z PRODUKCJĄ I DYSTRYBUCJĄ WYROBÓW TYTONIOWYCH

Wytwarzaniem wyrobów tytoniowych zajmują się setki średnich i dużych przedsiębiorców na świecie, przy czym łączny udział i zakres terytorialny działania głównych koncernów wskazują na daleko zaawansowaną globalizację operacji gospodarczych i koncentrację branżową. Udziały rynkowe głównych koncernów tytoniowych są trudne do jednorodnej prezentacji, z uwagi między innymi na sprzedaż bezcłową, liczne powiązania kapitałowe oraz specyfikę rynku chińskiego. Niemniej jednak na świecie kluczową rolę odgrywają 4 koncerny o charakterze globalnym, to jest: Philip Morris International (PMI), British American Tobacco (BAT), Japan Tobacco International (JT), Imperial Tobacco (IMT) oraz operujący na rodzimym rynku China National Tobacco Corporation.

Wykres 2. Udział głównych producentów papierosów w 2011 roku według wolumenu produkcji na rynkach 10 czołowych krajów nienależących do OECD (z wyłączeniem USA oraz Chin)

Źródło: Philip Morris International:
Goldman Sachs Consumer Products Symposium 2011

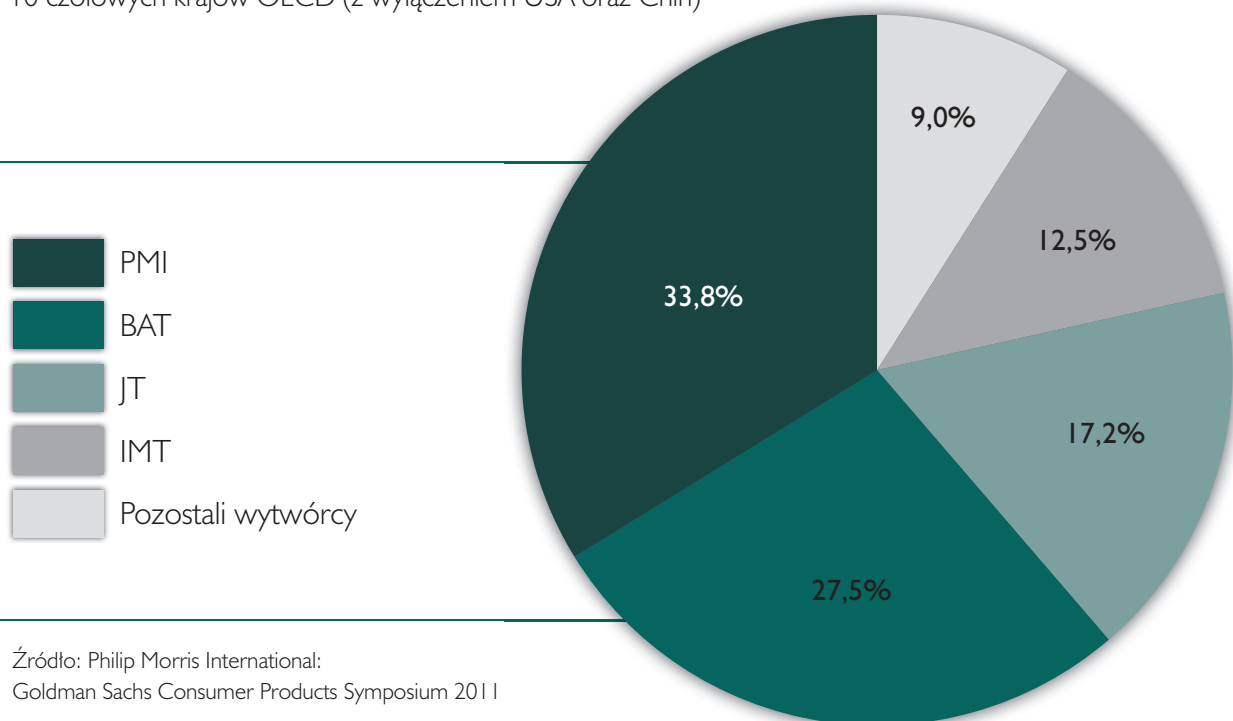
Szacuje się, że około 19% światowej produkcji papierosów znajduje się poza kontrolą 5 głównych koncernów. Skala przychodów 5 globalnych uczestników rynku sięgnęła w 2010 roku poziomu 346,2 a mld USD. Mimo zróżnicowanej stopy zysku netto, żaden z koncernów nie odnotował straty. Skumulowane zyski liderów rynku osiągnęły wartość 35,1 mld USD.

Udziały koncernów są bardzo zróżnicowane na poszczególnych rynkach geograficznych, przy czym największy wolumen produkcji papierosów przypisuje się China National Tobacco Corporation.

Na rynkach państw należących do OECD dominują wspomniane koncerny międzynarodowe.

2. SEGMENTY RYNKU PRACY W ŁAŃCUCHU BIZNESOWYM ZWIĄZANYM Z PRODUKCJĄ I DYSTRYBUCJĄ WYROBÓW TYTONIOWYCH

Wykres 3. Udział głównych producentów papierosów w 2011 roku według wolumenu produkcji na rynkach 10 czołowych krajów OECD (z wyłączeniem USA oraz Chin)

Źródło: Philip Morris International;
Goldman Sachs Consumer Products Symposium 2011

2.2 Segmenty rynku pracy wynikające z charakterystyki rynku tytoniowego w Polsce

Branża tytoniowa w Polsce funkcjonuje w ramach szerokiego łańcucha powiązań biznesowych. Ma ona charakter kompleksowy, ponieważ Polska – mimo przeciętnych i nieoptymalnych warunków środowiskowych – jest obszarem uprawy wyjściowego surowca, czyli tytoniu.

Plantacje tytoniu w Polsce mają niejednorodną strukturę geograficzną. Zróżnicowane są też regionalnie liczne parametry ilościowe opisujące gospodarstwa rolne i ich efektywność.

Kolejnym elementem łańcucha gospodarczego są firmy przetwórstwa tytoniu, które oferują na rynku krajankę tytoniową.

Najsilniejszym organizacyjnie i kapitałowo segmentem łańcucha branżowego są producenci wyrobów tytoniowych. Jest to kluczowe ogniwo, które nadaje ekonomiczny wyraz całej branży, zarówno odpowiadając za korzystny bilans operacji handlu zagranicznego związanych z tytoniem i jego wyrobami, jak i będąc płatnikiem akcyzy, której strumień gotówkowy stanowi ważną składową całkowitych dochodów budżetu państwa.

Ostatnim elementem sektora są podmioty gospodarcze zajmujące się logistyką i dystrybucją wyrobów tytoniowych. Powszechny – z punktu widzenia potrzeb konsumentów – charakter używki, jaką są wyroby tytoniowe, stanowi o obecności wyrobów tytoniowych niemal w każdym kanale sprzedaży detalicznej artykułów żywnościowych.

2. SEGMENTY RYNKU PRACY W ŁAŃCUCHU BIZNESOWYM ZWIĄZANYM Z PRODUKCJĄ I DYSTRYBUCJĄ WYROBÓW TYTONIOWYCH

Graficzną strukturę segmentów branży tytoniowej w Polsce przedstawia wykres.

Wykres 4. Segmenty funkcjonalne rynku tytoniowego w Polsce

Źródło: Opracowanie własne

KONKLUZJE

- 1. Uprawy tytoniu w Unii Europejskiej stanowią jedynie 2% jego światowej produkcji.**
- 2. Wskutek procesów globalizacyjnych światowa produkcja wyrobów tytoniowych została skoncentrowana w gronie 4 głównych producentów papierosów, na rynku chińskim zaś dominuje rodzimy China National Tobacco Corporation.**
- 3. Polska zajmuje szczególną pozycję na światowej mapie eksporterów wyrobów tytoniowych – papierosów, i jest klasyfikowana na 7. pozycji w tym rankingu.**
- 4. Branża tytoniowa w Polsce zawiera wszystkie segmenty łańcucha biznesowego, począwszy do produkcji surowego tytoniu, a kończąc na procesach logistyczno-dystrybucyjnych.**

3. PLANTATORZY TYTONIU W POLSCE

Polska jest kluczowym producentem tytoniu w Unii Europejskiej². Produkcja tytoniu w minionym dziesięcioleciu zawierała się w przedziale od 31 do 42 tys. t w skali roku. Klimat w Polsce nie jest korzystny dla uprawy tytoniu. W naszej strefie klimatycznej zbiór liści dokonywany jest raz w roku. Chiny, światowy lider, produkują go ponad sto razy więcej. Polska jest dopiero na 37. miejscu na świecie (0,32% produkcji światowej), ale za to na 2. w Europie – po Włoszech (4,16% produkcji europejskiej). Jeśli uwzględnimy istotne różnice klimatyczne między obydwoma krajami, dostrzeżemy szczególną pozycję Polski jako producenta tytoniu.

Rynek surowego tytoniu w Polsce podlega Ustawie o organizacji rynków owoców i warzyw, rynku chmielu, rynku tytoniu, rynku suszu paszowego oraz rynków lnu i konopi uprawianych na włókno, z grudnia 2003 roku ze zmianami wprowadzonymi w marcu 2006 roku w celu spełnienia wymogów Unii Europejskiej.

Tytoń można uprawiać tylko w wyznaczonych regionach Polski znajdujących się na liście rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Uprawa tytoniu jest prowadzona w 5 tradycyjnych rejonach: w lubelsko-podkarpackim, świętokrzysko-małopolskim, kujawsko-pomorskim, mazurskim oraz dolnośląskim. Województwami o największym procentowym udziale w produkcji są: lubelskie (około 46,7%), małopolskie (około 13,8%), świętokrzyskie (około 11,7%) oraz kujawsko-pomorskie (około 10,6%).

W latach 80. XX wieku w Polsce tytoń uprawiało około 70 000 rolników. Do końca lat 90. ich liczba spadła do około 40 000. Na początku XXI wieku nadal malała. Powszechny Spis Rolny wykazał, że w 2004 roku było 16 432 plantacji, z których każda zatrudniała średnio tylko jednego pracownika. Większość plantacji tytoniu (41%) miała wielkość od 5 do 10 ha. Mniejsze plantacje (od 2 do 5 ha) i stosunkowo duże (10 do 20 ha) stanowiły odpowiednio 19% i 18%. Stosunkowo duży udział (13%) w tym sektorze rolnictwa stanowiły małe plantacje poniżej 2 ha.

Wyniki Powszechnego Spisu Rolnego 2010 roku wykazały, że powierzchnia uprawy tytoniu wyniosła 15,7 tys. ha i stanowiła 0,2% ogólnej powierzchni zasiewów. W porównaniu z rokiem 2002 powierzchnia uprawy tytoniu zwiększyła się o około 5,4 tys. ha, to jest o 52,7%.

Uprawę tytoniu według danych GUS zajmowało się około 11,3 tys. gospodarstw, to jest o 2,2 tys. (o 16,3%) gospodarstw mniej niż w 2002 roku.

Średnio w jednym gospodarstwie rolnym uprawiającym tytoń powierzchnia uprawy wyniosła 1,39 ha i w porównaniu do wyników ze spisu 2002 roku wzrosła o 0,63 ha.

W poszczególnych grupach obszarowych powierzchni uprawy tytoniu liczba gospodarstw rolnych oraz udział gospodarstw z danej grupy obszarowej w ogólnej liczbie gospodarstw uprawiających tytoń, a także średnia powierzchnia uprawy przypadająca na 1 gospodarstwo przedstawiały się następująco:

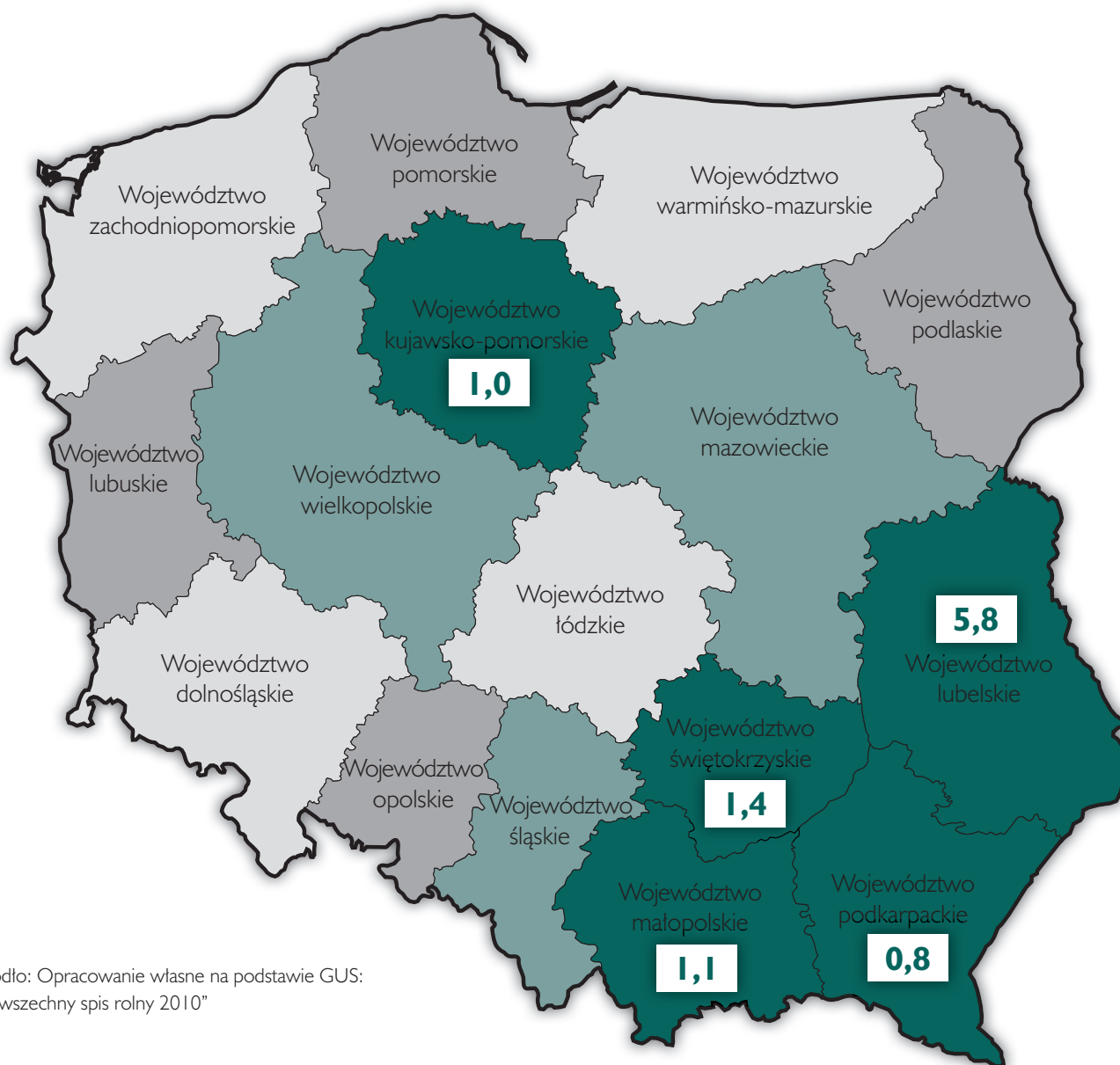
1. na powierzchni do 1 ha uprawy tytoniu – liczba gospodarstw rolnych uprawiających tytoń wyniosła 6,2 tys., to jest 55,1% ogólnej liczby gospodarstw rolnych uprawiających tytoń, przy średniej powierzchni uprawy tytoniu w tych gospodarstwach – 0,64 ha;
2. na powierzchni od 1 do 2 ha uprawy tytoniu – liczba gospodarstw rolnych uprawiających tytoń wyniosła ponad 2,7 tys., to jest 24,3% gospodarstw rolnych uprawiających tytoń, przy średniej powierzchni uprawy tytoniu w tych gospodarstwach – 1,39 ha;

² COGEA – Ocena środków WPR dotyczących sektora surowca tytoniowego, sierpień 2009.

3. PLANTATORZY TYTONIU W POLSCE

- na powierzchni od 2 do 5 ha uprawy tytoniu – liczba gospodarstw uprawiających tytoń wyniosła 2,0 tys., to jest 18,0% gospodarstw rolnych, przy średniej powierzchni uprawy tytoniu w tych gospodarstwach – 2,78 ha;
- na powierzchni 5 ha i więcej uprawy tytoniu – liczba gospodarstw uprawiających tytoń wyniosła 0,3 tys., to jest 2,7% gospodarstw rolnych, przy średniej powierzchni uprawy tytoniu w tych gospodarstwach – 7,44 ha.

Obraz 1. Liczba oraz kluczowe lokalizacje gospodarstw rolnych zajmujących się uprawą tytoniu w 2010 roku (tys.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS:
„Powszechny spis rolny 2010”

Najwięcej gospodarstw rolnych zajmujących się uprawą tytoniu zanotowano w województwach: lubelskim (5,8 tys.), świętokrzyskim (1,4 tys.), małopolskim (1,1 tys.) i podkarpackim (0,8 tys.). Najmniej gospodarstw rolnych uprawiających tytoń zanotowano w województwach: wielkopolskim, śląskim, opolskim, łódzkim oraz lubuskim. W województwie zachodniopomorskim tytoniu nie uprawiano.

3. PLANTATORZY TYTONIU W POLSCE

Na przychody plantatorów tytoniu składają się dwa główne elementy: przychody netto ze sprzedaży surowego tytoniu oraz subwencje rolnicze. Rolnicy w Polsce nie płacą podatku dochodowego. W związku z tym nie ma oficjalnych danych odzwierciedlających całkowite średnie dochody plantatorów tytoniu.

Dane w zakresie uprawy tytoniu były również agregowane przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Nie są one w pełni zbieżne ze statystyką GUS, szczególnie w zakresie liczby plantatorów (14 tys. wobec 11,3 tys.).

Tabela 1. Powierzchnia uprawy, produkcja oraz liczba plantatorów tytoniu w latach 2006–2010 w Polsce

Rok uprawy	Powierzchnia (tys. ha)	Produkcja tytoniu (tys. t)	Liczba plantatorów
2006	16,8	40,5	14,1
2007	17,5	39,5	14,4
2008	16,8	41,2	14,4
2009	16,9	41,9	14,3
2010	16,9	31,3	b.d.
2011	14,9	39,3	b.d.

Źródło: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Informacja o sytuacji w rolnictwie, Warszawa, lipiec 2011

Należy podkreślić, że – zgodnie z danymi szczegółowymi GUS – 99,7% produkcji tytoniu realizowane jest w gospodarstwach indywidualnych. Powodem tej sytuacji jest charakterystyka procesu uprawy i zbioru tej rośliny. Jej specyfiką jest bowiem wysoka pracochłonność, niski stopień zmechanizowania i duży udział pracy ręcznej. Krajowa produkcja prowadzona jest głównie w małych, wysoko wyspecjalizowanych gospodarstwach rodzinnych o powierzchni uprawy rzadko przekraczającej przedział 0,5–1,45 ha, dla których uprawa tytoniu jest często jedynym źródłem dochodów i gwarancją stabilizacji finansowej³.

Mimo że dane statystyczne opracowane w Powszechnym Spisie Rolnym 2010 nie podają liczby pracujących bezpośrednio przy uprawie tytoniu, przyjmuje się, że prowadzenie gospodarstwa zajmującego się uprawą tytoniu angażuje na stałe lub okresowo 4 osoby pozostające we wspólnym gospodarstwie domowym. Ich grono stanowią użytkownik i właściciel gospodarstwa, współmałżonek oraz członkowie rodziny, najczęściej dzieci. W małych gospodarstwach indywidualnych okresowa lub stała praca najemna ma znaczenie marginalne, natomiast w średnich i dużych gospodarstwach zatrudnianie pracowników najemnych jest standardem. W świetle przedstawionych wcześniej danych dotyczących struktury gospodarstw rolnych prowadzących uprawę tytoniu, informacji uzupełniających o liczbie gospodarstw uprawnionych do dopłat z Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa jak też uwzględniając informacje Związków Plantatorów Tytoniu w Polsce, należy oszacować, że liczba polskich gospodarstw rolnych, które prowadzą uprawę tytoniu, odpowiada za miejsca pracy stałe lub okresowe dla około 60 tys. osób.

W metodyce tego oszacowania uwzględniono:

1. 12,5 tys. gospodarstw prowadzących uprawę tytoniu;

³ Debata Parlamentu Europejskiego 19.05.2008 „Wspólnotowy Fundusz Tytoniowy”; www.europarl.europa.eu.

3. PLANTATORZY TYTONIU W POLSCE

- przeciętne 4-osobowe gospodarstwo rodzinne, w którym członkowie rodziny świadczą pracę własną;
- 10 tys. osób wykonujących sezonową pracę najemną na rzecz gospodarstw, przyjmując, że 5 tys. gospodarstw o areale tytoniu powyżej 1 ha absorbuje przeciętnie 2 pracowników najemnych; w najmniejszych powierzchniowo plantacjach (gospodarstwach) praca najemna nie występuje.

Wynik oszacowania jest rezultatem iloczynu liczby gospodarstw i przeciętnego stanu osobowego rodziny rolniczej, a następnie sumy z liczbą pracowników najemnych.

Dochodowość upraw plantacji tytoniu w gospodarstwach rolnych należy rozpatrywać przez pryzmat dostępnych danych odnośnie do przychodów osiąganych ze sprzedaży suszu tytoniowego. W poszczególnych latach tak rozumiana dochodowość brutto kształtowała się zgodnie z danymi zamieszczonymi w tabeli 5.

Tabela 2. Źródła dochodów brutto plantatorów tytoniu w latach 2000–2010 (mln zł, ceny bieżące)

Źródło dochodu brutto plantatorów	2000	2002	2005	2008	2009	2010
Wartość sprzedaży produktów rolnych	190,0	96,4	102,1	106,4	130,3	229,9

Źródło: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Informacja o sytuacji w rolnictwie, Warszawa, lipiec 2011; GUS: Rocznik statystyczny rolnictwa 2011

Sytuację strukturalno-demograficzną w głównych rejonach uprawy tytoniu prezentują selektywne dane opracowane w poniższej tabeli 6.

Tabela 3. Dane strukturalne gospodarstw rolnych oraz dane demograficzne dla głównych rejonów upraw tytoniu w Polsce 2010 roku

Województwo	Pracujący w rolnictwie na 100 ha użytków rolnych	Udział gospodarstw o pow. do 10 ha	Udział osób zamieszkałych na wsi w ogólnej liczbie bezrobotnych	Udział w produkcji tytoniu
Lubelskie	19,3	87%	54%	46,7%
Małopolskie	39,2	98%	55%	13,8%
Świętokrzyskie	25,6	93%	55%	11,7%
Kujawsko-pomorskie	9,7	66%	45%	10,6%
Polska	15	85%	44%	100%

Źródło: Obliczenia własne; Dane GUS: Rocznik statystyczny rolnictwa 2011

Produkcją tytoniu zajmują się głównie rejon o kumulacji gospodarstw o niskim areale gruntów uprawnych. Rekordowy parametr odnotowywany jest dla województwa małopolskiego, gdzie gospodarstwa rolne operujące na areale do 10 ha stanowią aż 98% wszystkich gospodarstw. Równocześnie 72% upraw tytoniu położonych jest w województwach, gdzie liczba pracujących na 100 ha użytków przekracza średnią krajową od

3. PLANTATORZY TYTONIU W POLSCE

kilkudziesięciu do przeszło 100%. Szczegółowe dane dla Portugalii, Hiszpanii, Włoch i Grecji opracowane na zlecenie Unii Europejskiej również ujawniały fakt, że 83% upraw tytoniu zlokalizowane było w gospodarstwach o powierzchni do 5 ha⁴.

Struktura polskich gospodarstw zajmujących się tytoniem pozostaje w negatywnej korelacji z udziałem osób bezrobotnych z terenów wiejskich w ogólnej liczbie bezrobotnych. Wskaźniki te wynoszą od 54 do 55%, a zatem problem bezrobocia w większym stopniu dotyczy w tych województwach obszarów wiejskich niż aglomeracji miejskich.

Jedynym województwem o odmiennych danych jest kujawsko-pomorskie, ale odpowiada ono jedynie za około 10% upraw tytoniu w Polsce.

W analizach sektorowych Unii Europejskiej brane były pod uwagę uwarunkowania zmiany uprawy tytoniu na uprawy alternatywne. Badania takie zostały przeprowadzone w roku 2009 pod auspicjami Komisji Europejskiej i wskazały na wysoką lub bardzo wysoką kapitałochłonność takiego działania⁵. Wynika ona z charakterystyki czynników, jakie towarzyszą uprawie tytoniu, szczególnie w polskich realiach. Uprawa tytoniu charakteryzuje się wysoką intensywnością pracy jako podstawowego czynnika produkcji. Wymaga ponad sto razy więcej nakładów pracy bezpośredniej niż na przykład uprawa kukurydzy. Jednocześnie, z powodów technologicznych, bardzo trudna do zastosowania jest mechanizacja na szerszą skalę. Specyfiką plantatorów tytoniu w Unii Europejskiej jest również to, że w przeważającej części są to gospodarstwa rodzinne o niewielkiej powierzchni od 1 do 10 ha oraz funkcjonujące na glebach niskiej jakości (4. i 5. klasa bonitacyjna). W przytoczonych badaniach Unii Europejskiej, minimalne nakłady związane z wdrożeniem upraw alternatywnych oszacowano na poziomie od 10 tys. euro/ha do 200 tys. euro/ha w gospodarstwie zajmującym się obecnie uprawą tytoniu⁶.

W praktyce oznacza to, że bez instrumentów wsparcia nie jest możliwe samoistne przekwalifikowanie się gospodarstw zajmujących się uprawą tytoniu na alternatywne profile produkcji rolnej.

KONKLUZJE

- 1. Uprawę tytoniu w Polsce prowadzi około 12,5 tys. gospodarstw indywidualnych.**
- 2. Produkcja i sprzedaż tytoniu na przeciętnym poziomie 35 tys. t w skali roku pozwala gospodarstwom realizować dochód brutto w kwocie około 230 mln zł rocznie.**
- 3. Z uprawą tytoniu należy wiązać zatrudnienie bezpośrednio około 60 tys. pracujących w rolnictwie, i to w rejonach o niekorzystnej strukturalnej charakterystyce gospodarstw rolnych.**
- 4. Wdrożenie upraw alternatywnych przez gospodarstwa zajmujące się uprawą tytoniu wymagałoby nakładów inwestycyjnych od 10 tys. euro/ha do 200 tys. euro/ha aktualnej uprawy tytoniu.**
- 5. Zasoby krajowego surowca nie zabezpieczają nawet 50% potrzeb surowcowych polskiego przemysłu tytoniowego.**

⁴ Alternative and sustainable production for tobacco cultivated areas in the EU, European Commission, Directorate-General for Internal Policies, Structural And Cohesion Policies, czerwiec 2009, http://ec.europa.eu/agriculture/publi/reports/tobacco/fullrep_en.pdf.

⁵ Directorate-General for Internal Policies, Structural And Cohesion Policies, czerwiec 2009, http://ec.europa.eu/agriculture/publi/reports/tobacco/fullrep_en.pdf.

⁶ *Ibidem*.

4. PRZETWÓRCY TYTONIU SUROWEGO

Przemysł polski oraz europejski używa do produkcji mieszanek tytoniowych typu „american blend” tradycyjnych kompozycji tytoni: Virginia, Burley, i odmian orientalnych, które są sprowadzane z różnych regionów świata. Polska, jako jeden z najbardziej wysuniętych na północ krajów uprawy tytoniu, nie jest w stanie konkurować naturalnymi walorami użytkowymi tytoniu z rejonami o doskonałych warunkach klimatycznych dla tej rośliny.

Produkowany w Polsce surowiec tytoniowy jest praktycznie zagospodarowywany w całości przez działający w Polsce sektor pierwszego przetwarzania oraz przemysł wyrobów tytoniowych. Struktura podmiotowa sektora przetwórstwa surowych liści tytoniu obejmuje 13 przedsiębiorstw zorganizowanych głównie w formie spółek kapitałowych, a szczegółowy wykaz pierwszych przetwórców tytoniu w Polsce – według stanu na styczeń 2013 roku – zawiera poniższa tabela.

Tabela 4. Wykaz pierwszych przetwórców surowca tytoniowego

Lp.	Imię i nazwisko/ nazwa	Miejsce zamieszkania/ siedziba i adres pierwszego pracodawcy	Miejsce i adres wykonywania działalności w zakresie pierwszego przetwarzania	Nr REGON	Zdolności produkcyjne w zakresie pierwszego przetwarzania surowca tytoniowego (t/rok)
1.	Philip Morris Polska Tobacco Sp. z o.o.	—	Zakład Produkcyjny w Leżajsku ul. Żeromskiego 3 37-300 Leżajsk	120562386	22 500
2.	Universal Leaf Tobacco Poland Sp. z o.o.	ul. Przemysłowa 20 28-300 Jędrzejów	ul. Przemysłowa 20 28-300 Jędrzejów	012392344	23 000
3.	FTK Sp. z o.o.	ul. Leśna 2 22-300 Krasnystaw	ul. Leśna 2 22-300 Krasnystaw	110259224	14 000
4.	„PRAXIS” Sp. z o.o.	ul. Nadrzeczna 3 58-400 Kamienna Góra	ul. Nadrzeczna 3 58-400 Kamienna Góra	530988290	1 500
5.	LUXOR Sp. z o.o.	Mała Wieś 10 05-622 Belsk Duży	Mała Wieś 10 05-622 Belsk Duży	471725445	5 000
6.	AGROSAB Sp. z o.o.	Łukowa 62 23-412 Łukowa	Łukowa 62 23-412 Łukowa	060576153	1 000
7.	LUXTAB Sp. z o.o.	Obliżniak 51A 24-320 Poniatowa	Obliżniak 51A 24-320 Poniatowa	061406890	600
8.	Nikos Gleaoudis Kavex Sp. z o.o.	—	Fabryka Kavex 61400 Axioupoli, Kilkis, Grecja	—	19 200
9.	Cesarsko-Królewskie Laboratorium Tytoniowe Sp. z o.o.	—	ul. Ostatnia 1D 31-444 Kraków	121354827	120
10.	Łukowa Tobacco Company Spółka Cywilna Michał Hyz, Mieczysław Pękala	Łukowa 27 23-412 Łukowa	Łukowa 27 23-412 Łukowa	061413393	1 500
11.	Tobaccoland Piotr Perzanowski	ul. Warszawska 16 11-300 Biskupiec	ul. Warszawska 16 11-300 Biskupiec	510834383	200
12.	Burley Tobacco Trading Poland Sp. z o.o.	Mełno 1A 86-330 Mełno	Mełno 1A 86-330 Mełno	341360830	1 000
13.	Krzysztof Knap „AGRO”	—	Sarżyna 37-310 Nowa Sarżyna woj. podkarpackie	006058472	2 000

Źródło: Agencja Rynku Rolnego

4. PRZETWÓRCY TYTONIU SUROWEGO

Strategiczną grupę przedsiębiorstw w tym sektorze stanowią podmioty, których potencjał przetwórczy wynosi co najmniej 5 tys. t surowca w roku. Należą do niej:

1. Universal Leaf Tobacco Poland Sp. z o.o.;
2. Philip Morris Polska Tobacco Sp. z o.o.;
3. Nikos Gieudis Kavex S.A.;
4. FTK Sp. z o.o.;
5. Luxor Sp. z o.o.

Nikos Gieudis Kavex S.A. jest podmiotem zagranicznym, którego zakład przetwórczy zlokalizowany jest w Grecji. Zatem nie jest brany pod uwagę przy definiowaniu rynku pracy, którego terytorialnym obszarem jest Polska.

Obraz 2. Kluczowe przedsiębiorstwa wstępnego przetwarzania tytoniu w Polsce

4. PRZETWÓRCY TYTONIU SUROWEGO

Należy zwrócić uwagę, że przedstawiona mapa zawiera również lokalizację przedsiębiorstwa w Warszawie. Wynika to z faktu, że zgodnie z Dziennikiem Urzędowym Unii Europejskiej nr 2009/C 166/09 z dn. 18.7.2009, przedsiębiorstwa wstępного przetwarzania tytoniu w Polsce zatwierdzone przez państwa członkowskie obejmują 5 podmiotów. Listę, oprócz 4 wskazanych wcześniej polskich spółek kapitałowych, uzupełnia firma Tabak Polen Sp. z o.o. w Warszawie.

Brak statystycznych danych dotyczących zatrudnienia w tym segmencie rynku tytoniowego wymaga oszacowania tej wielkości. W naszej ocenie przedsiębiorstwa te zatrudniają od kilku do ponad 100 pracowników. W związku z tym tworzą rynek dla 500–1000 pracowników. W znacznej mierze rynek ten korzysta z pracy sezonowej.

KONKLUZJE

- 1. Sektor pierwszych przetwórców tytoniu w Polsce obejmuje, według rejestru ARR, 13 przedsiębiorców, w tym 12 prowadzących działalność na terenie Polski.**
- 2. 5 przedsiębiorców jest zatwierdzonych przez państwa członkowskie Unii Europejskiej.**
- 3. Gross zdolności produkcyjnych koncentruje 5 podmiotów.**
- 4. Sektor zapewnia w Polsce miejsca pracy dla 0,5–1,0 tys. pracowników.**

5. PRODUCENCI WYROBÓW TYTONIOWYCH

Produkcja właściwa wyrobów tytoniowych prowadzona jest w Polsce w 6 głównych zakładach:

1. Augustów – należący do British American Tobacco;
2. Radom – należący do Imperial Tobacco;
3. Tarnowo Podgórne – należący do Imperial Tobacco;
4. Kraków – należący do Philip Morris International;
5. Gostków – należący do Japan Tobacco International;
6. oraz w sprywatyzowanych ostatnio przez Skarb Państwa zakładach w Lublinie.

Obraz 3. Zakłady produkcji wyrobów tytoniowych w Polsce.

5. PRODUCENCI WYROBÓW TYTONIOWYCH

Baza 6 fabryk wytwarzających papierosy i tytonie do palenia stawia Polskę na pierwszym miejscu w Unii Europejskiej, przed Niemcami (4 zakłady), Francją (4 zakłady), Rumunią i Szwajcarią (po 3 zakłady).

Tak ukształtowana własnościowo baza wytwórcza stanowiła podstawę systematycznej poprawy łącznych parametrów ekonomiki sektora. Począwszy od wysokiej dynamiki wolumenu produkcji, jego wartości, na bilansie operacji handlowych na rynku wyrobów tytoniowych kończą.

Tabela 5. Wartość obrotów handlowych polskiej branży produkcji wyrobów tytoniowych (mln zł, ceny bieżące)

Kategoria	2000	2002	2005	2008	2009	2010	2011
Wartość produkcji sprzedanej wyrobów przemysłu tytoniowego	9 259,5	11 059,9	13 475,9	16 665,1	18 171,9	17 191,7	15 388,2
Import tytoniu i przetworzonych wyrobów	403,4	805,5	806,3	981,8	1 361,0	1 700,1	1 858,5
Eksport tytoniu i przetworzonych wyrobów	279,7	200,2	863,2	2 492,9	4 609,8	4 764,0	5 319,2
Saldo operacji handlu zagranicznego (Eksport–Import)	-123,7	-605,3	56,9	1 511,1	3 248,8	3 063,9	3 460,7

Źródło: Obliczenia własne; Dane GUS: Rocznik statystyczny rolnictwa 2012

Zasadniczą konkluzją zaprezentowanych danych jest blisko 100% dynamika wzrostu wartości sprzedanej produkcji w minionej dekadzie, którą należy wiązać ze zmianą salda obrotów w handlu zagranicznym. Kluczowa jest bowiem zmiana deficytu operacji handlu zagranicznego na początku I dekady w kilkumiliardową nadwyżkę, wynikającą z uzyskanej skali eksportu polskich papierosów do kilkudziesięciu krajów świata. Dodatkowo saldo operacji zagranicznych w 2011 roku trzeci raz z rzędu przekroczyło 3 mld zł.

Produkcja papierosów stanowi około 90% łącznej produkcji sektora produkcji tytoniowej w Polsce. Z perspektywy historycznej w ujęciu ilościowym produkcja papierosów w Polsce wzrastała przez większość lat od 1949 roku: od 21,8 mld sztuk do 150 mld sztuk w roku 2011⁷. Spadek produkcji w latach 2000–2004 został odwrócony przez przeniesienie produkcji przez największe koncerny tytoniowe z innych krajów do Polski. Udział produkcji tytoniu w gospodarce, jako stosunek do sprzedanej produkcji przemysłowej ogółem i sprzedanej produkcji ogółem, wzrastał we wczesnych latach 90. XX wieku i osiągnął w 1995 roku odpowiednio 2,8% i 2,2%. Legalny rynek papierosów w Polsce w 2011 roku szacowano na 55,6 mld sztuk⁸. Odnotowuje on systematyczne spadki sprzedaży, ponieważ w latach 2003–2007 kształtował się na poziomie 70 mld sztuk rocznie.

Realna konsumpcja jest de facto znacznie bardziej stabilna, gdyż popyt konsumentów zaspokajany jest ofertą szarej strefy, opisywanej w dalszej części Raportu.

⁷ GUS: Mały Rocznik Statystyczny Polski 2012.

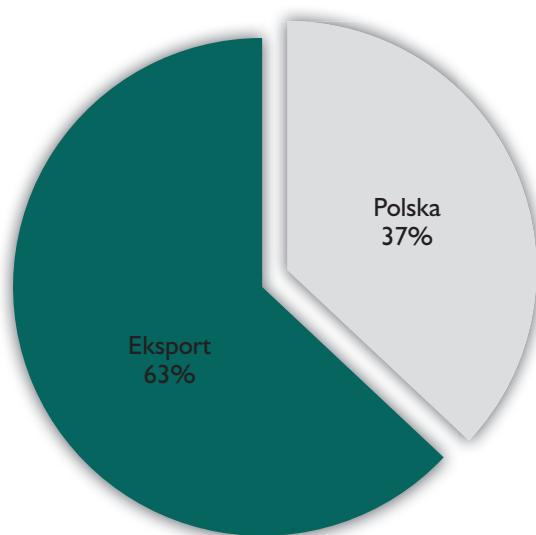
⁸ Dane Związku Przedsiębiorców i Pracodawców.

5. PRODUCENCI WYROBÓW TYTONIOWYCH

Przy wzroście wolumenu produkcji w Polsce z udziałem zagranicznym koncernów, dynamika wzrostu udziału eksportu papierosów jest znacznie wyższa względem wzrostu wolumenu całkowitej produkcji, który osiągnął w 2011 roku rekordowy poziom 150 mld sztuk.

Jednocześnie na przestrzeni minionych lat, na rodzimym rynku, radykalnej zmianie uległa liczba konsumowanych papierosów o małych średnicach oraz z aromatami dodatkowymi. Aktualnie 38% konsumowanych w Polsce papierosów to „mentole” oraz papierosy typu „slim”⁹.

Wykres 5. Struktura wolumenu całkowitej produkcji papierosów w Polsce z podziałem na rynki dystrybucji w 2011 roku

Źródło: Obliczenia własne; Dane GUS: Mały Rocznik Statystyczny Polski 2012

Zakłady przemysłu tytoniowego dysponują określonym potencjałem techniczno-technologicznym oraz zasobami kadrowymi. Tak korzystna dynamika całkowitej produkcji papierosów została osiągnięta przy poprawie efektywności i wydajności pracy zatrudnionych. Odzwierciedlają to szczegółowe dane dotyczące nakładów inwestycyjnych w branży oraz skali zatrudnienia i poziomu przeciętnego wynagrodzenia.

Tabela 6. Kategorie ekonomiczne branży produkcji wyrobów tytoniowych w latach 2005–2011 – bez zakładów przetwórstwa

Kategoria/rok	2005	2008	2009	2010	2011	2011/2005
Nakłady inwestycyjne (mln zł)	260,7	281,4	662,7	441,4	625,4	240%
Przeciętne zatrudnienie (w tys.)	6,5	6,7	6,0	5,8	5,3	82%
Przeciętne mies. wynagrodzenie brutto (zł)	4 555,29	4 897,91	4 973,09	5 394,64	5 740,94	126%

Źródło: GUS: Rocznik statystyczny rolnictwa 2012; obliczenia własne

⁹ Opinia Krajowej Izby Gospodarczej dotycząca Wniosku Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich w sprawie produkcji, prezentowania i sprzedaży wyrobów tytoniowych i powiązanych wyrobów [COM (2012) 788].

5. PRODUCENCI WYROBÓW TYTONIOWYCH

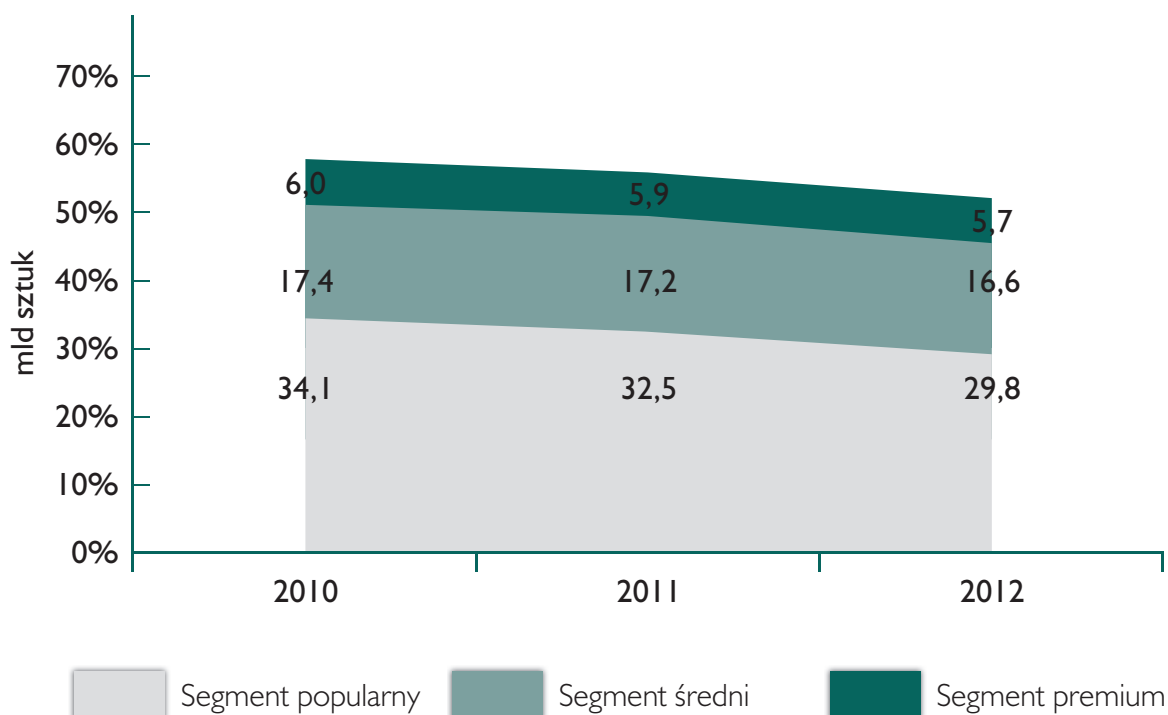
Średnioroczne nakłady inwestycyjne w latach 2008–2011 kształtowały się na poziomie 503 mln zł.

Oceniając scenariusze rozwoju sytuacji na krajowym rynku tytoniowym, należy również uwzględnić strukturę rynku produktowego, w szczególności rynku papierosów, który dominuje wśród wyrobów tytoniowych. Na rynku papierosów identyfikowane są trzy główne segmenty sprzedażowe:

1. segment popularny – obejmujący marki papierosów cenowo mieszczące się w najniższej grupie cen detalicznych, jaka występuje na rynku;
2. segment średni – obejmujący marki, których ceny mieszczą się w paśmie cen średnich dla całego rynku;
3. segment premium – obejmujący marki luksusowe, o relatywnie wysokich cenach detalicznych.

Równocześnie podkreślenia wymagają trendy, jakie zachodzą na rynku sprzedaży papierosów. Podstawowym jest oczywiście spadek wolumenu sprzedaży papierosów na rynku krajowym. W latach 2010 – 2012 jest on jednak zróżnicowany w poszczególnych segmentach i wynosi od 5% dla segmentu premium do 12,6% dla segmentu popularnego. Oznacza to, że ubywa konsumentów z legalnego rynku, największy zaś udział w tym spadku mają zachowania konsumentów segmentu popularnego.

Wykres 6. Struktura konsumpcji papierosów w segmentach cenowych w latach 2010–2012

Źródło: Obliczenia własne na podstawie AC Nielsen, grudzień 2012

KONKLUZJE

- 1. Polski sektor producentów wyrobów tytoniowych obejmuje 6 głównych zakładów wytwórczych, których struktura własnościowa jest zbieżna ze strukturą światowego rynku producentów wyrobów tytoniowych.**
- 2. Z łącznej liczby 150 mld sztuk produkowanych w Polsce papierosów 63% stanowi eksport.**
- 3. Sektor produkcji wyrobów tytoniowych zatrudnia ponad 5 tys. pracowników, zapewniając im roczne dochody w kwocie brutto ponad 365 mln zł.**
- 4. Skumulowane wydatki inwestycyjne branży w latach 2008–2011 przekroczyły wartość 2 mld zł, co oznacza, że średniorocznie inwestycje własne branży wyniosły ponad 500 mln zł.**
- 5. Branża zapewnia nadwyżkę w operacjach handlu zagranicznego na poziomie przekraczającym 3 mld zł rocznie.**
- 6. Głównym segmentem sprzedażowym papierosów w Polsce jest segment popularny, który odpowiada za niemal 60% wolumenu legalnie nabywanych papierosów. Segment ten odnotowuje najszybsze tempo spadku wolumenu, głównie wskutek transferu konsumentów do szarej strefy.**

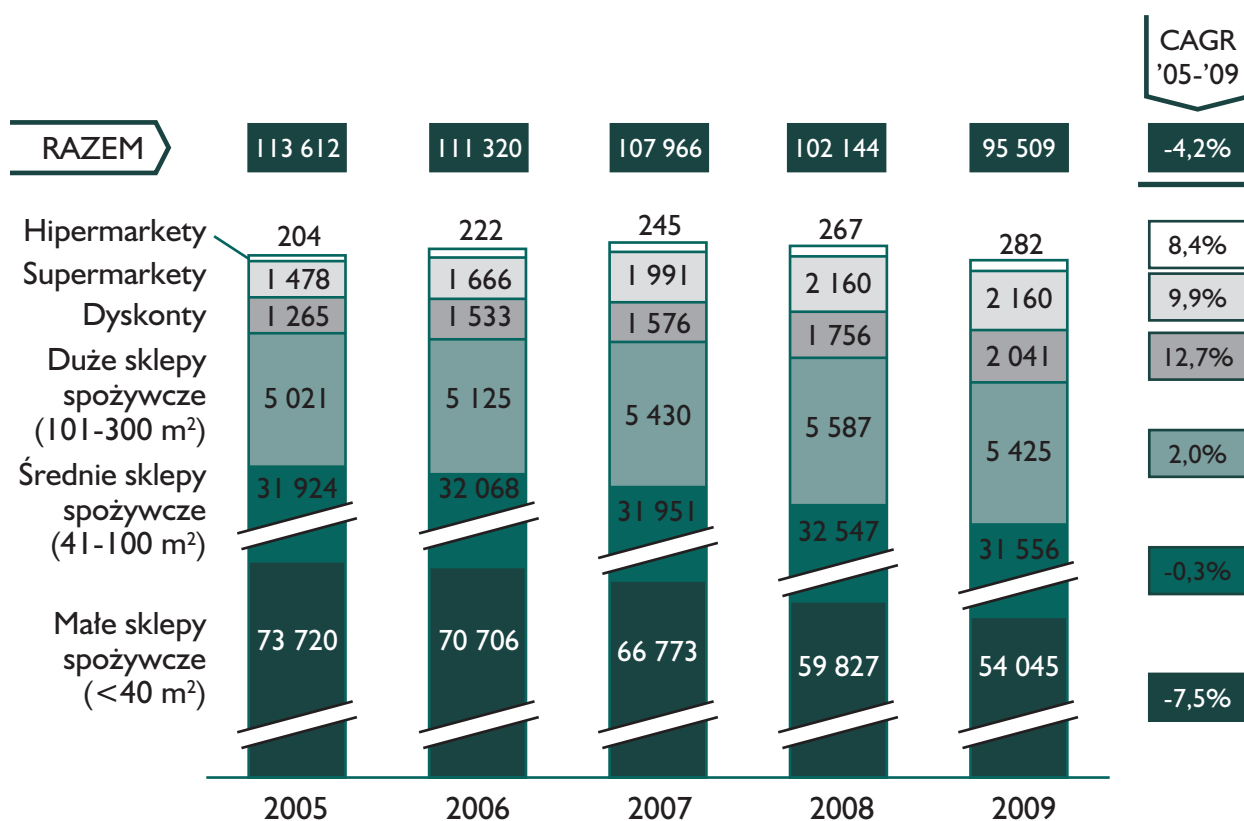
6. DYSTRYBUCJA WYROBÓW TYTONIOWYCH W POLSCE

Dystrybucja wyrobów tytoniowych stanowi ważne ogniwo branży z uwagi na wartość przychodów, jaka jest realizowana zarówno na poziomie sprzedaży detalicznej, jak i hurtowej. W 2008 roku sprzedaż papierosów stanowiła 13% wartości sprzedaży koszyka dóbr FMCG.

Z uwagi na liczne zmiany, których doświadcza polski handel detaliczny systematycznie spada liczba sklepów posiadających w ofercie wyroby tytoniowe. Dodatkowym powodem tego spadku jest konkurencja z obszaru szarej strefy. Wykonywane badania pozwalają oszacować, że szara strefa dystrybuje ponad 20% wyrobów tytoniowych. W strefach miast zlokalizowanych we wschodnim przygranicznym pasie Polski udział szarej strefy sięga 40%– 80% rynku wyrobów tytoniowych.

Liczba sklepów prowadzących legalną sprzedaż detaliczną wyrobów tytoniowych w 2009 roku obejmowała około 120 tys. placówek. Wielkość ta, w porównaniu z rokiem 2008, oznacza spadek o 7%. Głównym kanałem dystrybucji wyrobów tytoniowych pozostają niewyspecjalizowane sklepy spożywcze.

Obraz 4. Struktura ilościowa sklepów spożywczych w latach 2005–2009

Źródło: Eurologistic, marzec–kwiecień 2010, nr 2/2010 (57); www.eurologistics.pl.

Wzrastającym kanałem dystrybucji są natomiast wyspecjalizowane sklepy, handlujące wyłącznie wyrobami tytoniowymi – wzrost ich liczby sięga 13%. W placówkach wielkopowierzchniowych (hiper- i supermarkety) odnotowywany jest relatywnie niski udział sprzedaży wyrobów tytoniowych – jedynie 7,4% wartości sprzedaży całej kategorii. Duże sklepy spożywcze odnotowały 5,6% udziału w wartości sprzedaży.

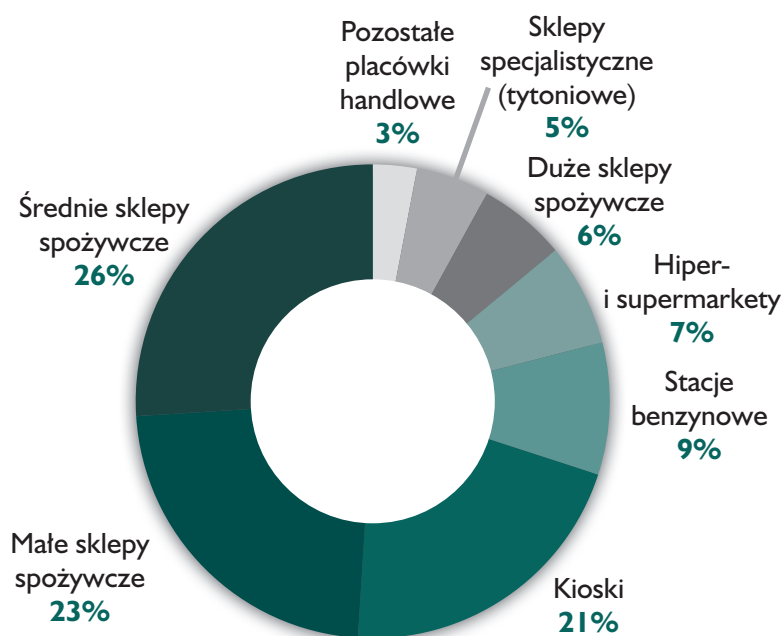
Dominującą pozycję w generowanej wartości sprzedaży zajmują średnie i małe sklepy spożywcze oraz kioski, które w ostatnim okresie rocznym osiągnęły odpowiednio 25,6%, 23,3% oraz 21,3% całkowitej wartości sprzedaży papierosów w Polsce.

6. DYSTRYBUCJA WYROBÓW TYTONIOWYCH W POLSCE

Papierosy zajmują też szczególną pozycję w ofercie stacji benzynowych (około 9,5 tys. placówek). Udział tego kanału sprzedaży papierosów ma charakter rosnący.

Szacuje się, że przychody ze sprzedaży wyrobów tytoniowych w grupie średnich i małych placówek handlu detalicznego kreują od 10% (średnie sklepy spożywcze) do 40% (kioski) przychodów. W sklepach specjalizujących się w sprzedaży wyrobów tytoniowych udział ten sięga oczywiście 100%.

Wykres 7. Struktura udziału kanałów dystrybucji w sprzedaży wyrobów tytoniowych 2009/2010

Źródło: AC Nielsen 2009

Taka struktura kanałów sprzedaży detalicznej wyrobów tytoniowych naraża w szczególności placówki słabe ekonomicznie na każdą zmianę zasad prowadzenia sprzedaży, czy to w kategorii ograniczenia asortymentów (utrata przychodów i marży), czy też poniesienia kosztów dostosowawczych.

Obok ostatniego ogniwa sprzedaży detalicznej w dystrybucji wyrobów tytoniowych biorą udział ogniwa pośrednie, to jest hurtownie.

Określenie skali rynku pracy dotyczącego sfery dystrybucji wyrobów tytoniowych wymaga uwzględnienia i analizy dalej przedstawionych danych.

Tabela 7. Liczba zatrudnionych w sektorze przedsiębiorstw na koniec okresu (w tys.)

Sektor/Liczba zatrudnionych	XII 2011	XII 2012	II 2013
Handel hurtowy	441	444	447
Handel detaliczny	617	617	622
Ogółem	1 058	1 061	1 069

Źródło: GUS: Biuletyn statystyczny nr 2, 2013

Dane te obejmują podmioty gospodarki narodowej, w których liczba pracujących przekracza 9 osób.

6. DYSTRYBUCJA WYROBÓW TYTONIOWYCH W POLSCE

Ponad 1/3 wszystkich punktów sprzedaży detalicznej w Polsce handluje żywnością, napojami oraz wyrobami tytoniowymi jako dominującym asortymentem. Do 2008 roku odsetek ten spadał, ze względu na bardziej dynamiczny przyrost placówek wyspecjalizowanych w obrocie artykułami niespożywczymi. Jednak w okresie osłabienia gospodarczego ustabilizował się na poziomie około 35%¹⁰.

W świetle tej struktury można oszacować, że z wyrobami tytoniowymi związany jest rynek pracy w handlu detalicznym i hurtowym obejmujący około 450 tys. zatrudnionych.

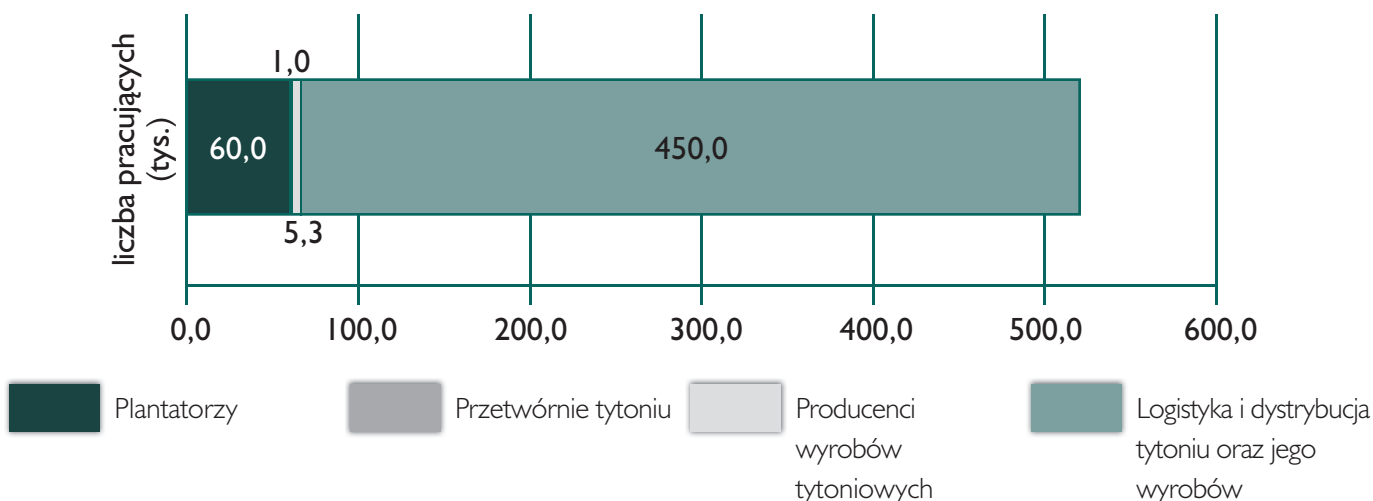
Jest to wypadkową około 375 tys. miejsc pracy w przedsiębiorstwach zatrudniających powyżej 9 pracowników oraz 75 tys. miejsc pracy u małych i mikroprzedsiębiorców prowadzących działalność handlową powiązaną z dystrybucją artykułów tytoniowych.

KONKLUZJE

1. **Dystrybucja wyrobów tytoniowych obejmuje zarówno kanały obrotu hurtowego, jak i detalicznego, w którym dominują niewyspecjalizowane sklepy ogólnospożywcze.**
2. **Dystrybucja wyrobów tytoniowych współtworzy miejsca pracy dla około 450 tys. osób.**
3. **75% obrotów handlowych wyrobami tytoniowymi realizują w Polsce najsłabsze ekonomicznie placówki handlu detalicznego – kioski, małe i średnie sklepy spożywcze.**
4. **Średnie i małe placówki handlu detalicznego realizują na sprzedaży wyrobów tytoniowych od 10% do 40% swoich przychodów.**

Bilans legalnego rynku pracy bezpośrednio związanego z rynkiem tytoniowym i jego wyrobami: 516,3 tys. pracowników

Wykres 8. Bilans rynku pracy związanego z branżą tytoniową w Polsce

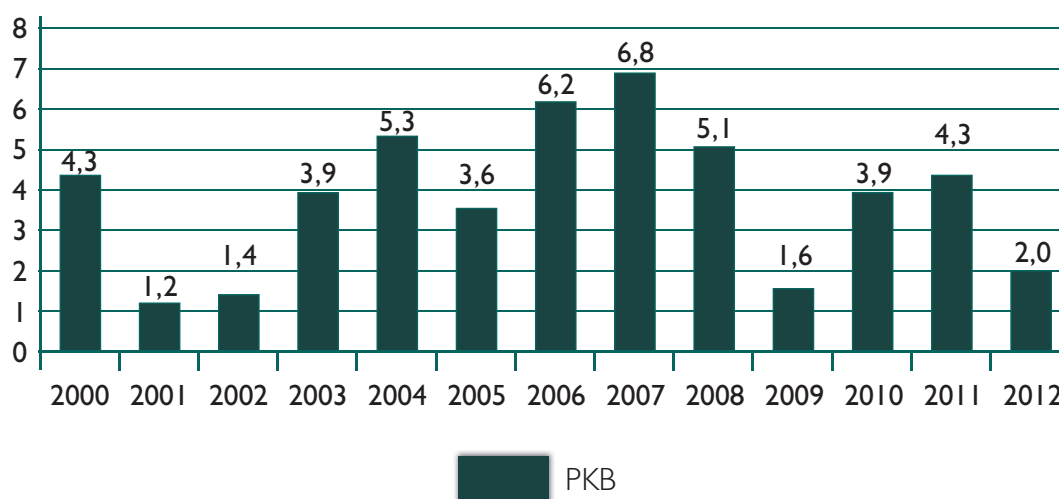
Źródło: Obliczenia własne

¹⁰ Źródło: „Handel detaliczny artykułami spożywczymi w Polsce 2012. Analiza rynku i prognozy rozwoju na lata 2013-2015”, PMR Publications.

7. SYTUACJA MAKROEKONOMICZNA NA RYNKU PRACY W POLSCE

W celu zdefiniowania sytuacji na rynku pracy w Polsce przytoczone zostały w pierwszej kolejności niniejszego rozdziału informacje o kształtowaniu się podstawowych agregatów z obszaru dynamiki zmian PKB oraz inflacji.

Wykres 9. Dynamika zmian PKB Polski w latach 2000–2012

Źródło: GUS

Kluczowe dla oceny rozwoju sytuacji gospodarczej Polski są dane dla roku 2012 oraz projekcje na najbliższe lata. PKB niewyrównany sezonowo (w cenach stałych średniorocznych roku poprzedniego) wzrósł realnie w III kwartale 2012 roku o 1,4% w porównaniu z analogicznym okresem roku poprzedniego wobec wzrostu odpowiednio o 3,6 % i 2,3 % w I i II kwartale 2012 roku¹¹. Mamy zatem do czynienia z odwróceniem trendu z lat 2010–2011, co oznacza, że gospodarka wchodzi w fazę silnego spowolnienia.

Potwierdzają to również opinie różnorodnych ośrodków badawczych oraz instytucji finansowych (MFW, Bank Światowy, Komisja Europejska), które z kolei szacują dynamikę wzrostu PKB Polski w roku 2013 na poziomie około 1%.

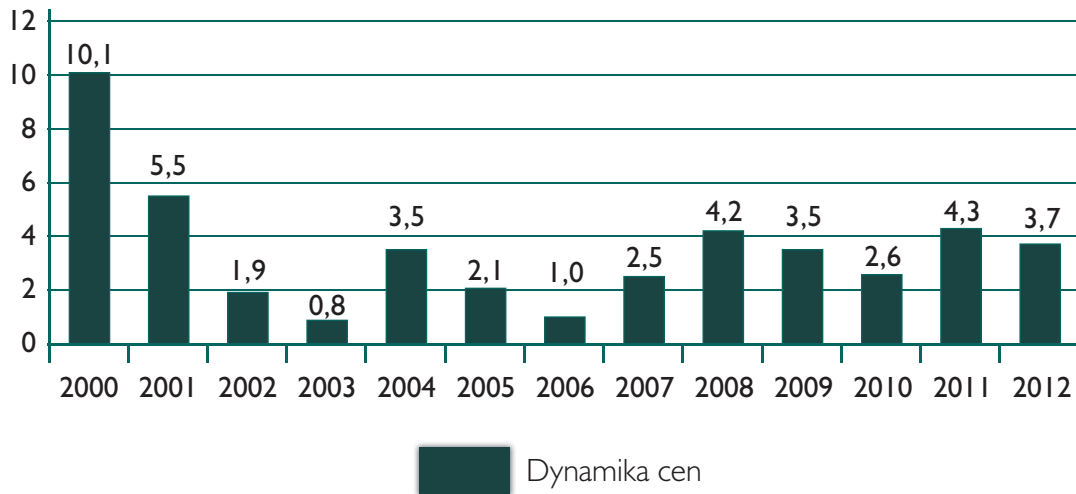
W Polsce odnotowywana była relatywnie wysoka inflacja, przekraczająca w latach 2007 – 2011 cel Narodowego Banku Polskiego, który określony jest na poziomie 2,5%. Sytuacja ta, w relacji z tempem wzrostu wynagrodzeń, bezpośrednio oddziałuje na zmiany siły nabywczej konsumentów. Jest to szczególnie ważny czynnik przy analizie rynków podatnych na funkcjonowanie szarej strefy. Należy przy tym zwrócić uwagę, że w Polsce PKB per capita jest jednym z najniższych w Unii Europejskiej i według parytetu siły nabywczej wyniósł w 2011 roku 16,4 tys. euro¹². Średnia dla Unii Europejskiej-27 wynosi natomiast odpowiednio 25,1 tys. euro. Polska w tym rankingu odnotowuje znacznie gorsze rezultaty niż Czechy, Słowacja czy nawet borykające się z problemami gospodarczymi Węgry. Sytuacja makroekonomiczna i położenie geograficzne Polski tworzą specyficzne uwarunkowania dla nielegalnego i nierejestrowanego obrotu artykułami o szczególnie wysokim udziale podatków w cenie.

¹¹ Źródło: GUS.

¹² Źródło: Eurostat.

7. SYTUACJA MAKROEKONOMICZNA NA RYNKU PRACY W POLSCE

Wykres 10. Zmiany cen towarów i usług konsumpcyjnych (rok poprzedni= 100) w latach 2000–2012

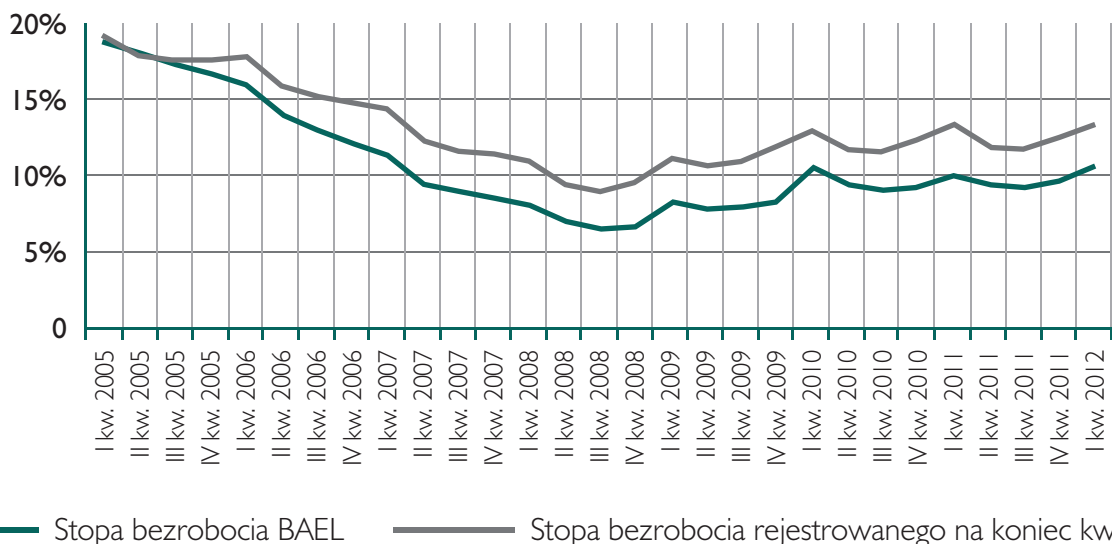
Źródło: GUS

Ważnym aspektem jest też poziom długu sektora finansów publicznych oraz bieżący deficyt budżetowy. Polska z uwagi na wysokie bieżące deficyty finansów publicznych (w latach 2008–2011 wynosiły od 3,7 do 7,9% w relacji do PKB)¹³ znajduje się w procedurze nadmiernego deficytu, wszczętej przez Komisję Europejską. Celem tej procedury jest obniżenie deficytu finansów (*general government*) do progu nieprzekraczającego 3% względem PKB.

Równocześnie poziom długu względem PKB ulegał w Polsce systematycznemu wzrostowi, którego skutkiem jest utrzymywanie się poziomu zadłużenia na poziomie bardzo bliskim pierwszego progu ostrożnościowego, który wynosi 55% PKB.

Przedstawione dane opisujące PKB, inflację czy też siłę nabywczą pozostają w bezpośredniej korelacji z sytuacją na rynku pracy.

Wykres 11. Stopa bezrobocia BAEL i bezrobocia rejestrowanego na koniec roku w latach 2005–2012

Źródło: GUS, BAEL

¹³ Źródło: Eurostat.

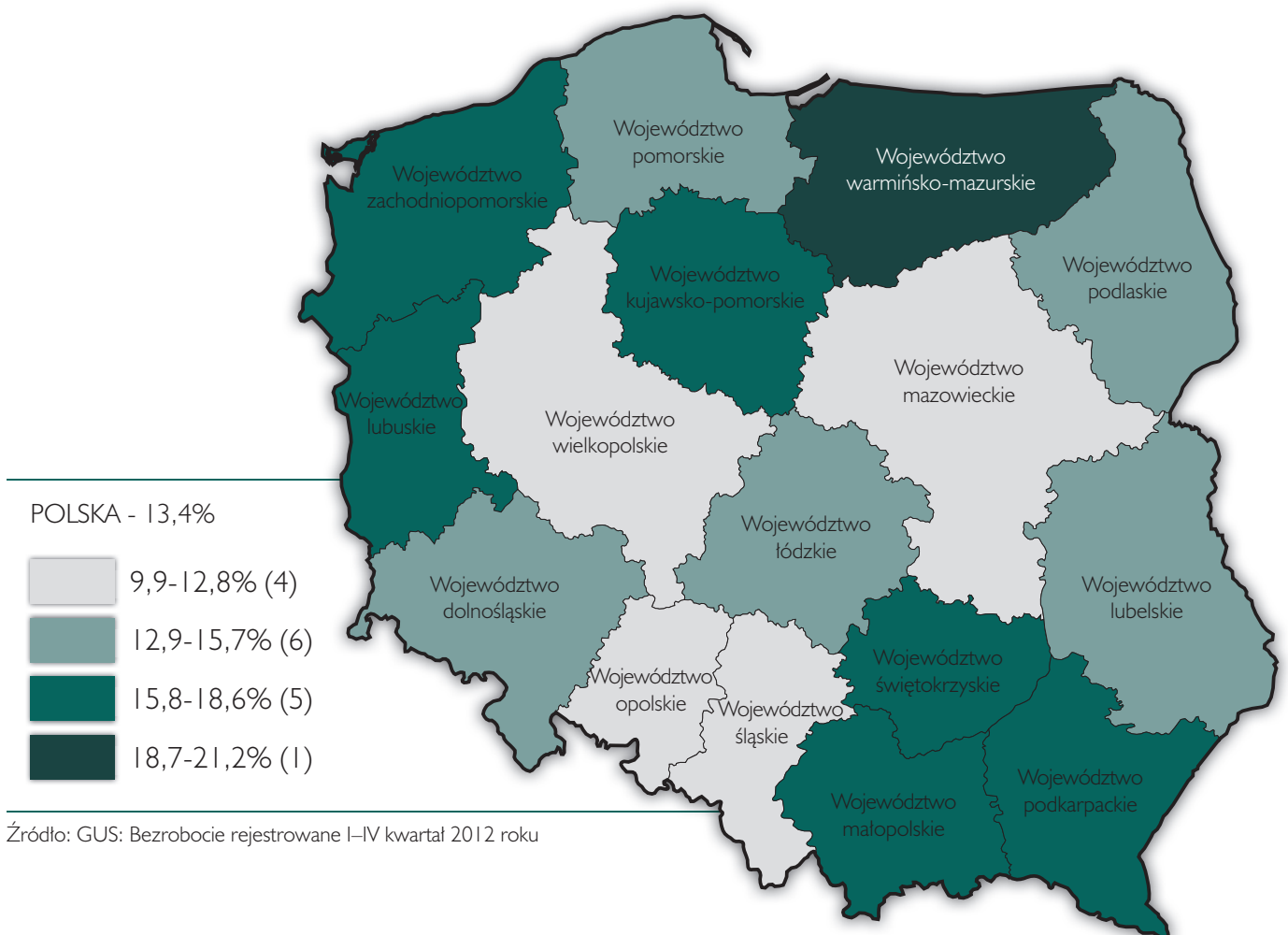
7. SYTUACJA MAKROEKONOMICZNA NA RYNKU PRACY W POLSCE

Dane GUS ujawniające 13,4% stopę bezrobocia na koniec 2012 roku nie pozostawiają wątpliwości, że powstająca, niekorzystna linia trendu wzrostowego jest na razie niezagrożona. Oznacza to, że przedsiębiorcy nie są w stanie utrzymać miejsc pracy, natomiast ich utrata rodzi ryzyko braku możliwości szybkiego znalezienia zatrudnienia przez zwolnionych pracowników.

Z branżą tytoniową związane jest bezpośrednio i pośrednio zatrudnienie 500 tys. osób. W Polsce według GUS liczba pracujących, według stanu na 31 grudnia 2012 roku, wyniosła 8 487 tys. osób i była niższa niż przed rokiem o 0,2%¹⁴. **Tak więc liczba pracujących w łańcuchu biznesowym związanym z przemysłem tytoniowym w stosunku do zatrudnionych ogółem wynosi 5,89%.** Pracownicy, właściciele, handlowcy zaangażowani swoją pracą w przemysł tytoniowy stanowią duży udział w zatrudnieniu ogółem. Biorąc pod uwagę ponad 13% stopę bezrobocia, jest to udział, którego nie można pominąć w rozważaniach na temat skutków jakichkolwiek decyzji dotyczących zasad funkcjonowania branży.

Trzeba podkreślić, że największą stopę bezrobocia zanotowano w związanym z produkcją tytoniu województwie warmińsko-mazurskim.

Obraz 5. Stopa bezrobocia w poszczególnych województwach na koniec 2012 roku

¹⁴ GUS: Zatrudnienie i wynagrodzenia w gospodarce narodowej I-III kw. 2012.

7. SYTUACJA MAKROEKONOMICZNA NA RYNKU PRACY W POLSCE

Jak już opisano wcześniej, w Polsce funkcjonuje najwięcej w Unii Europejskiej zakładów przetwarzających tytoń jak i produkujących gotowe wyroby tytoniowe – 5 głównych przedsiębiorstw zajmujących się przetwarzaniem tytoniu oraz 6 głównych zakładów produkcyjnych. Łącznie te dwa ogniwa zatrudniają ponad 6 tys. pracowników. Kondycja tego sektora rzutuje więc bezpośrednio na wpływy budżetowe z podatku CIT, a pośrednio na wpływy z podatku PIT.

W sektorze produkcji wyrobów tytoniowych przeciętne wynagrodzenie brutto jest bowiem o około 2/3 wyższe od średniej płacy w przetwórstwie spożywczym. W 2008 roku wynosiło 4 897,91 zł, by w 2012 roku osiągnąć 5 740,94 zł.

KONKLUZJE

- 1. Polska znajduje się obecnie w trendzie znaczącego pogorszenia podstawowych parametrów makroekonomicznych, które krańcowo skutkują znaczącym wzrostem stopy bezrobocia.**
- 2. Z szeroko rozumianą branżą tytoniową związane są bezpośrednio i pośrednio miejsca pracy dla niemal 6% wszystkich zatrudnionych w polskiej gospodarce.**
- 3. Rejony o wysokim poziomie bezrobocia są jednocześnie rejonami koncentrującymi uprawy tytoniu oraz zakłady przetwórstwa tytoniu.**

8. CHARAKTERYSTYKA DOTYCHCZASOWEJ POLITYKI PODATKOWEJ WOBEC RYNKU WYROBÓW TYTONIOWYCH

Wyroby przemysłu tytoniowego należą do towarów, które przez Unię Europejską są uznawane jako dobra objęte podatkiem akcyzowym, który w ramach wspólnoty podlega harmonizacji, czyli ramowemu kształtowaniu przez prawo wspólnotowe. Najistotniejszą rolą akcyzy jest generowanie dochodów budżetu państwa z konsumpcji towarów, z których – jak pierwotnie zakładano – konsument może bez szkody dla siebie zrezygnować (papierosy, alkohol).

W odniesieniu do wyrobów tytoniowych akcyza pełni funkcję regulatora rynku poprzez kreowanie ceny (ponad 80% ceny stanowią podatek akcyzowy i VAT), skala dochodów zaś stanowi istotną pozycję w budżecie państwa, kształtującą się na poziomie bliskim 10% całkowitych wpływów podatkowych do budżetu. Oprócz akcyzy, papierosy i inne wyroby tytoniowe obciążone są podatkiem od towarów i usług (VAT), który doliczany jest do ceny po opodatkowaniu akcyzą. Oznacza to więc podwójne opodatkowanie tych dóbr.

Dalej przedstawiono dotychczas obowiązujące wartości parametrów kształtujących politykę fiskalną. Na przestrzeni lat ulegały one licznym zmianom. Rzutowało to zresztą bezpośrednio na osiągnięte wpływy, zachowania konsumentów oraz powstanie nowych ryzyk dla funkcjonowania branży tytoniowej.

Tabela 8. Zmiany akcyzy na papierosy w latach 2004–2013

Pozycja	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana 2004-2013
Stawka kwotowa akcyzy zł/1000 sztuk	64,00	68,40	75,10	80,90	91,00	138,50	146,80	158,40	170,97	188,00	194%
Stawka procentowa	26,67%	28,48%	31,30%	33,70%	37,92%	31,41%	31,41%	31,41%	31,41%	31,41%	4,74 pp.
Minimalna stawka akcyzy na papierosy zł/1000 szt.	115,80	129,44	150,00	146,33	181,72	222,80	271,68	300,72	328,13	359,18	210%
Kurs EUR/PLN (oficjalny kurs Unii Europejskiej)	4,57	4,36	3,92	3,96	3,77	3,38	4,25	3,94	4,38	4,11	-10,2%
Minimalna stawka akcyzy w EUR (wg powyższego kursu)	25,33	29,66	38,28	36,94	48,20	65,88	64,00	76,38	74,89	87,48	245%

Dane w tabeli pokazują, iż w ciągu 10 lat stawka akcyzy kwotowej wzrosła o 194%. Minimalna stawka akcyzy zwiększyła się o 210%. W tym samym czasie skumulowana inflacja przekroczyła 31,7%. Wartość minimalnej akcyzy wyrażonej w euro wzrosła z poziomu 25,3 euro do 87,5 euro za 1000 papierosów, czyli prawie 2,5-krotnie.

Powyższe zmiany związane są z dążeniem do osiągnięcia jak największych dochodów budżetowych z podatku akcyzowego i VAT naliczanego od wyrobów tytoniowych, z drugiej strony zaś związane jest to z kontrowersyjną polityką Ministerstwa Finansów w zakresie ścieżki harmonizacji podatków krajowych względem wymogów zdefiniowanych przez Unię Europejską.

8. CHARAKTERYSTYKA DOTYCHCZASOWEJ POLITYKI PODATKOWEJ WOBEC RYNKU WYROBÓW TYTONIOWYCH

Szczegółowe dane dotyczące wpływów podatkowych od wyrobów tytoniowych z okresu 5 lat przedstawiono w tabeli.

Tabela 9. Dochody podatkowe z tytułu akcyzy i VAT od wyrobów tytoniowych w mld złotych w latach 2007–2012

Pozycja (dane w mld zł)	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Zmiana 2012/2007
Wartość akcyzy	13,48	13,46	16,06	17,44	18,26	18,57	37,76%
Wartość VAT	3,64	3,91	4,4	4,71	5,09	5,10	40,11%
Dochody z VAT i akcyzy	17,12	17,37	20,46	22,15	23,35	23,67	38,26%
Dochody z VAT i akcyzy w dochodach z podatku ogółem	8,30%	7,27%	8,44%	9,95%	9,60%	9,50%	

Źródło: Obliczenia własne na podstawie GUS: Mały Rocznik Statystyczny Polski 2012

Z przedstawionej tabeli wynika, że budżet państwa w wyniku polityki fiskalnej uzyskuje ponad 23 mld złotych z tytułu podatku VAT i akcyzy od wyrobów tytoniowych. Nominalnie wpływy z obu tytułów do budżetu państwa wzrosły o 36%. Biorąc pod uwagę inflację z lat 2007–2011, nastąpił wzrost realny w wysokości około 18%. Większość tej kwoty pochodzi z tytułu podatku akcyzowego, który w przedstawionym okresie nominalnie wzrósł o 35,4%, realnie zaś po uwzględnieniu inflacji o około 17,1%.

Należy podkreślić, iż wzrost wpływów budżetowych z tytułu akcyzy nastąpił przy malejącej sprzedaży wyrobów tytoniowych na legalnym rynku z poziomu 72,7 mld sztuk w 2007 roku do poziomu 59,8 mld (w przeliczeniu na sztuki papierosów) w 2011 roku. W 2012 roku nastąpił dalszy spadek legalnej sprzedaży wyrobów tytoniowych do poziomu 55,3 mld sztuk (w przeliczeniu na papierosy), czyli o 4,5 mld sztuk (w przeliczeniu na papierosy).

Można więc mówić o swoistej korelacji, którą uwzględniają prawodawcy przy kreowaniu polityki obciążeń podatkowych dla wyrobów tytoniowych. Polityka ta koreluje następujące elementy:

1. coroczne, agresywne podnoszenie stawek podatku akcyzowego;
2. spadek legalnego rynku sprzedaży wyrobów tytoniowych, szczególnie papierosów;
3. dążenie do uzyskania w całkowitym rozrachunku korzystnego salda w postaci wzrostu strumienia akcyzowych wpływów budżetowych z rynku wyrobów tytoniowych.

Akcyza jest drugim źródłem dochodów budżetowych. Pozycję lidera zajmują wpływy z tytułu podatku VAT, które odpowiadały w 2011 roku za 120-miliardowy strumień gotówki zasilającej budżet państwa. Na ponad 54 mld złotych wpływów z akcyzy wyroby tytoniowe stanowią ponad 34% realizowanych wpływów z akcyzy i stanowią drugą pozycję po akcyzie na paliwa silnikowe. Akcyza od wyrobów tytoniowych wyprzedza między innymi akcyzę z rynku wyrobów alkoholowych. Przychody budżetowe z tytułu akcyzy na papierosy rosną bardzo dynamicznie pomimo wyraźnego spadku sprzedaży papierosów w sztukach na legalnym rynku. Jest to niewątpliwie wypadkową dwóch czynników, to jest polityki wzrostu podatku akcyzowego na papierosy oraz stymulowanego w ten sposób wzrostu cen detalicznych papierosów.

8. CHARAKTERYSTYKA DOTYCHCZASOWEJ POLITYKI PODATKOWEJ WOBEC RYNKU WYROBÓW TYTONIOWYCH

Według szacunków, ponad 95% przychodów z akcyzy do wyrobów tytoniowych stanowią przychody z opodatkowania papierosów. Źródłem pozostałych 5% są inne wyroby tytoniowe, głównie tytoń do palenia.

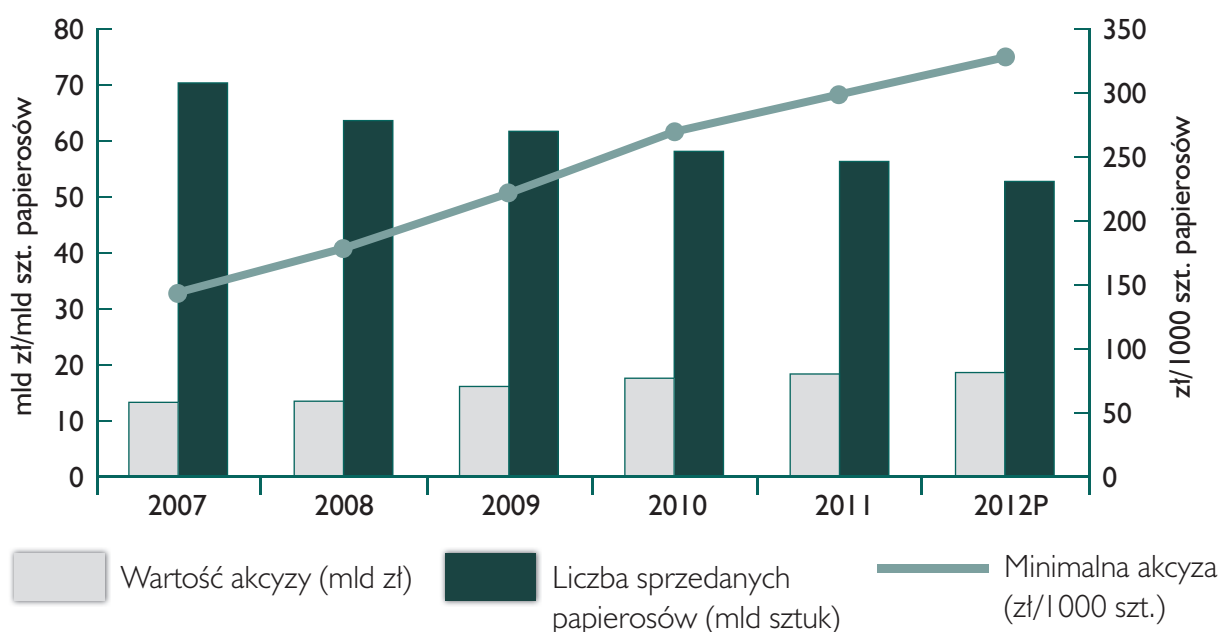
Tabela 10. Akcyza i papierosy w Polsce

Kategoria	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Dynamika 2012/2007
Wartość akcyzy (mld złotych)	13,48	13,46	16,06	17,44	18,26	18,57	+37,7%
Liczba sprzedanych papierosów (mld sztuk)	69,9	63,1	61,1	57,3	55,6	52,1	-25,5%
Cena paczki papierosów (złoty)	5,8	6,9	8,0	9,1	10,0	10,90	+87,9%

Źródło: Opracowanie własne; Dane: GUS Mały Rocznik Statystyczny Polski 2012

Wykres poniżej pokazuje, jak dalece system fiskalny drenuje – w ostatecznym rozrachunku – konsumentów wyrobów tytoniowych. W okresie 2008–2011 mimo silnego spadku konsumpcji papierosów wpływy z akcyzy znajdowały się zasadniczo w trendzie wzrostowym.

Wykres 12. Wpływy budżetowe z akcyzy a sprzedaż ilościowa papierosów i minimalna stawka akcyzy

Źródło: Opracowanie własne

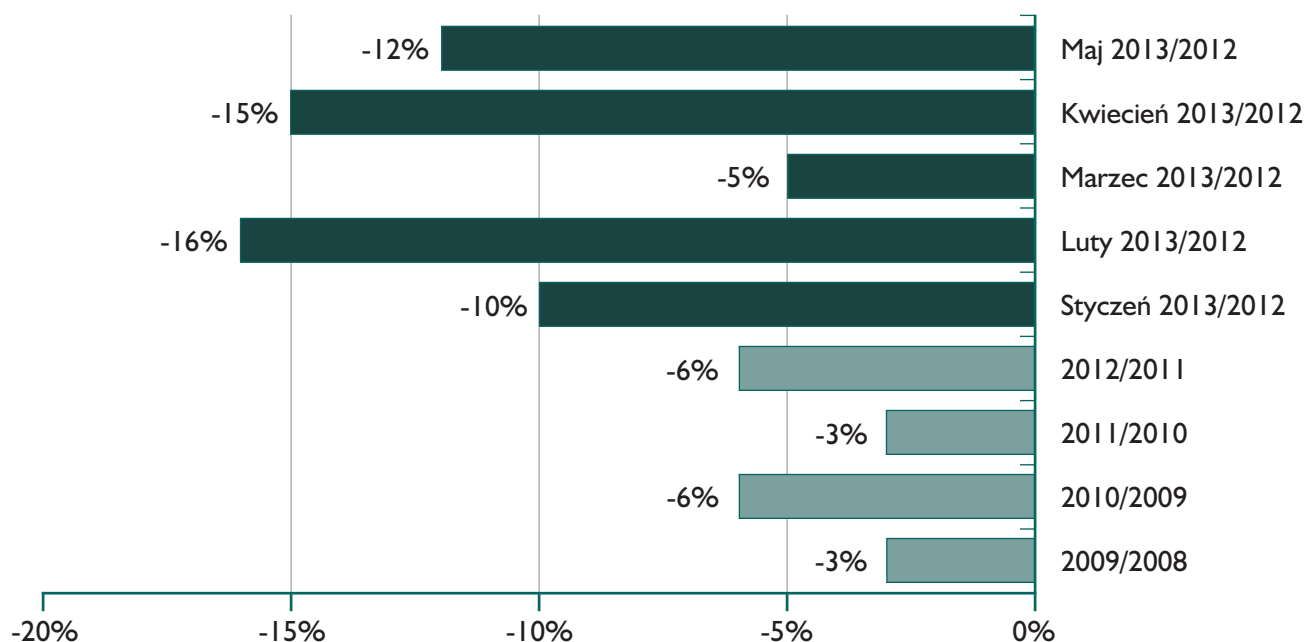
Zaprezentowane dane obrazują podstawowe trendy w kształtowaniu się wzajemnie powiązanych parametrów, to jest silnego trendu spadkowego legalnej sprzedaży papierosów oraz wzrastających do końca 2011 roku przychodów z akcyzy od tych wyrobów, na końcu zaś wyhamowanie trendu w 2012 roku. Efekt ten uzyskano wyłącznie wskutek dynamiki wzrostu akcyzy przekraczającej dynamikę domniemywanego spadku wolumenu rynku.

8. CHARAKTERYSTYKA DOTYCHCZASOWEJ POLITYKI PODATKOWEJ WOBEC RYNKU WYROBÓW TYTONIOWYCH

Dane statystyczne za 2012 roku oraz pierwsze miesiące 2013 roku sygnalizują moment weryfikacji dotychczasowej polityki – to jest: kiedy skala wzrostu akcyzy silnie ograniczy popyt na legalne wyroby, który przestaje być rekompensowany bardzo wysokimi stawkami podatku, umożliwiającymi realizację łącznych celów budżetowych.

Interesujące są dane obrazujące coroczną dynamikę spadku wolumenu sprzedawanych papierosów w latach 2008–2012 oraz analogiczne dane dla kolejnych miesięcy roku 2013 względem roku 2012.

Wykres 13. Roczne oraz miesięczne dynamiki spadku sprzedaży papierosów (%)

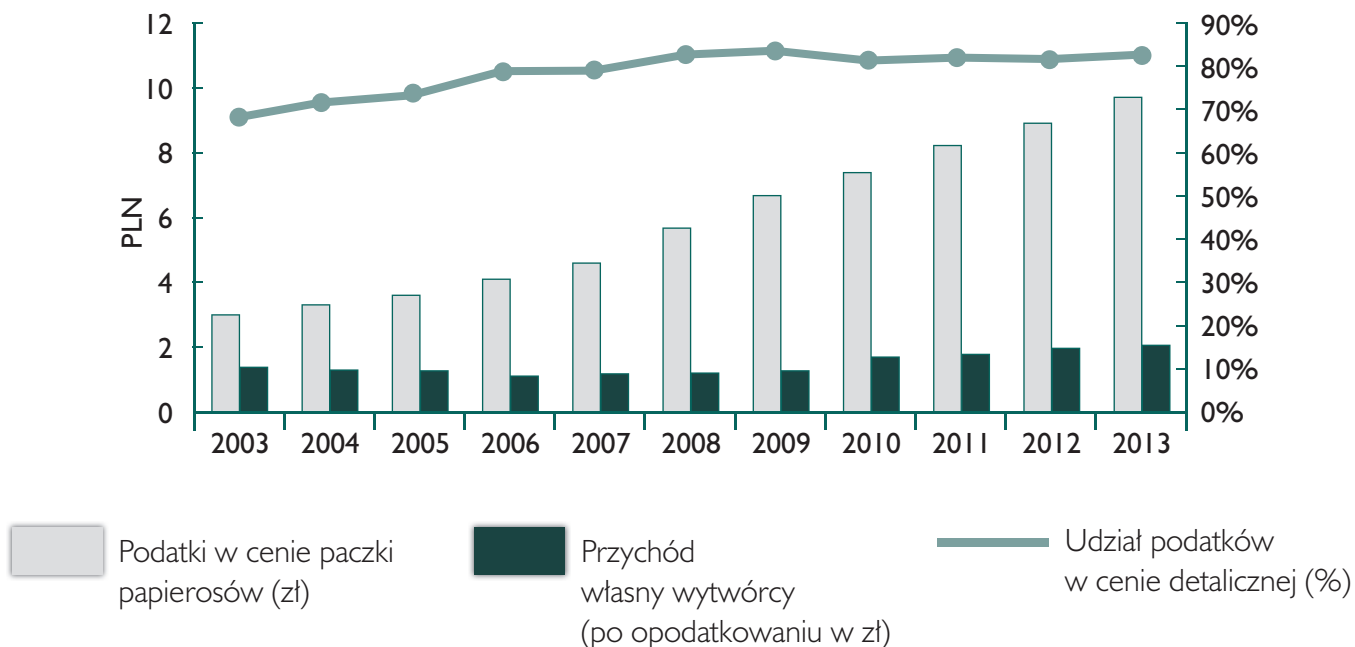
Źródło: Obliczenia własne

W latach 2008–2012 skala spadku rynku w ujęciu wolumenowym zawierała się w przedziale od 3 do 6% w ujęciu rok do roku. Dane poszczególnych 5 miesięcy 2013 roku względem analogicznych miesięcy 2012 roku potwierdzają, że dynamiki spadku są 2- lub 3-krotnie większe wobec średnich lat minionych.

Kolejny wykres (14) dokumentuje, iż w okresie minionej dekady udział podatków w cenie paczki papierosów systematycznie wzrastał z poziomu 68% w 2003 roku do przeszło 82% w roku 2013. W tym czasie kwota ceny paczki papierosów, po odjęciu podatków (akcyza i VAT) – a zatem kwota do pokrycia przez wytwórców kosztów wytworzenia, dystrybucji i sprzedaży oraz realizowanej marży – wzrosła z poziomu 1,3 zł za paczkę do 2,1 zł w 2013 roku. Przychody własne wytwórców wzrosły więc niewspółmiernie do tempa wzrostu obciążeń podatkowych – co stanowi o faktycznej sile drenażu podatkowego branży.

8. CHARAKTERYSTYKA DOTYCHCZASOWEJ POLITYKI PODATKOWEJ WOBEC RYNKU WYROBÓW TYTONIOWYCH

Wykres 14. Struktura ceny paczki papierosów (PLN) i udziału podatków (%) w cenie w latach 2003–2013

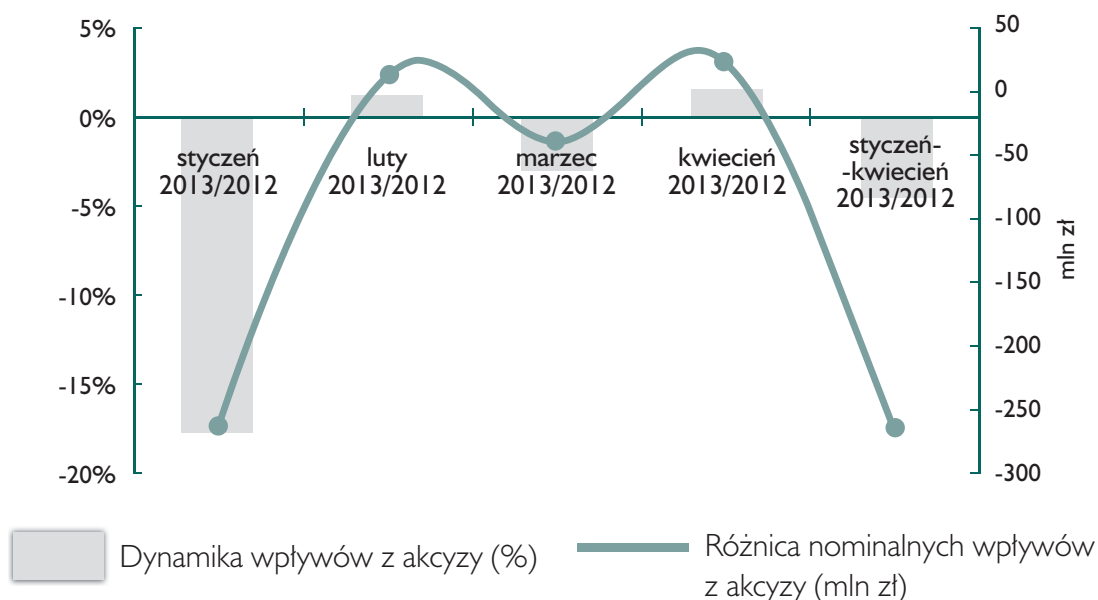

Źródło: Obliczenia własne

Ostatnimi danymi, które uzasadniają wcześniejsze wnioski, jest porównanie wycinkowe przychodów z akcyzy za miesiące styczeń–kwiecień w roku 2012 i w roku 2013.

Zgodnie z danymi Departamentu Podatku Akcyzowego i Gier, dochody budżetu państwa z tytułu podatku akcyzowego od wyrobów tytoniowych w poszczególnych miesiącach zaprezentowano na wykresie.

Wykres 15. Nominalna oraz procentowa zmiana wpływów budżetowych z tytułu akcyzy od wyrobów tytoniowych w okresie styczeń–kwiecień 2013 roku względem analogicznego okresu 2012 roku

8. CHARAKTERYSTYKA DOTYCHCZASOWEJ POLITYKI PODATKOWEJ WOBEC RYNKU WYROBÓW TYTONIOWYCH

KONKLUZJE

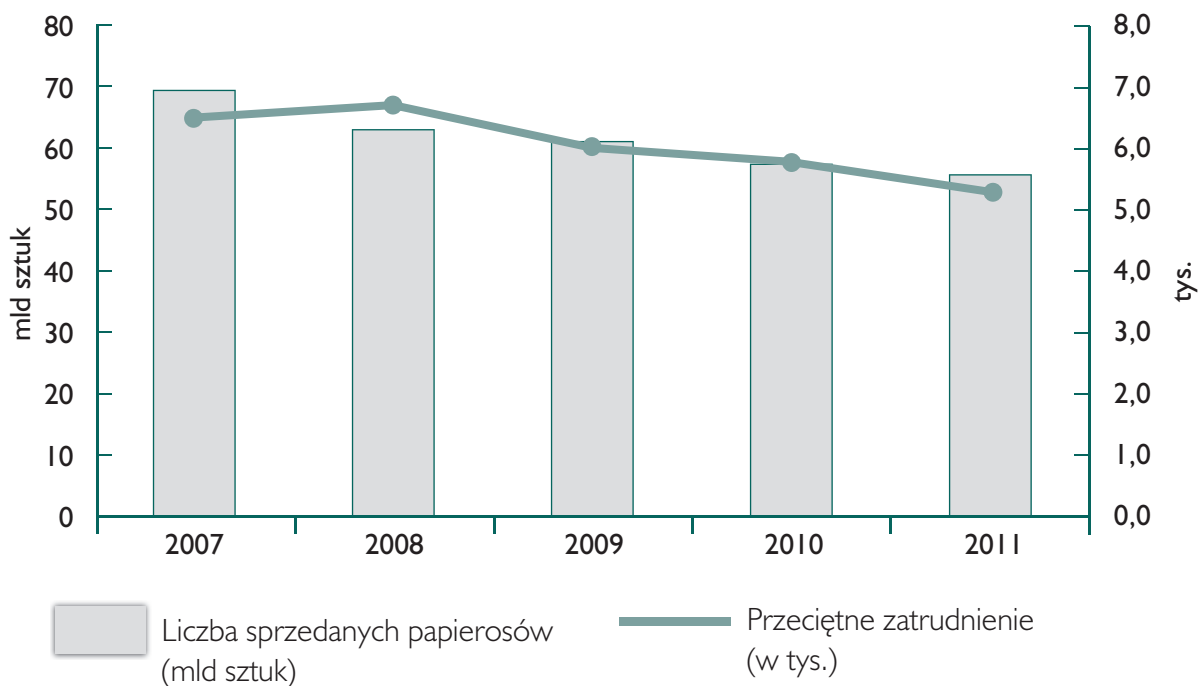
1. W okresie dekady 2004–2013 stawka akcyzy specyficznej w Polsce wzrosła prawie dwukrotnie, natomiast akcyza minimalnej o ponad 200%.
2. W 2013 roku minimalna akcyza na papierosy zwiększyła się o 9,5% w stosunku do 2012 roku.
3. Wartość minimalnej akcyzy wyrażonej w euro wzrosła z poziomu 25,3 euro (2004) do 87,5 euro/1000 szt. papierosów (2013) – czyli 2,5-krotnie, w sytuacji gdy obowiązkowa data stosowania minimalnej akcyzy w kwocie 90 euro/1000 szt. przypada dopiero za 5 lat, to jest 1 stycznia 2018.
4. Dochody budżetu państwa z akcyzy i VAT od wyrobów tytoniowych wzrosły w latach 2007–2012 o ponad 5 mld zł, czyli 36%.
5. Wskutek agresywnej polityki fiskalnej udział podatków w przeciętnej cenie detalicznej paczki papierosów wzrastał z poziomu 68% w 2003 roku do przeszło 82% w roku 2013.
6. Cele budżetowe państwa były realizowane z konsekwencją spadku legalnej konsumpcji papierosów, który jedynie w okresie 2007–2012 wyniósł ponad 25%.
7. Od roku 2012 oraz w pierwszych miesiącach 2013 roku obserwowane jest stopniowe spowolnienie, a następnie załamanie historycznego trendu wzrostu wpływów budżetowych z akcyzy od wyrobów tytoniowych.
8. W okresie styczeń–kwiecień 2013 roku dochody z podatku akcyzowego od wyrobów tytoniowych odnotowują łączny spadek o niemal 300 mln zł względem analogicznego okresu 2012 roku. Skala regresu wynosi więc 4,5%, a zatem nie jest to wartość symboliczna.

9. OCENA SKUTKÓW DŁUGOTERMINOWEJ POLITYKI AKCYZOWEJ A STABILNOŚĆ RYNKU PRACY W BRANŻY TYTONIOWEJ

Mimo agresywnej polityki akcyzowej państwa, skutkującej silnym corocznym spadkiem wolumenu legalnie nabywanych papierosów przez konsumentów, sektor producentów wyrobów tytoniowych realizował ograniczone w skutkach działania dostosowawcze.

Graficzne uzasadnienie tej tezy zawiera poniższy wykres, który prezentuje zachowanie dwóch kategorii: poziom zatrudnienia w sektorze oraz wolumen papierosów legalnie sprzedawanych w Polsce.

Wykres 16. Poziom zatrudnienia w sektorze produkcji wyrobów tytoniowych oraz wolumen sprzedaży papierosów w Polsce

Źródło: Opracowanie własne

Spadkowi wolumenu legalnej sprzedaży papierosów na rynku polskim o 20,5% w latach 2007–2011 towarzyszył spadek poziomu przeciętnego zatrudnienia o 18,5%. Należy jednocześnie pamiętać, że branża równocześnie dokonała znaczących inwestycji, które skierowane były między innymi w celu poprawy wydajności pracy.

Elementem niwelującym konieczność przeprowadzenia znacznie głębszych redukcji poziomu zatrudnienia jest jednak inny czynnik. Większość krajowej produkcji papierosów jest kierowana na eksport, który uległ dynamicznemu rozwojowi w ciągu minionej dekady.

9. OCENA SKUTKÓW DŁUGOTERMINOWEJ POLITYKI AKCYZOWEJ A STABILNOŚĆ RYNKU PRACY W BRANŻY TYTONIOWEJ

Tabela 11. Struktura eksportu i importu produktów rolno-spożywczych

Wyszczególnienie	Eksport				Import			
	2004	2010	2011		2004	2010	2011	
	%	%	mld euro	%	%	%	mld euro	%
Produkty zwierzęce	38,1	40,7	6,2	40,7	21,6	29,4	3,5	28,1
Zwierzęta żywe	4,2	1,5	0,2	1,2	1,5	1,8	0,3	2,3
Mięso i przetwory	14,4	20,0	3,1	20,6	5,7	11,0	1,3	10,6
Produkty mleczarskie	10,7	8,9	1,4	9,0	1,4	3,7	0,5	3,8
Ryby i przetwory	6,6	7,4	1,1	7,5	9,1	10,1	1,2	9,1
Inne zwierzęce	2,2	2,2	0,4	2,4	3,9	2,8	0,3	2,3
Produkty roślinne	55,0	52,6	7,9	7,9	71,3	64,2	8,3	65,7
Zboża i przetwory	3,6	5,9	0,8	0,8	7,2	5,5	0,8	6,4
Rośliny oleiste i przetwory	2,2	4,4	0,5	0,5	13,0	11,0	1,7	13,2
Owoce, warzywa, grzyby	23,2	14,8	2,2	2,2	19,5	17,4	1,9	15,1
Ziemniaki i przetwory	2,0	1,5	0,2	0,2	2,0	1,8	0,4	3,0
Cukier i przetwory	11,3	8,9	1,4	1,4	4,3	6,4	0,7	5,4
Kawa, herbata, kakao	2,3	3,1	0,5	0,5	9,3	8,3	1,0	8,0
Tytoń i papierosy	2,4	8,1	1,3	1,3	3,1	3,7	0,5	3,6
Alkohole	1,6	2,2	0,3	0,3	1,1	3,7	0,5	3,7
Inne roślinne	6,4	3,7	0,6	0,6	11,8	6,4	0,9	7,3
Pozostałe produkty	6,9	7,4	1,1	1,1	7,1	6,4	0,8	6,3
Ogółem	100,0	100,0	15,2	100,0	100,0	100,0	12,6	100,0

Źródło: Agencja Rynku Rolnego: Biuletyn Informacyjny 4/2012

Dane w zestawieniu dokumentują skalę aktywności krajowego sektora wyrobów tytoniowych w transakcjach handlu zagranicznego, a w szczególności eksportu. Produkty te w 2011 roku zajmują 3. pozycję w swojej grupie towarowej, zapewniając 1,3 mld euro przychodów wobec 0,5 mld euro wartości importu (przedostatnie miejsce w rankingu).

9. OCENA SKUTKÓW DŁUGOTERMINOWEJ POLITYKI AKCYZOWEJ A STABILNOŚĆ RYNKU PRACY W BRANŻY TYTONIOWEJ

Należy zwrócić uwagę na oczywisty błąd pisarski autorów tego zestawienia w kolumnie zawierającej udział procentowy eksportu produktów roślinnych w 2011 roku.

W przypadku tytoniu i papierosów udział eksportu w 2011 roku **wynosi bowiem 8,6%** (w tabeli figuruje błędnie 1,3%) **wobec 2,4% w 2004 roku.**

Przy aktualnym stanie sytuacji wewnętrznej oraz zewnętrznej (rynki eksportowe) kluczowym bodźcem, który wymuszał będzie zmiany dostosowawcze w sferze poziomu zatrudnienia będzie sytuacja na krajowym rynku sprzedaży papierosów. Potencjał dalszego rozwoju eksportu, patrząc na jego stabilizację w ostatnich 3 latach, należy uznać bowiem za znacząco ograniczony.

KONKLUZJE

- 1. Sektor produkcji wyrobów tytoniowych realizował zrównoważoną politykę zatrudnienia, która podlegała działaniom dostosowawczym z powodu znaczącego spadku legalnej krajowej konsumpcji papierosów.**
- 2. Zachowanie niższego tempa spadku zatrudnienia w latach 2007–2011 (18,5%) wobec spadku krajowego wolumenu sprzedaży papierosów (20,5%) było możliwe wskutek rozwoju inwestycji oraz wzrostu wolumenu eksportu papierosów, który w ostatnich latach osiągnął bardzo wysoki i stabilny poziom 2/3 wolumenu produkowanych w Polsce papierosów.**
- 3. Potencjał rozwoju eksportu wskutek jego stabilizacji w ostatnich 3 latach należy uznać za istotnie wyczerpany, co oznacza, że o bezpieczeństwie zatrudnienia decydować będzie sytuacja na krajowym rynku konsumpcji papierosów. Szczegółową analizę konsekwencji związanych z trendem spadku legalnej konsumpcji papierosów zawarto w rozdziale 13 Raportu.**

10. ZAGROŻENIA RYNKU PRACY W BRANŻY TYTONIOWEJ WYNIKAJĄCE Z POLITYKI UNII EUROPEJSKIEJ

Unia Europejska podobnie jak Polska kładzie szczególny nacisk na zdrowie obywateli i ich ochronę przed narażeniem się na skutki czynnego lub biernego palenia tytoniu.

W Unii Europejskiej politykę tytoniową określają jak dotychczas trzy dyrektywy:

1. Tytoniowa Dyrektywa Produktowa 2001/37/WE dotyczy wyrobów tytoniowych;
2. Dyrektywa 2003/33/WE, która dotyczy reklamy wyrobów tytoniowych;
3. Dyrektywa 2010/12/WE odnosząca się do podatków od wyrobów tytoniowych.

W IV kwartale 2012 roku Komisja Europejska opublikowała projekt nowej dyrektywy, rewidującej obowiązujące postanowienia Tytoniowej Dyrektywy Produktowej 2001/37/WE.

Zaproponowana zmiana prawa Unii Europejskiej w sprawie wyrobów tytoniowych dotyczy pięciu obszarów ważnych dla przetwórców oraz producentów tytoniu i jego wyrobów, które dotychczas były uregulowane odmiennie lub nie były przedmiotem regulacji administracyjnej. W szczególności dotyczą:

1. wyrobów tytoniowych i bezdymnych i rozszerzenia zakresu wyrobów objętych prawem Unii Europejskiej (to jest na wyroby zawierające nikotynę i wyroby ziołowe do palenia);
2. opakowań i etykietowania;
3. składników i dodatków;
4. transgranicznej sprzedaży na odległość;
5. identyfikowalności i zabezpieczeń.

Szczegółowa analiza nowych rozwiązań legislacyjnych prowadzi do diagnozy różnorodnych konsekwencji i zagrożeń wobec polskiej branży tytoniowej. Zbiór tych konsekwencji i zagrożeń zawiera tabela.

Propozycja Komisji Europejskiej – DG SANCO	Negatywny wpływ na rynek/ryzyko dla legalnych uczestników
75% obu stron opakowania przeznaczone na ostrzeżenia zdrowotne	Brak wystarczającej powierzchni na komunikację marki – brak możliwości odróżnienia się marek na rynku.
Standaryzacja kształtu paczki papierosów (minimalna wielkość, kształt etc.)	Brak możliwości odróżniania się na rynku. Zwiększona łatwość podrabiania papierosów. Papierosy z przemytu w paczkach różnych kształtów.
Standaryzacja kształtu papierosa (średnica)	Zakaz używania niektórych formatów (np. slim) – brak możliwości odróżnienia się na rynku. Papierosy z przemytu dostępne w zakazanych formatach.

10. ZAGROŻENIA RYNKU PRACY W BRANŻY TYTONIOWEJ WYNIKAJĄCE Z POLITYKI UNII EUROPEJSKIEJ

Opcjonalne wprowadzenie jednolitych opakowań papierosów (tzw. plain packaging) przez państwa członkowskie

Jednolite opakowania są rozwiązaniem niekonstytucyjnym w wielu państwach członkowskich (w tym Polsce). Wprowadzenie zwiększy bariery w obrocie wewnątrzspółnotowym. Papierosy z przemytu nieobjęte tym przepisem.

Zakaz używania wyróżniających dodatków smakowych (w tym mentolu)

Papierosy mentolowe to ponad 20% procent polskiego rynku (ponad 500 mln paczek rocznie o wartości 5–6 mld złotych, z czego 85% trafia do budżetu państwa). Zakaz jego używania doprowadzi do gwałtownego wzrostu przemytu w tym segmencie rynku. Polski rynek papierosów mentolowych to 40% rynku slimów w całej Unii Europejskiej, tak więc to Polska poniesie główne koszty wprowadzenia tego zakazu. W marcu 2012 amerykańska Federalna Agencja ds. Żywności i Leków opublikowała badania świadczące o niższym ryzyku zachorowalności na raka wśród palaczy papierosów mentolowych¹⁵.

Szereg postanowień nowego prawa Unii Europejskiej niesie bezpośrednie zagrożenie dla rynku pracy. Szczególnie dotkliwe skutki dla rynku pracy może spowodować eliminacja istniejących formatów papierosów oraz zakaz stosowania dodatków smakowych. Konsekwencją rynkową takiego prawa byłoby zaprzestanie produkcji tego typu papierosów, wymuszające na producentach wyrobów tytoniowych niezwłoczne dostosowanie skali wytwarzania wyrobów oraz zasobów – w tym pracowników.

Nie oznacza to, że rynek przestanie być obsługiwany w zakresie tego typu papierosów, gdyż funkcję tę przejmie szara strefa.

¹⁵ <http://ntr.oxfordjournals.org/content/early/2012/03/01/ntr.nts014.abstract>.

11. OCENA KONSEKWENCJI WDROŻENIA REWIZJI DYREKTYWY TYTONIOWEJ DLA RYNKU PRACY W POLSCE

11.1 Rynek pracy związany z plantacjami tytoniu

Przedstawiony przez Komisję Europejską projekt nowej dyrektywy tytoniowej szczegółowo odnosi się do sfery technologicznej i produktowej, a tym samym wytwarzania i oferowania wyrobów tytoniowych na legalnym rynku.

Świadczy o tym treść punktu 15, 16 oraz preambuły zawartej we Wniosku w sprawie Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady, COM (2012) 788:

„(15) Prawdopodobieństwo zróżnicowania przepisów dodatkowo zwiększają obawy dotyczące wyrobów tytoniowych, w tym bezdymnych, o aromacie charakterystycznym innym niż aromat tytoniu; takie aromaty charakterystyczne mogą sprzyjać wzrostowi spożycia tytoniu lub wpływać na strukturę spożycia. Na przykład w wielu państwach stopniowo wzrasta sprzedaż wyrobów mentolowych, mimo iż spada częstość palenia w ogóle. Z licznych badań wynika, że mentolowe wyroby tytoniowe mogą ułatwiać inhalację, jak i wzrost spożycia wśród młodych ludzi. Należy unikać środków, które w nieuzasadniony sposób różnicowałyby traktowanie aromatyzowanych papierosów (na przykład mentolowych i goździkowych)¹⁶.

(16) Zakaz dotyczący wyrobów tytoniowych o aromacie charakterystycznym nie obejmuje zakazu stosowania poszczególnych dodatków, lecz zobowiązuje producentów do ograniczenia ilości dodatków lub ich kombinacji w takim stopniu, by nie powodowały one powstawania aromatu charakterystycznego. Należy dopuścić stosowanie dodatków niezbędnych w produkcji wyrobów tytoniowych, o ile nie powodują one powstania aromatu charakterystycznego. Komisja powinna zapewnić jednolite warunki wdrażania przepisów dotyczących aromatu charakterystycznego. Podejmując decyzje w tym zakresie, państwa członkowskie i Komisja powinny korzystać z pomocy niezależnych zespołów. Stosowanie niniejszej dyrektywy nie powinno prowadzić do różnego traktowania poszczególnych odmian tytoniu.

(37) Aby zapewnić jednolite warunki wdrażania niniejszej dyrektywy, w szczególności warunki dotyczące formatu zgłaszania składników, ustalenie, które wyroby mają aromat charakterystyczny lub podwyższony poziom toksyczności bądź właściwości uzależniających oraz metodykę ustalania, czy dany wyrób tytoniowy ma aromat charakterystyczny, należy przyznać Komisji uprawnienia wykonawcze. Uprawnienia te powinny być wykonywane zgodnie z rozporządzeniem (UE) nr 182/2011¹⁷.”

Opisane uwarunkowania, cele i intencje Komisji należy połączyć z treścią faktycznych regulacji, to jest:

Art. 6 ust. 1

„Państwa członkowskie zakazują wprowadzania do obrotu wyrobów tytoniowych o aromacie charakterystycznym.

Państwa członkowskie nie zakazują stosowania dodatków niezbędnych w produkcji wyrobów tytoniowych, o ile zastosowanie tych dodatków nie prowadzi do nadania wyrobowi aromatu charakterystycznego.”

oraz Art. 12 ust. 12

„Zakazane elementy lub cechy mogą obejmować między innymi teksty, symbole, nazwy, znaki handlowe, oznaczenia graficzne i inne, kolory wprowadzające w błąd, wkładki lub inne dodatkowe materiały, takie jak

¹⁶ Organ apelacyjny WTO, AB-2012-1, Stany Zjednoczone – Measures Affecting the Production and Sale of Clove Cigarettes („Środki wpływające na produkcję i sprzedaż papierosów goździkowych”) (DS406).

¹⁷ Dz.U. L 55 z 28.2.2011, s. 13–18.

11. OCENA KONSEKWENCJI WDROŻENIA REWIZJI DYREKTYWY TYTONIOWEJ DLA RYNKU PRACY W POLSCE

naklejki, nalepki, materiały typu *onsert*, zdrapki i etui, lub też takie elementy lub cechy mogą być związane z kształtem samego wyrobu tytoniowego. Papierosy o średnicy mniejszej niż 7,5 mm uważa się za wprowadzające w błąd.”

Połączenie tych uwarunkowań przyniesie skutek w postaci eliminacji wytwarzania i oferowania papierosów z aromatem charakterystycznym, jakim jest w polskich warunkach szczególnie mentol, oraz papierosów o małych średnicach, tak zwanych slimów.

W efekcie zmniejszy się również przydatność przemysłowa polskiego tytoniu. Jego różnorodne walory nie mogą być porównywalne z surowcem światowym z uwagi na położenie i warunki klimatyczne, w jakich uprawiany jest w Polsce. Łącząc tę regulację z dążeniem do wyeliminowania upraw tytoniu w Polsce poprzez eliminację dopłat w ramach Wspólnej Polityki Rolnej, należy wskazać realne ryzyko, że Komisja Europejska korzystając ze swoich uprawnień, nie wyrazi zgody na zastosowanie dodatków, które czynią lub mogłyby czynić tytoń uprawiany w Polsce za nadal atrakcyjny surowiec z punktu widzenia przemysłu tytoniowego.

Trwające równolegle na poziomie Komisji Europejskiej prace w zakresie wyłączenia upraw tytoniu z systemu płatności dedykowanych dla plantatorów w ramach Wspólnej Polityki Rolnej całkowicie podważyłoby sens jego uprawy w Polsce.

Konkluzją takiego scenariusza jest zatem pozbawienie plantatorów – głównie rolników indywidualnych oraz ich rodzin – dochodów ze sprzedaży produkcji roślinnej w postaci liści tytoniu.

11.2 Rynek pracy związany z przetwórstwem liści tytoniu

Wykonywanie postanowień nowej dyrektywy w powiązaniu ze zmianą Wspólnej Polityki Rolnej skutkowałoby eliminacją upraw tytoniu w Polsce. W tym świetle podstawowym scenariuszem dla sektora przetwórstwa liści tytoniu byłoby zagrożenie likwidacji działalności krajowych podmiotów w tej branży.

Trudno bowiem byłoby znaleźć uzasadnienie, aby polskie przetwórnice tytoniu miały konkurować z tymi, które są zlokalizowane bezpośrednio przy plantacjach tytoniu położonych w Chinach, Malezji czy na kontynencie afrykańskim.

Rezultatem takiego scenariusza będzie likwidacja miejsc pracy w krajowych przetwórniach liści tytoniu.

11.3 Rynek pracy związany z produkcją wyrobów tytoniowych

W przypadku sektora produkcji wyrobów tytoniowych nowa dyrektywa oznaczałaby konieczność eliminacji z oferty określonych formatów i typów papierosów. Ponieważ udział papierosów typu slim oraz papierosów z dodatkami smakowymi (głównie mentol) jest w krajowej produkcji bardzo wysoki, zatem polscy wytwórcy stanęliby przed niezwykle poważnymi dylematami ekonomicznymi, wynikającymi z utraty znaczącego strumienia przychodów.

11. OCENA KONSEKWENCJI WDROŻENIA REWIZJI DYREKTYWY TYTONIOWEJ DLA RYNKU PRACY W POLSCE

Należy przyjąć, że przedsiębiorcy w celu zrównoważenia rachunku ekonomicznego prowadzonej działalności zastosowaliby różnorodne instrumenty, które dostosowałyby kosztową stronę ich działalności. W praktyce gospodarczej takimi instrumentami są, między innymi:

1. ograniczenie inwestycji;
2. obniżenie wynagrodzeń;
3. zwolnienie części pracowników;
4. koncentracja produkcji polegająca na wyłączeniu danego zakładu na rzecz kontynuowania produkcji w innej jednostce należącej do danego przedsiębiorcy.

Przypomnijmy, że w Polsce tylko jeden wytwórca papierosów dysponuje więcej niż jednym zakładem produkcyjnym. Zatem pozostali trzej wytwórcy w skrajnym przypadku mogą rozważyć przeniesienie produkcji do innego zakładu w Unii Europejskiej i całkowite wyłączenie produkcji w Polsce.

W scenariuszu umiarkowanym, konsekwencją działań dostosowawczych wytwórców na rynku pracy będą:

- 1. znaczne redukcje zatrudnienia;**
- 2. obniżenie wynagrodzenia dla pracowników nadal świadczących pracę;**
- 3. wzrost elastycznych form świadczenia pracy.**

11.4 Rynek pracy związany z dystrybucją wyrobów tytoniowych

W Polsce funkcjonuje około 120 tys. placówek handlowych, które uczestniczą w dystrybucji wyrobów tytoniowych, z czego 83 tys. punktów (71,2%) stanowią placówki o powierzchni do 100 metrów kwadratowych. Sprzedaż wyrobów tytoniowych w polskim handlu detalicznym (małe i średnie sklepy spożywcze, kioski, sieci franczyzowe, stacje paliwowe) wynosi średnio 10,3% obrotu dobrami FMCG. W wielu placówkach udział ten sięga nawet 40%, a w niektórych, wyspecjalizowanych – jak już była o tym mowa powyżej – dochodzi do 100%. Tytoń jest drugą po alkoholu kategorią sprzedaży¹⁸.

W związku z analizą zawartą w rozdziale 6 Raportu, strukturę ilościową detalicznych placówek handlowych wrażliwych na zmiany obrotów handlowych i wielkości marż należy przedstawić następująco:

1. małe sklepy ogólnospożywcze – 54 tys.;
2. średnie sklepy ogólnospożywcze – 31,5 tys.;
3. kioski (szczególnie pozostające poza sieciami Ruch, Kolporter) – 10 tys.;
4. sklepy specjalizujące się w sprzedaży wyrobów tytoniowych – 0,5 tys.

Nowe regulacje z pewnością spowodują duży spadek rentowności i zmniejszenie obrotów placówek handlu detalicznego. Można szacować, że będzie to od 10% do 40% aktualnych obrotów.

¹⁸ Materiały prasowe z konferencji prasowej Polskiej Izby Handlu, Sopot, 6 września 2012 <http://pih.org.pl/index.php/stanowiska-dla-mediow/39-stanowiska-dla-mediow/698-materiaj-prasowe-z-konferencji-prasowej-polskiej-izby-handlu-sopot-6-wrzenia-2012> (01.12.2012).

11. OCENA KONSEKWENCJI WDROŻENIA REWIZJI DYREKTYWY TYTONIOWEJ DLA RYNKU PRACY W POLSCE

Polska Izba Handlu wskazuje główne zagrożenia spowodowane wprowadzeniem nowej dyrektywy tytoniowej:

- legalny handel tytoniem straci rentowność w wyniku konieczności reorganizacji sklepu, zaangażowania dodatkowego pracownika do sprzedaży wyrobów tytoniowych, wydłużenia czasu obsługi klienta, braku możliwości przedstawienia dostępnej oferty wyrobów tytoniowych;
- nastąpi zwiększenie popytu na papierosy z przemytu, które będą charakteryzować się już nie tylko niższą ceną, ale i atrakcyjniejszymi opakowaniami, i będą to papierosy mentolowe lub typu slim;
- nastąpi zwiększenie popytu na tak zwany tytoń kolekcjonerski, który jest powszechnie dostępny, nieobjęty akcyzą, przez co bardzo tani;
- nastąpi zwiększenie dostępności tytoniu dla nieletnich, poprzez niską cenę i brak kontroli (papierosy z przemytu i nielegalny tytoń do palenia)¹⁹.

Skutkiem scenariusza wynikającego z wdrożenia nowej Dyrektywy Tytoniowej będą:

- 1. ograniczenie legalnych obrotów handlowych na poziomie dystrybucji hurtowej i detalicznej;**
- 2. spadek zyskowności przedsiębiorstw;**
- 3. bankructwa lub likwidacja działalności najslabszych ekonomicznie placówek – szczególnie handlu detalicznego;**
- 4. przeniesienie aktywności szczególnie indywidualnych przedsiębiorców do nielegalnej sfery działania;**
- 5. utrata legalnego zatrudnienia i legalnych dochodów przez pracowników.**

Należy pamiętać, że oprócz bezpośrednich uczestników rynku ważną rolę odgrywają firmy kooperujące. Dziedzin kooperacji możemy doszukiwać się w każdym obszarze oraz w różnorodnych formach świadczeń, czy to dostawach materialnych, czy wykonywaniu usług. Nie poddajemy tej dziedziny wnikliwej ocenie, gdyż jej różnorodność wymagałaby szerokich badań rynkowych. Z rynkiem tytoniowym kooperują między innymi przedsiębiorcy:

1. prowadzący usługi logistyczne;
2. zaopatrujący branżę w materiały pomocnicze;
3. serwisujący urządzenia i linie produkcyjne;
4. uczestniczący w procesach inwestycyjnych branży;
5. świadczący usługi marketingowe, szkoleniowe, administracyjne.

Przedsiębiorcy ci odnotowaliby ekonomiczne konsekwencje sytuacji u ich zlecniodawców.

¹⁹ Materiały prasowe z konferencji prasowej Polskiej Izby Handlu, *op.cit.*

12. WPŁYW REDUKCJI LEGALNEGO RYNKU NA RZECZ SZAREJ STREFY I JEGO SKUTKI DLA BEZPIECZEŃSTWA ZATRUDNIENIA

W 2007 roku sprzedaż wyrobów tytoniowych (papierosy i inne wyroby tytoniowe) wynosiła w Polsce około 72,6 mld w przeliczeniu na sztuki. Przez 6 lat nastąpił spadek legalnej sprzedaży o około 17,3 mld sztuk do poziomu na koniec 2012 roku około 55,3 mld sztuk.

Tak drastyczny spadek sprzedaży wyrobów tytoniowych na legalnym rynku nie jest spowodowany wyłącznie zmniejszeniem świadomej konsumpcji, lecz istnieniem szarej strefy – zarówno produkcji wyrobów tytoniowych w nielegalnych fabrykach, poza systemem fiskalnym, jak i przemytu wyrobów tytoniowych z państw ościennych.

Jednocześnie w tym samym okresie sprzedaż innych wyrobów tytoniowych (głównie tytoń do palenia) wzrosła z 2,7 mld sztuk (w przeliczeniu na papierosy) do 6,5 mld sztuk w 2009 roku, aby pod koniec 2012 roku osiągnąć poziom 3,2 mld sztuk.

Tabela 12. Liczba sprzedawanych papierosów i wyrobów tytoniowych w Polsce

Kategoria	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Liczba sprzedanych papierosów (mld szt.)	69,9	63,1	61,1	57,3	55,6	52,1
Inne wyroby tytoniowe (mld sztuk)	2,7	4,4	6,5	4,2	4,2	3,2

Źródło: Cyber-service oraz obliczenia własne

Jak można zauważyć, sprzedaż zarówno papierosów, jak i innych wyrobów tytoniowych, ma tendencje spadkową. Biorąc jednak dane CBOS, iż liczba ludzi palących stanowi w dalszym ciągu 30% społeczeństwa należy przypuszczać, iż wraz ze zmianą cen papierosów część konsumentów szuka substytutów wobec legalnego rynku wyrobów tytoniowych, czyli dokonuje zakupów w szarej strefie.

Nielegalny obrót wyrobami tytoniowymi stanowi dla międzynarodowych organizacji przestępczych dochody porównywalne do dochodów uzyskiwanych z handlu narkotykami. W opinii ekspertów OLAF łączne straty wszystkich państw członkowskich z tytułu nielegalnego obrotu wyrobami tytoniowymi wynoszą 15–20 mld euro rocznie ²⁰.

Jednocześnie najbardziej aktualne dane pochodzące z Raportu KPMG²¹ wskazują, że utracone wpływy z tytułu akcyzy w Unii Europejskiej w 2012 roku osiągnęły wartość 12 mld euro. Kwota ta uzupełniona o VAT odpowiada więc szacunkom OLAF.

Jak wynika z danych Centralnego Biura Śledczego, z roku na rok zajmuje się coraz więcej papierosów oraz krajanki tytoniowej z przemytu.

Głównym regionami, z których realizowane są dostawy nielegalnych wyrobów do Polski są kraje z nami sąsiadujące od strony wschodniej granicy (Ukraina, Białoruś, Rosja), a także Mołdawia, a nawet Chiny. Stosowane są nowe, coraz bardziej wysublimowane metody przemytu. W 2011 roku służby celne na Podlasiu przechwyciły około 4,75 mln paczek papierosów (prawie połowa z tego na granicy z Litwą)²².

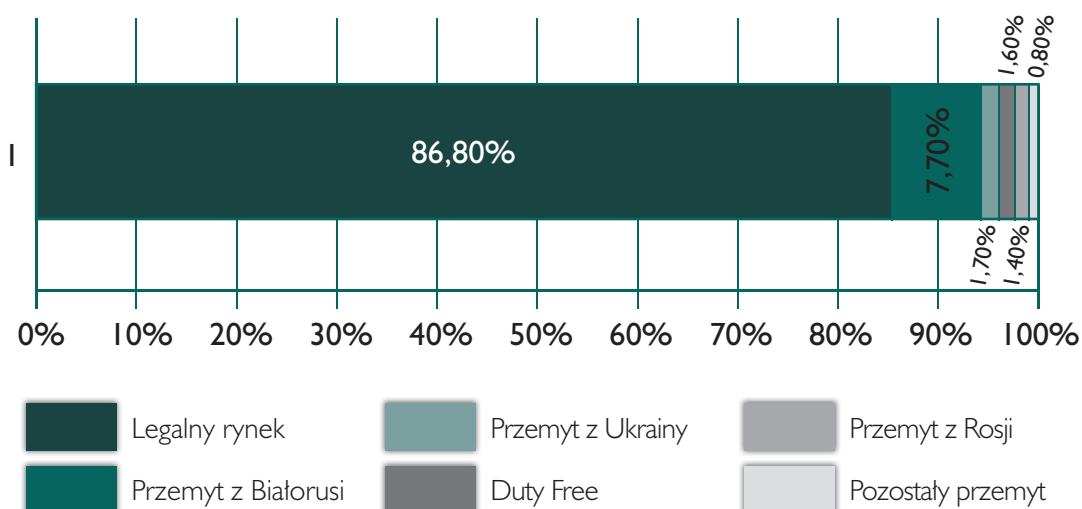
²⁰ Źródło: Raport Statystyczny OLAF „Analytical overview cigarette smuggling In the EU 2008-2009 Task Group Cigarettes Conference Marseilee 2010”.

²¹ Źródło: <http://www.ekonomia24.pl/artykul/706160,1001471-Rosnie-czarny-rynek-papierosow.html>.

²² Dane według Bloomberg Polska.

12. WPŁYW REDUKCJI LEGALNEGO RYNKU NA RZECZ SZAREJ STREFY I JEGO SKUTKI DLA BEZPIECZEŃSTWA ZATRUDNIENIA

Wykres 17. Źródła pochodzenia konsumowanych papierosów w Polsce i ich udział procentowy w 2012 roku

Źródło: Almares: Report Pack Collection Poland Q4 2012

Źródłem zaopatrywania szarej strefy jest nie tylko przemysł. Dynamicznemu rozwojowi ulega nielegalny rynek tytoni do palenia, o czym świadczą dysproporcje pomiędzy oficjalnymi danymi w zakresie sprzedaży legalnego tytoniu do palenia a ilością nabytych przez konsumentów tubek do samodzielnego wykonania papierosa. Relacja ta szacowana jest aktualnie na 1 do 4, co oznacza, że 3 z 4 wykonanych chałupniczo papierosów oparte są na nielegalnym tytoniu.

Ponadto w latach 2004–2011 zlikwidowano w Polsce 40 nielegalnych fabryk papierosów. Szacuje się, iż już teraz ponad 15% rynku należy do szarej strefy. Co więcej, współpracują ze sobą obywatele różnych państw. Największa w Europie nielegalna fabryka papierosów działała w Łazach pod Warszawą. Kiedy wiosną 2011 roku przeprowadzona została akcja policji zatrzymano 32 osoby: Polaków, Litwinów i Bułgarów. CBS zabezpieczyło na miejscu około 5 mln sztuk papierosów i 15 t krajanki²³.

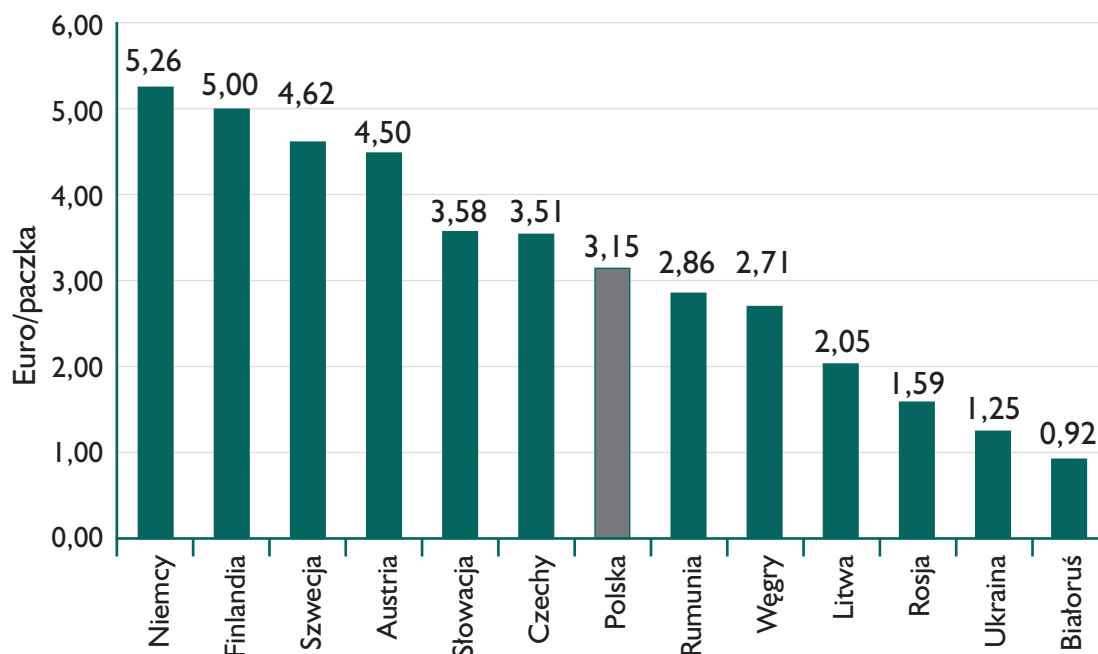
W pierwszej połowie 2011 roku służby celne wykryły 174,3 t nielegalnego tytoniu. W pierwszym półroczu 2010 roku było to 135 t, w całym roku zaś 240 t.

Główną przyczyną dużej skali zjawiska przemytu jest bardzo wysoka „rentowność” takich operacji: różnica w cenie paczki papierosów między Białorusią (około 0,92 euro) a Polską (3,13 euro) wynosi ponad 2,0 euro. Wskazuje się także na stosunkowo łagodną politykę karną, gdyż zasądzone kary są nieadekwatne do nielegalnych zysków osób i podmiotów operujących w szarej strefie. W zestawieniu z opisanym poziomem „rentowności” procederu i niewielką wykrywalnością kary nie działają odstraszająco.

²³ Źródło: Ministerstwo Finansów „Wiadomości Celne”.

12. WPŁYW REDUKCJI LEGALNEGO RYNKU NA RZECZ SZAREJ STREFY I JEGO SKUTKI DLA BEZPIECZEŃSTWA ZATRUDNIENIA

Wykres 18. Ceny najtańszej paczki papierosów w wybranych krajach europejskich (euro) w 2012 roku

Źródło: Gazeta Wyborcza – „Jak przez papierosy pali się budżet państwa”, 6 maja 2013 roku

Szacunki szarej strefy obrotu wyrobami tytoniowymi nie prezentują jednorodnych danych, ale nie ulega wątpliwości, iż z roku na rok konsumpcja papierosów z przemytu oraz nielegalnej konsumpcji innych wyrobów tytoniowych systematycznie rośnie. Poniżej przedstawiono szacunkowe dane dotyczące kształtowania nielegalnego obrotu wyrobami tytoniowymi.

Tabela 13. Rynek sprzedaży i udział w konsumpcji nielegalnych wyrobów tytoniowych

Dane w mld sztuk	2008	2009	2010	2011	2012
Rynek nielegalnych papierosów	8,7	7,4	9,0	8,4	7,3
Rynek nielegalnych innych wyrobów tytoniowych	0,0	0,0	1,0	1,5	5,6
Nielegalny rynek wyrobów tytoniowych ogółem	8,7	7,4	10,0	9,9	12,9
Udział nielegalnej konsumpcji w rynku	2008	2009	2010	2011	2012
Papierosy	12,3%	10,9%	14,3%	13,8%	12,4%
Inne wyroby tytoniowe	0,0%	0,0%	1,6%	2,5%	9,4%
Udział nielegalnej konsumpcji w rynku ogółem	12,3%	10,9%	15,9%	16,3%	21,8%

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Almares:Report Pack Collection Poland Q4 2012 oraz AC Nielsen

12. WPŁYW REDUKCJI LEGALNEGO RYNKU NA RZECZ SZAREJ STREFY I JEGO SKUTKI DLA BEZPIECZEŃSTWA ZATRUDNIENIA

Zgodnie z danymi AC Nielsen oraz szacunkami Almares Institute for Consulting and Market Research, całkowity udział papierosów nielegalnych w ostatnich latach kształtuje się na poziomie 12–14% legalnego rynku papierosów. W ostatnich latach widoczny jest znaczny przyrost konsumpcji nielegalnych pozostałych wyrobów tytoniowych, który stanowi około 9,4% całkowitej konsumpcji wyrobów tytoniowych. Szacuje się, iż taki stan rzeczy powoduje przekroczenie 21% udziału szarej strefy w całkowitym rynku tytoniowym w Polsce.

Istnienie szarej strefy, która na dodatek się rozwija, wymaga zaangażowania pracy, w tym dla procederów organizowanych przez grupy przestępcze – pracy najemnej. Powstaje więc naturalne pytanie, czy miejsca pracy w szarej strefie są równoważne miejscom pracy u legalnie działających przedsiębiorców na rynku tytoniowym.

Odpowiedź na to pytanie wydaje się dość oczywista. Nielegalnie działający przedsiębiorca w zakresie wytwarzania czy też dystrybucji wyrobów tytoniowych, nie mówiąc o przemyśle, nie będzie zainteresowany legalnością zatrudnienia pracowników. W związku z tym pracownik najemny, godzący się z jakichś względów na wykonywanie pracy u takiego przedsiębiorcy, pozbawiony będzie szeregu praw i ochrony, jaka związana jest z legalnym zatrudnieniem.

Dodatkowo szara strefa to liczne straty dla budżetu, jak chociażby:

1. wpływy z tytułu podatków osobistych (PIT);
2. wpływy z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne;
3. wpływy z tytułu składek na ubezpieczenie zdrowotne.

Lista ta jest znacznie dłuższa i w rzeczywistości wymagałaby systematycznej analizy prawa pracy i ubezpieczeń społecznych obowiązującego w Polsce. Nie jest to jednak istotą niniejszego Raportu.

Skala i tempo rozwoju szarej strefy są pochodną dwóch czynników: poziomu fiskalizmu oraz uwarunkowań makroekonomicznych. W ramach drugiego elementu warto wyróżnić realną siłę nabywczą portfela konsumentów. Ten z kolei determinują między innymi takie czynniki, jak: poziom bezrobocia, inflacja, tempo wzrostu nominalnych wynagrodzeń. Naturalnym klientem szarej strefy są najbiedniejsi konsumenci, dla których cena wyrobu stanowi najważniejszy czynnik decydujący o rodzaju i miejscu zakupu wyrobu tytoniowego. Tym samym najbardziej wrażliwym segmentem legalnego rynku jest segment marek popularnych, czyli najtańszych. Stanowi on podstawowy obszar zakupowy, z którego następuje transfer klientów do korzystniejszego ekonomicznie obszaru, jakim jest rynek nielegalny.

12. WPŁYW REDUKCJI LEGALNEGO RYNKU NA RZECZ SZAREJ STREFY I JEGO SKUTKI DLA BEZPIECZEŃSTWA ZATRUDNIENIA

Szara strefa pozostaje w bezpośrednim związku z istnieniem legalnych miejsc pracy w branży tytoniowej. Związki przyczynowo-skutkowe w tej dziedzinie prezentuje poniższy schemat.

Wysoki poziom fiskalizmu państwa

Wysokie i nieakceptowane przez konsumenta ceny legalnych wyrobów tytoniowych

Rozwój szarej strefy

Ograniczenie aktywności i potencjału legalnie działających podmiotów (zwolnienia pracowników oraz inne elementy dostosowania zasobów przedsiębiorstw)

KONKLUZJE

1. **Rozwój nielegalnego obrotu i zaopatrzenia rynku w nielegalne wyroby tytoniowe jest bezpośrednią pochodną polityki akcyzowej państwa oraz warunków makroekonomicznych związanych z siłą nabywczą konsumentów, którą kształtują z kolei takie czynniki, jak: poziom bezrobocia, stopa wzrostu nominalnych wynagrodzeń czy też inflacja.**
2. **Czynniki te – wśród nich odnajdujemy skumulowany efekt wieloletniej, agresywnej polityki fiskalnej wobec wyrobów tytoniowych – doprowadziły w 2012 roku do przekroczenia przez szarą strefę 21% udziału w sprzedaży wyrobów tytoniowych.**
3. **Poziom i tempo rozwoju szarej strefy jest miernikiem zagrożeń bezpieczeństwa legalnych miejsc pracy u legalnie działających przedsiębiorców w branży tytoniowej.**

13. WYCENA EKONOMICZNA POTENCJALNYCH ZDARZEŃ NA RYNKU PRACY DOTYCZĄCYM SEKTORA TYTONIOWEGO²⁴

Zawarta w rozdziale II konkluzja dotycząca sytuacji na rynku plantatorskim w Polsce w przypadku zmian w prawodawstwie unijnym pozwala określić skutki ekonomiczne tych zjawisk. W przypadku gospodarstw rolnych utrata miejsc pracy może dotyczyć jedynie pracowników sezonowych. Właściciel i jego rodzina nadal będą dysponowali potencjałem wytwórczym w postaci gospodarstwa rolnego. Utracone zostaną natomiast przychody tych gospodarstw z produkcji tytoniu oraz gospodarstwa te zmierzają się z problemem zmiany profilu produkcji rolnej. W obszarach przygranicznych osoby pozostające w takim gospodarstwie będą też poszukiwały zajęć alternatywnych. Prawdopodobne jest więc, że podejmą nielegalny transgraniczny handel takimi artykułami, jak: paliwa, alkohol czy też właśnie wyroby tytoniowe.

Tabela 14. Oszacowanie społeczno-ekonomicznych skutków całkowitej eliminacji upraw tytoniu w Polsce dla gospodarstw rolnych (mln zł)

Kategoria	Częstotliwość kategorii	Wartość min.	Wartość maks.
Brak przychodów ze sprzedaży tytoniu	rocznie	229,9	229,9
Koszty zmiany profilu gospodarstwa	jednorazowo	652,8	11 480,0

Źródło: Obliczenia własne

W odniesieniu do segmentu przetwórstwa tytoniu głównym czynnikiem niosącym zagrożenia jest opisana zmiana prawa Unii Europejskiej. Jak wskazano uprzednio – brak rodzimych plantacji oznacza ryzyko likwidacji polskich przetwórci tytoniu.

Ponieważ brak jest danych sektorowych, które odnoszą się wyłącznie do przedsiębiorców zajmującym się pierwszym przetwarzaniem tytoniu, do oszacowania przyjęto przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw w 2012 roku według GUS. Wartość ta wynosiła 3 702,05 zł.

Tabela 15. Oszacowanie społecznych skutków likwidacji zakładów pierwszego przetwarzania tytoniu

Kategoria	Częstotliwość kategorii	Wartość min.	Wartość maks.
Utrata miejsc pracy – nowi bezrobotni (tys.)	jednorazowo	0,5	1,0
Brak przychodów brutto z tytułu pracy (mln zł)	rocznie	22,2	44,4

Źródło: Obliczenia własne

²⁴ Obliczenia własne na podstawie danych zawartych w rozdziale II Raportu.

13. WYCENA EKONOMICZNA POTENCJALNYCH ZDARZEŃ NA RYNKU PRACY DOTYCZĄCYM SEKTORA TYTONIOWEGO

W odniesieniu do producentów wyrobów tytoniowych ryzyka dla rynku pracy (w tym związane ze zwolnieniami pracowników) będą wypadkową dwóch czynników:

1. istniejącego od lat trendu spadku legalnej konsumpcji papierosów na rynku krajowym, który z poziomu umiarkowanego przybiera wartości alarmujące (tempo spadku legalnej sprzedaży w kolejnych miesiącach 2013 roku względem analogicznych okresów roku 2012 przybiera nawet 3-krotnie wyższy poziom wobec przeciętnych zmian rocznych w okresie 2008–2012);
2. konsekwencji wdrożenia Dyrektywy Tytoniowej.

Do oszacowania szczegółowych wartości ekonomicznych przyjęto dane analityczne zawarte w poprzednich rozdziałach, to jest:

1. stan zatrudnienia oraz średnie wynagrodzenie ujęte w tabeli 6 Raportu;
2. w odniesieniu do skutków dyrektywy: skalę zwolnień pracowniczych równoważną udziałowi na rynku papierosów slim i o aromatach charakterystycznych, to jest 38% krajowego wolumenu konsumpcji papierosów (a ten wynosi z kolei 37% całkowitej produkcji), co w ostatecznym rozrachunku oznacza około 14% skalę dostosowania zasobów całkowitych, którymi dysponują przedsiębiorcy;
3. w odniesieniu do skutków alarmującego tempa spadku wolumenu legalnego rynku papierosów:
 - a. skalę zwolnień odpowiadającą dotychczasowym relacjom w sektorze produkcji wyrobów tytoniowych – korelacja redukcji zatrudnienia względem spadku sprzedaży papierosów na rynku krajowym na bazie analizy w latach 2008–2011 wynosi 200 osób przy corocznym tempie spadku wolumenu o 3–6%; szacowane ryzyko podwojenia lub potrojenia tego tempa będzie skutkowało ryzykiem ograniczenia zasobów pracowniczych od 400 do 600 osób,
 - b. spadek legalnej konsumpcji papierosów w 2013 roku przyjęto na poziomie 10% – wariant optymistyczny oraz 15% – wariant pesymistyczny, to jest odpowiednio 5 mld sztuk oraz 7,5 mld sztuk papierosów.

Należy mieć na uwadze, że poziom fiskalizmu decydujący o skali spadku legalnego rynku sprzedaży papierosów może być osiągnięty przez prawodawcę różnymi instrumentami w ramach modyfikacji ustawowych regulacji akcyzowych. Paleta tych instrumentów obejmuje, między innymi:

1. zmianę akcyzy kwotowej;
2. zmianę akcyzy proporcjonalnej;
3. modyfikację obu elementów składowych akcyzy;
4. ustalenie innego niż 100% wskaźnika całkowitej akcyzy od średniej ważonej ceny detalicznej dla obliczania minimalnej stawki akcyzy.

13. WYCENA EKONOMICZNA POTENCJALNYCH ZDARZEŃ NA RYNKU PRACY DOTYCZĄCYM SEKTORA TYTONIOWEGO

Każdy z tych instrumentów niesie odmienne skutki dla kształtowania cen w poszczególnych pasmach cen detalicznych papierosów. Wyjątkowo niekorzystne i wspierające szarą strefę są te modyfikacje podatkowe, które definiują skalę podwyższenia cen detalicznych papierosów w segmencie najtańszym. Jest to bowiem segment kluczowy z punktu widzenia liczby sprzedawanych papierosów – niemal 60% rynku, a zarazem najbardziej wrażliwy na decyzje zakupowe konsumentów z uwagi na rolę czynnika ekonomicznego – ceny – w kształtowaniu zachowań konsumentów.

Tabela 16. Oszacowanie społecznych skutków dostosowań w sektorze produkcji wyrobów tytoniowych

Kategoria	Częstotliwość kategorii	Wartość min.	Wartość maks.
Utrata miejsc pracy – nowi bezrobotni (tys.) – dyrektywa	jednorazowo	0,75	0,75
Utrata miejsc pracy – nowi bezrobotni (tys.) – spadek legalnej konsumpcji w kraju	jednorazowo	0,4	0,6
Brak przychodów brutto z tytułu pracy (mln zł) – dyrektywa	rocznie	51,6	51,6
Brak przychodów brutto z tytułu pracy (mln zł) – spadek legalnej konsumpcji w kraju	rocznie	27,5	41,3

Źródło: Obliczenia własne

W przypadku zaistnienia obu czynników ryzyka wymagana skala dostosowań może powodować dylemat utrzymania produkcji papierosów w Polsce bądź jej konsolidacji w innym zakładzie danego wytwórcy, położonym w Unii Europejskiej.

Analiza sytuacji w obszarze dystrybucji, zawarta w rozdziale 11.4, wskazuje, że ryzyko dla rynku pracy – przy polskiej strukturze handlu detalicznego, który uczestniczy w łańcuchu dystrybucji wyrobów tytoniowych – niesie prawdopodobieństwo likwidacji działalności lub bankructwa przedsiębiorców. Rewizja Dyrektywy Tytoniowej w zakładanym kształcie doprowadziłaby do upadku legalnie działających placówek handlowych. Byłby on zróżnicowany, to jest odpowiednio w segmencie:

1. małe sklepy ogólnospożywcze – 16 tys.;
2. średnie sklepy ogólnospożywcze – 3 tys.;
3. kioski (szczególnie pozostające poza sieciami Ruch, Kolporter) – 3 tys.;
4. sklepy specjalizujące się w sprzedaży wyrobów tytoniowych – 0,5 tys.

W konsekwencji eliminacja 22,5 tys. najmniejszych oraz najsłabszych placówek handlu detalicznego, kreowałaby utratę legalnych miejsc pracy dla co najmniej 28,5 tys. osób, w tym 19,5 osób z placówek najmniejszych, kiosków oraz sklepów specjalistycznych (jednoosobowe miejsca pracy) oraz 9 tys. osób ze średnich placówek handlu artykułami spożywczymi.

13. WYCENA EKONOMICZNA POTENCJALNYCH ZDARZEŃ NA RYNKU PRACY DOTYCZĄCYM SEKTORA TYTONIOWEGO

Tabela 17. Oszacowanie społecznych skutków ryzyka wdrożenia dyrektywy w odniesieniu do obszaru dystrybucji

Kategoria	Częstotliwość kategorii	Wartość min.	Wartość maks.
Utrata miejsc pracy – nowi bezrobotni (tys.)	jednorazowo	28,5	28,5
Brak przychodów brutto z tytułu pracy (mln zł)	rocznie	903,2	903,2

Źródło: Obliczenia własne

W tabeli przyjęto przeciętne, miesięczne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw w handlu detalicznym w 2012 roku zgodnie z GUS: Biuletyn Statystyczny 2/2013. Wyniosło ono 2 640,90 zł.

Rozpatrując powyższe konsekwencje przez pryzmat wspomnianych czynników zagrożeń, to jest wdrożenia nowej Dyrektywy Tytoniowej oraz funkcjonowania obecnej strategii w zakresie polityki fiskalnej, otrzymujemy dwa poniższe rozłączne zestawienia tabelaryczne.

Skutki wdrożenia Dyrektywy Tytoniowej				
Obszar rynku	Opis konsekwencji	Wartość min.	Wartość maks.	Częstotliwość
Rynek uprawy tytoniu	Utrata przychodów ze sprzedaży tytoniu	229,9 mln zł	229,9 mln zł	rocznie
	Koszty dostosowawcze (zmiana profilu gospodarstwa)	652,8 mln zł	1 1480,0 mln zł	jednorazowo
Rynek pierwszego przetwarzania tytoniu	Utrata miejsc pracy	0,5 tys. osób	1,0 tys. osób	jednorazowo
	Utrata przychodów z tytułu pracy	22,2 mln zł	44,4 mln zł	rocznie
Rynek produkcji wyrobów tytoniowych	Utrata miejsc pracy	0,75 tys. osób	0,75 tys. osób	jednorazowo
	Utrata przychodów z tytułu pracy	51,6 mln zł	51,6 mln zł	rocznie
Rynek dystrybucji wyrobów tytoniowych	Utrata miejsc pracy	28,5 tys. osób	28,5 tys. osób	jednorazowo
	Utrata przychodów z tytułu pracy	903,2 mln zł	903,2 mln zł	rocznie
Rynek ogółem	Utrata przychodów	1 206,9 mln zł	1 229,1 mln zł	rocznie
	Koszty dostosowawcze (zmiana profilu gospodarstwa)	652,8 mln zł	1 1480,0 mln zł	jednorazowo
	Utrata miejsc pracy	29,75 tys. osób	30,25 tys. osób	jednorazowo

13. WYCENA EKONOMICZNA POTENCJALNYCH ZDARZEŃ NA RYNKU PRACY DOTYCZĄCYM SEKTORA TYTONIOWEGO

Dane zawarte w poniższym zestawieniu kwantyfikują skutki kontrowersyjnej wieloletniej polityki wewnętrznej wobec legalnie działających segmentów rynku tytoniowego w Polsce.

W znacznej mierze tolerowane przez konsumentów w przeszłości tempo wzrostu cen detalicznych papierosów od kilku kwartałów napotyka barierę w postaci ich odmiennych zachowań. Skutkiem tych ogólnych zjawisk jest niespotykane uprzednio tempo ograniczania zakupów papierosów na legalnym rynku.

Podstawowym założeniem obliczeń w obszarze analizy skutków funkcjonowania polityki wysokiego fiskalizmu państwa jest wskazana wcześniej z wielokrotnioną dynamiką spadku wolumenu legalnie nabywanych papierosów względem sytuacji odnotowywanej w latach wcześniejszych oraz zasoby danego segmentu łańcucha gospodarczego.

Skutki funkcjonowania polityki wysokiego fiskalizmu państwa				
Obszar rynku	Opis konsekwencji	Wartość min.	Wartość maks.	Częstotliwość
Rynek uprawy tytoniu	Utrata przychodów ze sprzedaży tytoniu	22,9 mln zł	34,4 mln zł	rocznie
	Koszty dostosowawcze (zmiana profilu gospodarstwa)	65,2 mln zł	97,8 mln zł	jednorazowo
Rynek pierwszego przetwarzania tytoniu	Utrata miejsc pracy	0,1 tys. osób	0,2 tys. osób	jednorazowo
	Utrata przychodów z tytułu pracy	2,2 mln zł	3,3 mln zł	rocznie
Rynek produkcji wyrobów tytoniowych	Utrata miejsc pracy	0,4 tys. osób	0,6 tys. osób	jednorazowo
	Utrata przychodów z tytułu pracy	27,5 mln zł	41,3 mln zł	rocznie
Rynek dystrybucji wyrobów tytoniowych	Utrata miejsc pracy	9,5 tys. osób	14,3 tys. osób	jednorazowo
	Utrata przychodów z tytułu pracy	301,0 mln zł	451,0 mln zł	rocznie
Rynek ogółem	Utrata przychodów	394,9 mln zł	530,0 mln zł	rocznie
	Koszty dostosowawcze (zmiana profilu gospodarstwa)	65,2 mln zł	97,8 mln zł	jednorazowo
	Utrata miejsc pracy	10,0 tys. osób	15,1 tys. osób	jednorazowo

W przypadku równoczesnego zaistnienia obu negatywnych czynników zagrożeń należy ocenić, że wartości kwantyfikowane rozłącznie dla danego scenariusza przybrałyby wymiar wartości maksymalnych.

W raporcie nie zostały skwantyfikowane skutki społeczno-ekonomiczne, jakie pojawiłyby się u kooperantów. Ich diagnoza i oszacowanie wymagałoby bowiem wykonania szerokich badań ilościowych, które nie zostały przez autorów uznane jako warunek zdefiniowania zobiektywizowanych wniosków w przedmiocie Raportu.

13. WYCENA EKONOMICZNA POTENCJALNYCH ZDARZEŃ NA RYNKU PRACY DOTYCZĄCYM SEKTORA TYTONIOWEGO

KONKLUZJE

- 1. Rynek tytoniowy w Polsce znajduje się pod presją bardzo poważnych procesów zagrażających jego stabilności, a są to: 1) prace legislacyjne w zakresie zmiany prawodawstwa unijnego wobec wyrobów tytoniowych oraz 2) przyspieszający trend spadku legalnej konsumpcji wyrobów tytoniowych na rynku krajowym.**
- 2. Równoległe zaistnienie obu ryzyk miałyby katastrofalne skutki społeczne, rozumiane w kontekście zmiany sytuacji na rynku pracy, jaki związany jest z funkcjonowaniem rynku tytoniowego w Polsce.**
- 3. Uwzględniając wszystkie segmenty biznesowe tego rynku, skrajnie negatywne skutki dotyczyłyby:**
 - a. zubożenia 60 tys. osób związanych obecnie z uprawą tytoniu;**
 - b. utraty miejsc pracy dla 30 do nawet 45 tys. pracowników;**
 - c. utraty bieżących przychodów brutto dla obecnie zatrudnionych, w tym gospodarstw rolnych, od 1 535,4 mln zł/rocznie do 1 721,4 mln zł/rocznie.**

Rozwój tych niekorzystnych zdarzeń implikowałby kolejne skutki w postaci chociażby:

1. drastycznego załamania wpływów podatkowych, co powiększałoby bieżący deficyt budżetowy Polski, którego obecny stan rodzi liczne problemy makroekonomiczne;
2. konieczności wypłaty znaczących kwot zasiłków dla bezrobotnych;
3. wzrostu sfery ubóstwa w Polsce i jakości życia istotnej części społeczeństwa;
4. rozwój szarej strefy, nielegalnego zatrudnienia oraz przestępczości, rzutującej na bezpieczeństwo obywateli.

Szczegółowa analiza tych zagadnień nie jest jednak przedmiotem niniejszego Raportu.

Zwracamy przykładowo uwagę, że kwota 6-miesięcznego okresu wypłaty zasiłków dla potencjalnie 32 tys. nowych bezrobotnych to obciążenie budżetu państwa wydatkiem około 150 mln zł. Za podstawę tej kalkulacji przyjęto wysokość bazowego świadczenia miesięcznego w kwocie 794,20 zł²⁵.

²⁵ Źródło: www.up.warszawa.pl.

Obraz 6. Podstawowe konsekwencje społeczno-ekonomiczne materializacji zagrożeń związanych z funkcjonowaniem rynku tytoniowego w Polsce

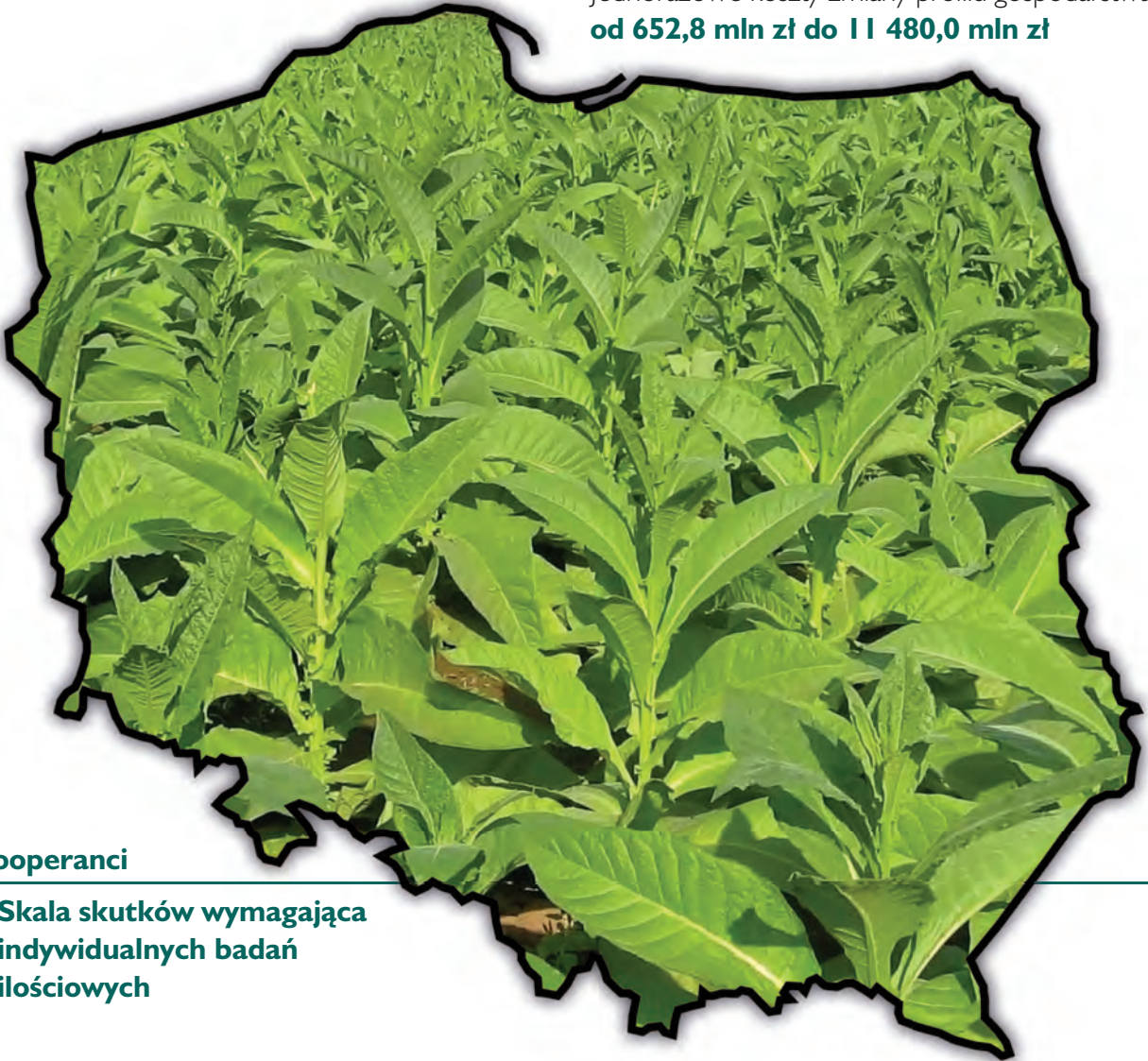
A. Implementacja Dyrektywy Tytoniowej w kształcie przedstawionym przez Komisję Europejską.

Przetwórstwo tytoniu

- Utrata miejsc pracy dla **0,5–1,0 tys.** pracowników
- Utrata corocznych przychodów z wynagrodzenia rzędu **od 22,2 do 44,4 mln zł**

Gospodarstwa rolne

- Utrata corocznych przychodów z uprawy tytoniu rzędu **230 mln zł**
- Zubożenie **60 tys.** osób związanych z produkcją roślinną
- Jednorazowe koszty zmiany profilu gospodarstwa **od 652,8 mln zł do 1 480,0 mln zł**

Kooperanci

- **Skala skutków wymagająca indywidualnych badań ilościowych**

Dystrybucja wyrobów tytoniowych

- Utrata miejsc pracy dla **28,5 tys.** pracowników
- Utrata corocznych przychodów z wynagrodzenia rzędu **903,2 mln zł**

Produkcja wyrobów tytoniowych

- Utrata miejsc pracy dla **0,75 tys.** pracowników
- Utrata corocznych przychodów z wynagrodzenia rzędu **51,6 mln zł**

14. PODSUMOWANIE

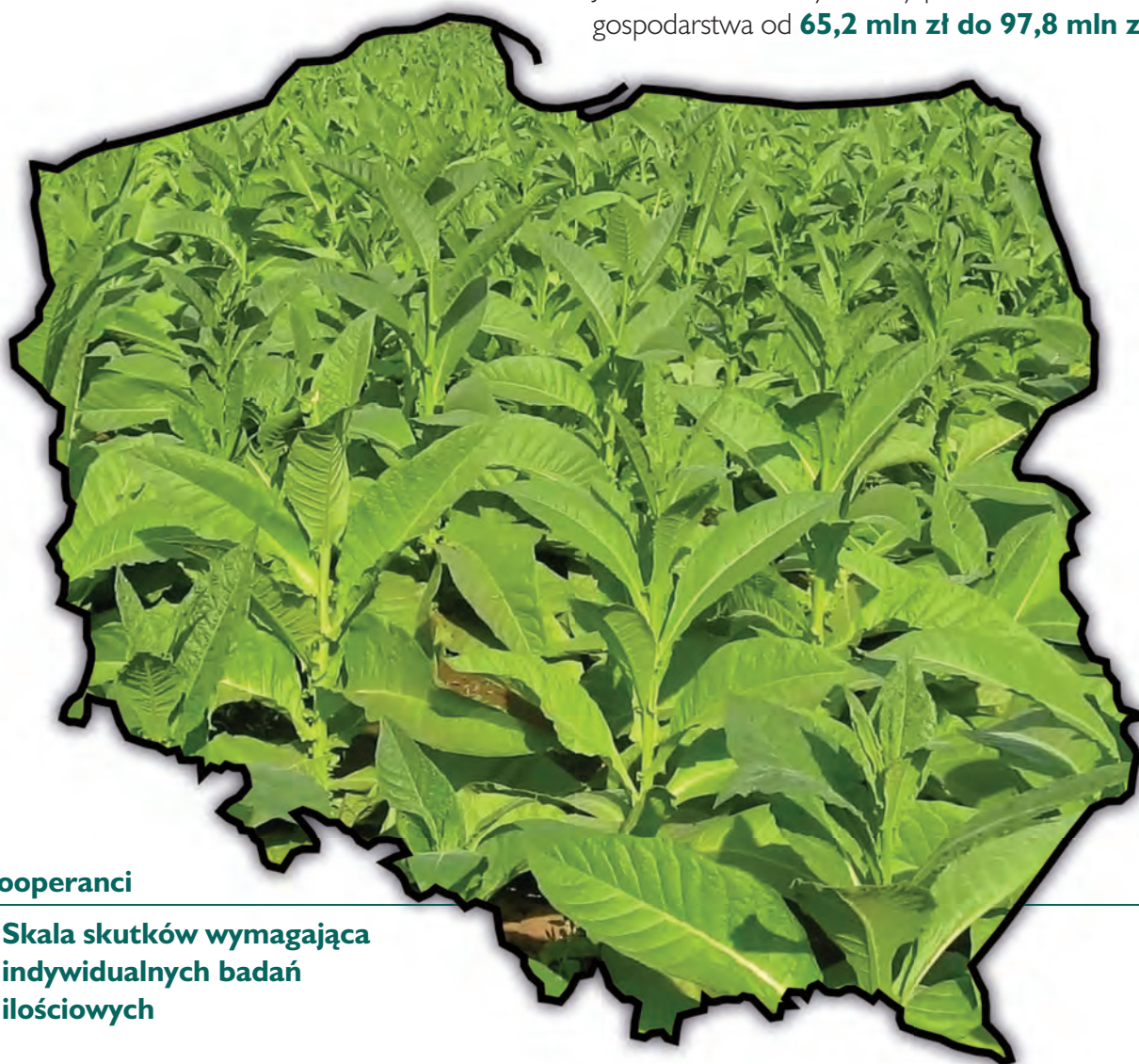
B. Konsekwencje funkcjonowania polityki wysokiego fiskalizmu państwa

Przetwórstwo tytoniu

- Utrata miejsc pracy dla **0,1–0,2 tys.** pracowników
- Utrata corocznych przychodów z wynagrodzenia rządu **od 2,2 do 3,3 mln zł**

Gospodarstwa rolne

- Utrata corocznych przychodów z uprawy tytoniu rządu **22,9–34,4 mln zł**
- Zubożenie **6–9 tys.** osób związanych z produkcją roślinną
- Jednorazowe koszty zmiany profilu gospodarstwa od **65,2 mln zł do 97,8 mln zł**

Kooperanci

- **Skala skutków wymagająca indywidualnych badań ilościowych**

Dystrybucja wyrobów tytoniowych

- Utrata miejsc pracy dla **9,5–14,3 tys.** pracowników
- Utrata corocznych przychodów z wynagrodzenia rządu **301,0–451,0 mln zł**

Produkcja wyrobów tytoniowych

- Utrata miejsc pracy dla **0,4–0,6 tys.** pracowników
- Utrata corocznych przychodów z wynagrodzenia rządu **27,5 mln zł–41,3 mln zł**

Niniejszy Raport oparty jest na metodologii stosowanej w ekonomicznej analizie prawa (*Economic Analysis of Law – EAL*), która wprowadzona została przez chicagowską szkołę *Law&Economics (L&E)*.

U podstaw ekonomicznej analizy prawa leżą cztery, a w zasadzie trzy teorie: teoria racjonalnego wyboru (*rational choice theory*), teoria gier (*game theory*), twierdzenie Coase'a (*Coase theorem*) i teoria kosztów transakcyjnych (*transaction costs*), która stanowi elementarną część twierdzenia Coase'a, więc można uznać je obie za jedną.

To, co stanowi o istocie prawa, można zredukować do realnie istniejących faktów, czyli zdarzeń, zachowań i przeżyć o charakterze ekonomicznym, które z kolei można ująć w modelach matematycznych. Jednym z celów prawa powinna być zatem efektywność ekonomiczna, prowadząca do zwiększenia dobrobytu indywidualnego i społecznego. Nawet jeśli nie uznajemy, że efektywność ekonomiczna powinna być celem normatywnym, to nie możemy nie uznać, że normy prawne powinny być ekonomicznie efektywne.

EAL polega na zastosowaniu teorii ekonomii i właściwych jej narzędzi do badania systemu prawnego nie jako elementu egzogenicznego wobec systemu gospodarczego, ale jako jego zmiennej wewnętrznej. Najczęściej stosowanym narzędziem w *EAL* była teoria racjonalnego wyboru. Ewentualne zastrzeżenia dotyczące zasadności podstawowych tez tej teorii, które pojawiły się po wybuchu kryzysu finansowego 2008 roku, mogą stanowić podstawę podważania sensu ekonomicznej analizy prawa, która winna być stosowana jako metoda wykładni prawa, a przede wszystkim badania relacji między deklarowanym celem norm prawnych a ich bezpośrednimi skutkami. Choć jednak wybór jakiejś konkretnej teorii ekonomicznej do analizy prawa jest bardzo istotny, można zastosować bardzo różne teorie, a nie tylko jedną, do analizy konkretnych rozwiązań prawnych i dokonać ich porównania dla oceny proponowanych norm prawnych i skutków ekonomicznych, jakie one mogą rodzić, oraz relacji między deklarowanymi celami ustawodawczymi a możliwością ich osiągnięcia za pomocą proponowanych norm prawnych.

Bez względu na to, jaką teorię ekonomiczną przyjmujemy za podstawę rozważań, w pewnym miejscu analizy dochodzimy do konkretnych liczb, wskazujących koszty regulacji i głównych ich beneficjentów – a przyjęta teoria staje się tylko „ideologicznym” uzasadnieniem proponowanych rozwiązań (i ich skutków).

Istnienie w ekonomii szeregu kontrowersji, podobnie zresztą jak w innych dziedzinach nauki, nie oznacza bynajmniej, że jej podstawowe prawa są kwestią czyjejs opinii. Istnieją pewne prawa i mechanizmy, co do których zgadzają się przedstawiciele zupełnie różnych szkół.

Zgodnie z podstawową tezą *L&E*, ontologiczna istota prawa implikuje konieczność realizacji przez nie celów ekonomicznych, którymi są: 1) zabezpieczenie podstawowych praw ekonomicznych podmiotów prawa, 2) rozstrzygnięcie konfliktów ekonomicznych między nimi oraz – co istotne – 3) sprzyjanie powiększaniu dobrobytu indywidualnego i społecznego.

- Tabela 1. Powierzchnia uprawy, produkcja oraz liczba plantatorów tytoniu w latach 2006–2010 w Polsce.
- Tabela 2. Źródła dochodów brutto plantatorów tytoniu w latach 2000–2010 (mln zł, ceny bieżące).
- Tabela 3. Dane strukturalne gospodarstw rolnych oraz dane demograficzne dla głównych rejonów upraw tytoniu w Polsce 2010 r.
- Tabela 4. Wykaz pierwszych przetwórców surowca tytoniowego.
- Tabela 5. Wartość obrotów handlowych polskiej branży produkcji wyrobów tytoniowych (mln zł, ceny bieżące).
- Tabela 6. Kategorie ekonomiczne branży produkcji wyrobów tytoniowych w latach 2005–2011 – bez zakładów przetwórstwa.
- Tabela 7. Liczba zatrudnionych w sektorze przedsiębiorstw na koniec okresu (w tys.).
- Tabela 8. Zmiany akcyzy na papierosy w latach 2004–2013.
- Tabela 9. Dochody podatkowe z tytułu akcyzy i VAT od wyrobów tytoniowych w mld złotych w latach 2007–2011.
- Tabela 10. Akcyza i papierosy w Polsce.
- Tabela 11. Struktura eksportu i importu produktów rolno-spożywczych.
- Tabela 12. Liczba sprzedawanych papierosów i wyrobów tytoniowych w Polsce.
- Tabela 13. Rynek sprzedaży i udział w konsumpcji nielegalnych wyrobów tytoniowych.
- Tabela 14. Oszacowanie społeczno-ekonomicznych skutków całkowitej eliminacji upraw tytoniu w Polsce dla gospodarstw rolnych (mln zł).
- Tabela 15. Oszacowanie społecznych skutków likwidacji zakładów pierwszego przetwarzania tytoniu.
- Tabela 16. Oszacowanie społecznych skutków dostosowań w sektorze produkcji wyrobów tytoniowych.
- Tabela 17. Oszacowanie społecznych skutków ryzyka wdrożenia dyrektywy w odniesieniu do obszaru dystrybucji.
- Wykres 1. Ranking „big 5” wolumenu eksportu papierosów w 2010 roku (mld sztuk) oraz jego udział w globalnej produkcji (%).
- Wykres 2. Udział głównych producentów papierosów w 2011 roku według wolumenu produkcji na rynkach 10 czołowych krajów nienależących do OECD (z wyłączeniem USA oraz Chin).
- Wykres 3. Udział głównych producentów papierosów w 2011 roku według wolumenu produkcji na rynkach 10 czołowych krajów OECD (z wyłączeniem USA oraz Chin).
- Wykres 4. Segmenty funkcjonalne rynku tytoniowego w Polsce.

- Wykres 5. Struktura wolumenu całkowitej produkcji papierosów w Polsce z podziałem na rynki dystrybucji w 2011 roku.
- Wykres 6. Struktura konsumpcji papierosów w segmentach cenowych w latach 2010–2012.
- Wykres 7. Struktura udziału kanałów dystrybucji w sprzedaży wyrobów tytoniowych 2009/2010.
- Wykres 8. Bilans rynku pracy związanego z branżą tytoniową w Polsce.
- Wykres 9. Dynamika zmian PKB Polski w latach 2000–2012.
- Wykres 10. Zmiany cen towarów i usług konsumpcyjnych (rok poprzedni = 100) w latach 2000–2012.
- Wykres 11. Stopa bezrobocia BAEL i bezrobocia rejestrowanego na koniec roku w latach 2005–2012.
- Wykres 12. Wpływy budżetowe z akcyzy a sprzedaż ilościowa papierosów i minimalna stawka akcyzy.
- Wykres 13. Roczne oraz miesięczne dynamiki spadku sprzedaży papierosów (%).
- Wykres 14. Struktura ceny paczki papierosów (PLN) i udziału podatków (%) w cenie w latach 2003–2013.
- Wykres 15. Nominalna oraz procentowa zmiana wpływów budżetowych z tytułu akcyzy od wyrobów tytoniowych w okresie styczeń – kwiecień 2013 roku względem analogicznego okresu 2012 roku.
- Wykres 16. Poziom zatrudnienia w sektorze produkcji wyrobów tytoniowych oraz wolumen sprzedaży papierosów w Polsce.
- Wykres 17. Źródła pochodzenia konsumowanych papierosów w Polsce i ich udział procentowy w 2012 roku.
- Wykres 18. Ceny najtańszej paczki papierosów w wybranych krajach europejskich (euro) w 2012 roku.
- Obraz 1. Liczba oraz kluczowe lokalizacje gospodarstw rolnych zajmujących się uprawą tytoniu w 2010 roku (tys.).
- Obraz 2. Kluczowe przedsiębiorstwa wstępnego przetwarzania tytoniu w Polsce.
- Obraz 3. Zakłady produkcji wyrobów tytoniowych w Polsce.
- Obraz 4. Struktura ilościowa sklepów spożywczych w latach 2005–2009.
- Obraz 5. Stopa bezrobocia w poszczególnych województwach na koniec 2012 roku.
- Obraz 6. Podstawowe konsekwencje społeczno-ekonomiczne materializacji zagrożeń związanych z funkcjonowaniem rynku tytoniowego w Polsce.

ZWIĄZEK PRZEDSIĘBIORCÓW I PRACODAWCÓW
UL. KRAKOWSKIE PRZEDMIEŚCIE 6, 00-325 WARSZAWA
TEL./FAX 22 826 08 31
MAIL: BIURO@ZPP.NET.PL, WWW.ZPP.NET.PL